

Paperia, mustetta ja paljon sanoja: Henrik Kauppilan kirjearkiston arkistollinen järjestämisprosessi sekä kirjeiden tunnesisällön ja kirjoittamisen tapojen tulkinta

Oulun yliopisto

Historiatieteet

Historia, Pro gradu -
tutkielma

17.5.2019

Nita Mäenpää

Sisällysluettelo

Johdanto	3
Johdatus aihepiiriin	3
Tutkimustehtävä	5
Tutkimuksen rajaukset.....	7
Tutkimustilanne	7
Lähdeaineistot ja menetelmät	13
1. Kirjearkistoa järjestämässä	18
1.1. Arkiston rajat.....	18
Arkistonmuodostaja – kuka ja miksi?	18
Henrik Kauppilan arkiston arvonmäärittäminen ja seulonta	21
Arkistonhoitaja vallankäyttäjänä ja eettisenä toimijana seulonnassa.....	25
Seulonnan lopputulos	27
1.2. Arkiston järjestäminen.....	29
Provenienssiperiaatteen kaksi puolta.....	29
Henkilöarkiston järjestämisen perusperiaatteet	33
Arkiston järjestäminen käytännössä: vertailussa kaksi henkilöarkistoa	38
1.3. Arkistokuvailun periaatteet ja käytännön toteutus.....	43
Luku 2. Maaseudun asukkaat kirjeiden kirjoittajina	50
2.1. Pienet kirjeenvaihdot suuren murroksen kuvaajina	50
2.2. Kynäilijät ja kynän tuotokset.....	55
Luku 3. Tunteet elämän kantajina, tunteet välineinä	79
3.1. Tunteiden teoriaa: yhteiskunnasta yhteisöön ja yksilöön	79
3.2. Rakkaus ja avioliitto: ihanteellisen kumppanin ominaisuudet	83
3.3. Ikävä, suru ja kaipuu: siirtolaisuuden herättämät kielteiset tunteet.....	91
Loppulause	98
Lähteet ja tutkimuskirjallisuus	105
Liitteet	111

Johdanto

Johdatus aihepiiriin

”-- Nyt rupesin tässä hämärän hiljaisuudessa kirjoittaan tuntu niin ikävältä istuva niin rupesin kirjoittaan huvikseni ja aijan kulukseni kun oli aikaa ja tilasuutta terviiisijä paljo kaikilta tuttuilta ja muista minuva sillon kun kirppu purree sinuva -- ”

- *Tuttavasi joku -nimellä allekirjoitettu kirje Heikki Kauppilalle*
20.2.1903

Suomessa oli jo 1850-luvulla kiinnitetty huomiota kirjoitustaidon puutteellisuuteen. Kansaa oli pitkään opetettu lukemaan, mutta vain siinä määrin kuin se oli uskontunnustuksen kannalta olennaista. Uskontunnustukselliseen lukutaitoon ei sisältynyt monipuolista lukutaitoa, vaan kykyä muistaa ulkoa tärkeitä kohtia Raamatusta ja katekismuksesta. Monet rippikirjoihin lukutaitoisiksi merkityt eivät todellisuudessa kenneet kuin korkeintaan tavaamaan muunlaista kuin uskonnollista kirjallisuutta. Luku- ja kirjoitustaidon opetus eivät kytkeytyneet yhteen samalla tavalla kuin 2010-luvun Suomessa. Kirjoitustaitoa opettavia pitäjänkouluja kaavailtiin jo kauan ennen vuoden 1866 kansakouluasetusta, mutta ne jätettiin käytännössä monissa kirkkopitäjissä toteuttamatta. Kaupungeissa tilanne oli elinkeinonäkökulman takia toinen, joten joissain kaupungeissa kauppiaiden ja käsityöläisten lapset saattoivat oppia kirjoittamista jo 1800-luvun alkupuolelta lähtien.¹

1800-luvun aikana tilanne alkoi hiljalleen parantua, vaikka alueelliset ja kielelliset erot olivat edelleen suuria. Vuonna 1875 edistyneimmissä kunnissa 35% miehistä osasi lukea, mutta naisista vain kymmenesosa osasi saman². Ajalle oli varsin tyypillistä, että jopa säätyläisnaisten kirjoitustaito oli horjuvaa³. 1870-luvulla ei kuitenkaan voida vielä puhua kansakoulujen tuomasta vaikutuksesta, sillä tuolloin aikuisikäinen väestö oli vielä oppinut taitonsa kirkollisen opetuksen varassa tai omatoimisesti. Lukutaito mahdollisti erilaisten mallikirjaimistojen opettelun omatoimisesti. Kansakoulun vaikutus kirjoitustaitoon voidaan todetatai ensi kertaa 1880–1890-luvuilla⁴.

¹ Leino-Kaukiainen 2007, 421; Kauranen 32–33.

² Leino-Kaukiainen 2007.

³ Leino-Kaukiainen 2007, 423.

⁴ Leino-Kaukiainen 2007, 429–430.

Keskeinen syy Suomen maalaisväestön kirjallistumiseen löytyy kiihtyneestä muuttoliikkeestä. Aiemmin elämä maaseudulla oli pysähtyneempää, sillä harva muutti kauas kotoaan. Nyt yhä useampi matkusti kaupunkiin töihin tai kokonaan uuteen maahan onneaan etsimään⁵. 1900-luvun alussa kaupunkiväestön osuus Suomen väestöstä oli noin 15%⁶. Maaseudun väestön kirjallistuminen tarkoitti osittaista siirtymistä suullisesta kirjalliseen kulttuuriin. Enää kuulumisia ei voitu vaihtaa ulkona kohdatessa tai yhteisellä markkina-reissulla, joten ne piti välittää jollain muulla tavalla. Kirjeiden kirjoittamisesta syntyi tapa todistaa, että läheinen oli edelleen olemassa ja saavutettavissa jonkin konkreettisen välineen avulla. Samalla kirjeiden välittämien viestien avulla voitiin ylläpitää sosiaalisia suhteita, välittää arvoja ja normeja sekä jakaa yhteisössä tapahtuneita muutoksia.⁷

Kirjeiden tutkijat ovat etsineet monia syitä sille, miksi kirjoitustaito ja kirjeiden lähettäminen yleistyivät kansan keskuudessa vasta myöhäisessä vaiheessa. Yhtenä syynä voidaan pitää niiden lähettämisen tiellä olleita konkreettisia esteitä. Suomenkielisiä malleja kirjeille oli vähän, ja kirjeiden lähettäminen oli kallista. Usein saapuneet lähetykset piti noutaa itse postikonttoreista, joita oli hyvin harvassa.⁸ Myös käytännön olosuhteet vaikeuttivat kirjeenvaihdon ylläpitämistä, sillä maaseudulla työskenneltiin aamuvarhaisesta iltamyöhään. Pirtin hämärässä raskaan työpäivän jälkeen oli vaikea kirjoittaa, joten vastauskirjeen laatiminen saattoi venähtää useilla kuukausilla. Kirjoitusvälineiden, kuten paperin, kirjekuorien ja kynien hankkiminen ei ollut kaikille itsestäänselvyys.⁹

Tuttavasi joku -nimellä kirjoitellut henkilö on konkreettinen esimerkki muutoksesta. Hän oli aloittanut kirjoittamaan kirjettä illalla maatalon töiden päätyttyä siirtyessään arjen tilanteesta kirjeen kirjoittamisen tilaan. Kirjeen sisältäneen kirjekuoren postimerkittömyydestä ja -leimattomuudesta päätellen lähettäjä oli kotoisin samalta paikkakunnalta. Kirjeiden kirjoittamisesta oli tullut tapa tervehtiä tuttua kiireiden keskellä sekä muistaa läheisiä arjen kiireiden välissä. Tällaista kirjeiden välineellistymistä ja tunteiden ilmaisun tapaa tutkin pro gradu -tutkielmassani. Yhteiskunnan enemmistön tutkimus on tärkeää, sillä aiemmin vain yläluokkainen vähemmistö on saanut osansa historian parrasvaloissa. Kirjallistumisen kehittymisen tutkimus auttaa ymmärtämään paremmin luku- ja kirjoitustaidon leviämisen haasteisiin liittyviä tekijöitä, mistä voi olla hyötyä myös nykyajan

⁵ Keravuori 2011, 183; Leskelä-Kärki & al., 17.

⁶ Meinander 2003, 135.

⁷ Keravuori 2011, 187.

⁸ Keravuori 2011, 181.

⁹ Stark 2008, 50.

näkökulmasta kohdatessamme uusia haasteita lukemisen määrän laskiessa ja lukutaidon heikentyessä. Tunnehistorian tutkimuksen tavoitteet ovat kenties abstraktimpia, mutta silti yhtä tärkeitä. Asenneilmapiirin ja tunteiden vaikutusten ilmeneminen kirjeissä nostavat esille suomalaisessa arkitodellisuudessa edelleen vaikuttavia ajatuksia. Tutkielmani näkökulmasta tunteiden historian tutkimuksen tärkeintä antia on ymmärrys siitä, miten itsestänselvyyksinä pitämämme ajatukset ovat kehittyneet ja muodostuneet osaksi käsitystämme suomalaisesta surusta, rakkaudesta ja kiintymyksestä. Samalla kirjearkiston muodostumisen ja myöhemmän arkistoinnin tutkimus auttaa historioitsijoita ymmärtämään paremmin lähdeaineistojen käsittelyä arkistollisissa organisaatioissa.

Kirjearkiston järjestämis- ja kuvailuprosessiin liittyvä tutkimus ei hyödytä pelkästään historian tutkimusta, sillä arkistoala itsessään tarvitsee enemmän keskustelua henkilöarkistojen järjestämisestä. Tällä hetkellä Kansallisarkiston laatimat ohjeistukset liittyvät voimakkaasti virallisten organisaatioiden toiminnan tuloksena syntyneisiin arkistoihin, minkä lisäksi suomeksi on julkaistu hyvin vähän arkistotieteellistä kirjallisuutta ja artikkeleita. Muutamat poikkeukset käsittelevät nekin aihetta Kansallisarkiston toiminnan ja organisaatioiden arkistonmuodostuksen näkökulmasta. Pro gradu -tutkielmani lähtökohta on toinen, sillä yksityisomistuksessa oleva kirjearkisto on luonteeltaan aivan erilainen kuin esimerkiksi valtion viraston toimintaa kuvaava arkisto. Kirjearkiston arvo piilee sen tietosisällössä, joten sitä on käsiteltävä pitkälti loppukäyttäjien näkökulmasta. He voivat olla tutkijoita, sukututkijoita tai vaikka vain uteliaita kansalaisia. Tutkimalla tapoja säilyttää, järjestää, luetteloida ja kuvailla arkistoja tutkin samalla tapoja säilyttää suomalaista kulttuuriperintöä.

Tutkimustehtävä

Pro gradu -tutkielmani käsittelee talonpoika Henrik Kaupplan arkiston kirjeaineistoa kolmesta eri näkökulmasta. Ensimmäinen näkökulma liittyy kirjeisiin asiakirjoina. Ne on löydetty Kaupplan tilan lattialankkujen alta, jossa ne ovat odottaneet löytäjänsä jopa vuosisadan ajan. Kirjeaineisto on täysin järjestämätöntä eikä sitä ole aiemmin tutkittu. Osana opinnäytetyötäni olen järjestänyt, luetteloinut ja kuvaillut arkiston suomalaista arkistoperinnettä noudattaen käyden samalla vuoropuhelua kansainvälisen arkistotieteellisen tutkimuksen kanssa. Hahmottelen esille, millaista valtaa arkiston järjestäjä käyttää tehdessään valintoja ja kuinka hänen tekemänsä valinnat voivat vaikuttaa arkiston myöhempään käyttöön ja tulkintaan. Näkökulma on hyödyllinen sekä arkistotieteen että

historiatieteen näkökulmasta. Se tarjoaa uusia näkökulmia vanhojen kirjeiden järjestämiseen sekä tuo esille, millaisia lähdekriittisiä ongelmia historian tutkimuksessa tulisi ottaa huomioon. Arkiston järjestämiseen hain vertailukohtia kahden Kansallisarkisto Oulun arkistoiman, järjestämän ja kuvaileman henkilöarkiston kautta.

Arkistollisen tutkimusosuuden jälkeen siirryn historialliseen osuuteen. Kirjallistumisprosessin tutkiminen kirjeiden sisällön kautta tuo konkreettisesti esille maaseudulla hyvin lyhyessä ajassa tapahtuneen muutoksen kirjoittamisen tavoissa ja tarkoituksissa sekä suhteessa lukemiseen ja oppineisuuteen. Samalla kirjeet kertovat toisenlaisesta ilmiöstä, ihmisten siirtymisestä kauas kotiseuduiltaan työn perässä. Nykyään pitkät työmatkat ja muutto pois lapsuuden maisemista ovat osa tavallista elämää, mutta tuolloin lähtö kokonaan pois tutusta elinpiiristä oli epätavallista. Talonpoikaiston miehiä kannustettiin matkustamaan, mutta naiset ja alempien yhteiskuntaluokkien edustajat viettivät usein koko elämänsä tutun perhepiirin läheisyydessä poistumatta synnyinkylästään.¹⁰ Toisaalta Amerikkaan siirtolaisena lähtenyt nuorukainen oli sukupuolestaan huolimatta kirjaimellisesti vierailla vesillä, sillä hänellä ei ollut turvanaan sukulaisilta saatua kokemustietoa täydellisestä irtaantumisesta kodista.

Kolmantena näkökulmana on tunteiden historia. Henrik Kauppila on saanut kirjeitä ystäviltä, sukulaisilta ja mielitietyiltä. Aiheet vaihtelevat arkipäivän sattumuksista avioliiton kaipuusta keskustelemiseen. Tunteita ilmaistiin joskus hyvinkin avoimesti, sillä esimerkiksi Henrikin Emma-sisar aloittaa kirjeensä usein ilmaisulla: ”Rakastettu veljeni Heikki!” Tutkielma käsittelee alempien yhteiskuntaluokkien tapoja ilmaista tunteita kirjeiden välityksellä sekä niitä päämääriä, joita tunteita esittämällä on pyritty saavuttamaan.

Tutkimus vastaa useisiin pääkysymyksiin, jotka on jaettu kolmeen eri osaan näkökulma-kohtaisesti. Ensimmäinen käsittelyluku vastaa arkistollisiin, toinen kirjallistumiseen ja kolmas tunteisiin liittyviin kysymyksiin.

Arkistollinen näkökulma:

1. Kuinka soveltaa suomalaista viranomaislähtöistä arkistoteoriaa yksityisen henkilöarkiston järjestämisessä? Miten arkistoteoriaa on sovellettu Kansallisarkiston järjestämissä vertailuarkistoissa?

---

¹⁰ Östman 2005, 161.

2. Kuinka järjestää arkisto vastaamaan alkuperäistä järjestystään, jos sellaista ei ole nähtävillä? Kuka on arkistonmuodostaja ja miksi?
3. Millaisia eettisiä ja vallankäytöllisiä kysymyksiä liittyy arkiston rajaamiseen, järjestämiseen ja kuvailuun?

Kirjallistuminen:

1. Kuinka kirjallistuminen näkyi yhteisössä?
2. Mitä kirjeiden muoto ja kieliasu kertovat kirjeistä sekä niiden kirjoittajista?
3. Millaisia käyttötarkoituksia haukiputaalaiset asettivat lähettämilleen kirjeille? Millaisen välinearvon ne saivat?

Tunteiden historia:

1. Millaisia tunteita kirjeissä kuvattiin?
2. Mikä tarkoitus tunteiden kuvaamisella oli ja mitä niiden kautta yritettiin saavuttaa?

Tutkimuksen rajaukset

Tutkielmassani on tiukka maantieteellinen ja ajallinen raja-
aus alkuperäislähteiden takia. Kirjeet on lähetetty haukiputaalaiselle talonpojalle ja usein lähetetty joko Haukiputaalta, Iistä, Kemistä ja Limingasta, joten on luontevinta käsitellä aihetta Pohjois-Suomen näkökulmasta. Poikkeuksen muodostavat Pohjois-Amerikasta saapuneet kirjeet. Maatieteellinen raja-
aus ei kuitenkaan sulje pois monien eri yhteiskuntaluokkien käsittelyä. Aikajän-
teenä tutkimuksena on saapuneiden kirjeiden käsitteleminen ajanjakso välillä 1898–1903. Vertailevaksi aineistoksi on valittu yksityisarkistoja, jotka ovat muodostuneet Haukipu-
taan lähialueella vaikuttaneiden henkilöiden tai sukujen toiminnan seurauksena. Vertai-
luarkistoja käytetään luomaan konkreettisia esimerkkejä siitä, miten yksityinen kirjear-
kisto voidaan järjestää.

Tutkimustilanne

Arkistotieteellisestä näkökulmasta on kirjoitettu suomeksi vähän tutkimuskirjallisuutta, sillä suomalainen arkistoteoria pohjaa pitkälti Kansallisarkiston kirjoittamiin ohjeisiin ja määräyksiin. Erityisesti henkilöarkistoja järjestettäessä on mahdollista käyttää omaa har-
kintaa valintoja tehdessä, mutta silti suotavaa käyttää ohjeistuksia apunaan. Samuli

Onnelan ja Vuokko Joen *Kotiseutuarkisto-opas* (2007), joka tarjoaa näkökulmia paikallisen kulttuuriperinnön säilyttämiseen. Käytän tutkimuksessani Jari Lybeck & al kirjoittamaa oppikirjaa *Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti: asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja* (2006). Toinen keskeinen teos on Tampereen asiakirjahallinnon professorin Pekka Henttosen kirjoittama *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen* (2015). Molemmat kirjoista käyvät läpi arkistojen kehityksen Suomessa, arkistoteoreettiset kehityskulut sekä nykyisen käsityksen siitä, miten asiakirjoja tulee käsitellä. Kansallisarkiston laatimista ohjeistuksista olennaisia ovat *Kuvailu- ja luettelointisäännöt* vuodelta 1997 sekä extranetissä ylläpidetty *Kansallisarkiston siirto-opas*. Molemmat ovat arkistoviranomaisen laatimia normatiivisia ohjeistuksia siitä, kuinka julkishallinnollisissa organisaatioissa tulisi käsitellä asiakirjallista aineistoa.

Lisää pohjaa arkistohistorialliselle perinteelle hankin John Ridenerin kirjoittamasta kirjasta *From Polders to Postmodernism: A Concise History of Archival Theory* (2005), joka käsittelee pohjoismaisen arkistoteorian kehitykseen keskeisesti vaikuttaneita teoreetikoita 1800-luvulta nykypäivään. Tutkielmani kannalta keskeisin kontrasti muodostuu Hilary Jenkinsonin orgaanisen arkistoteorian ja postmodernin arkistoteorian välille. Postmodernia arkistoteoriaa on hankala määritellä ehdottomasti, sillä sen tulkinta vaihtelee käyttäjästä riippuen. Tutkielman kontekstissa postmodernilla arkistoteorialla kuitenkin tarkoitetaan vallitsevan arkistoparadigman haastavaa ajattelua, jossa kiinnitetään huomiota tulkinnallisuuteen, arkistojen keinotekoiseen luonteeseen sekä eettisyyden ja vallankäytön teemoihin, Ridener vertaa postmodernia arkistoteoriaa historian tutkimuksen kielelliseen käänteeseen. Keskeiseksi arkistoalan uudistumisen kannalta nousee arkiston käyttäjien yhä äänekkäämpi vaatimus läpinäkyvyydestä. Läpinäkyvyyden vaatimus luo arkistoalan ammattilaisille paineita miettiä omaa alaansa sekä sen viestiä ulospäin uudesta näkökulmasta. Toisin kuin perinteisesti ajatellaan, asiakirjat arkistoissa eivät ole ongelmattomia ja eriävistä tulkinnoista vapaita objektiivisia lähteitä tutkimukselle.¹¹

Suomalaista näkökulmaa erityisesti kuvailun historiaan sain Anssi Lampelan Tampereen yliopistoa varten kirjoittamasta artikkelista *Johdatus arkistokuvailun historiaan* (2016). Ulkomaiset arkistotekniset artikkelit käsittelevät arkistokuvailua arkistonmuodostajan, arkistonhoitajan ja kolmansien osapuolien välisenä vuorovaikutuksena. Tällaisia

---

¹¹ Ridener 2005, 123–124.

artikkeleita ovat esimerkiksi Jennifer Douglassin ”*Toward More Honest Description*” (2016) ja Heather MacNeilin ”*Trusting Description: Authenticity, Accountability, and Archival Description Standards*” (2009). Molemmat artikkelista haastavat perinteisen länsimaisen käsityksen arkistonjärjestämisestä ja -kuvailusta. Ne herättävät kysymyksiä arkistonhoitajasta yhteiskunnallisen vallan käyttäjänä sekä tarpeesta dokumentoida arkistoamattilaisen tekemiä päätöksiä tarkemmin. Kuvailu mahdollistaa subjektiivisen toiminnan tekemisen läpinäkyväksi ymmärrettäväksi, vaikka ei olekaan mahdollista saavuttaa objektiivisuutta.

Kirjeiden historiallisen tutkimuksen on lähdettävä liikkeelle siitä ajatuksesta, että meidän käsityksemme kirjeistä ei ole sama kuin 1800-luvun lopun ihmisen käsitys. Kirjeitä tutkivan historioitsijan on selvitettävä, millaiset kirjeteoriat ja kirjeen kirjoittamisen käytännöt vaikuttivat hänen tutkimiansa ihmisten tuotoksiin. Yhteiskuntaluokka, sukupuoli, koulutus ja asuinpaikka vaikuttavat kirjeiden muotoon, ilmauksiin ja niiden käsittelemisiin aiheisiin.¹² Näitä asioita käsittelee Maarit Leskelä-Kärjen, Anu Lahtisen ja Kirsi Vainio-Korhosen toimittama *Kirjeet ja historiantutkimus* (2011), joka on tutkielmani historiallisen osion kannalta tärkeimpiä metodisia tutkimuksia. Kyseessä on kokoomateos, jossa useat aiheeseen perehtyneet historioitsijat esittelevät omia tutkimusaiheitaan ja niihin liittyviä tutkimusongelmia.

Tutkimusten kautta hahmotin erilaisia tapoja lähestyä, käsitteellistää ja tulkita kirjeitä. Kirsi Keravuoren kirjoittama luku ”*Itseoppineet ihmiset kirjeenkirjoittajina – perhekirjeenvaihtoa 1860-luvun saaristossa*” käsittelee erityisesti omaelämäkerrallisten asiakirjojen tärkeyttä historiantutkimuksen kannalta. Pro gradu -työni motivoinnin ja kontekstoinnin kannalta on olennaista ymmärtää niin kutsuttujen pienten historioiden sijoittumista osaksi laajempaa tutkimuskenttää. Toinen kokoomateoksesta hyödyntämäni luku on Pirkko Leino-Kaukiaisien kirjoittama ”*Lukijoista kirjoittajiksi*”, joka tarjoaa hyödyllistä tietoa suomalaisen luku- ja kirjoitustaidon opetuksen kehityksestä sekä lukutaitomittauksien toteutuksista ja tuloksista. Molemmat luvut tarjoavat kirjeiden tulkinnan kannalta korvaamatonta taustatietoa maaseutuväestön kirjoittamisen tavoista sekä siitä, millaisia käytännön ongelmia kirjeiden lähettämisen tiellä saattoi olla. Esimerkiksi

---

¹² Leskelä-Kärki, Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011, 14–15.

postikonttorit olivat vielä 1800-luvun puolivälissä harvinaisia, mikä luonnollisesti hidasti kirjekulttuurin leviämistä merkittävästi.¹³

Pirkko Leino-Kaukiainen on ennen kirjaa käsitellyt luku- ja kirjoitustaidon tilastoja artikkelissaan *Suomalaisten kirjalliset taidot autonomian kaudella* Historiallisessa Aikakauskirjassa vuodelta 2007. Käytin artikkelia hyödykseni tutkimukseni taustoittamisessa, sillä se on ytimekäs tiivistelmä suomalaisen koulutuksen kehityksestä sadan vuoden ajalta. Keravuori on kirjoittanut lukunsa aiheesta väitöskirjan, jonka johdanto käsittelee tarkkaan omaelämäkerrallisten tekstien tutkimuskenttää, keskeisiä käsitteitä sekä tutkimusongelmia. Väitöskirja ”*Rakkaat poikaiset!*” *Simon ja Wilhelmina Janssonin perhekirjeet egodokumentteina (1858–1887)* (2015) auttoi tuomaan tutkielmani osaksi laajempaa tutkimuskenttää.

Luku- ja kirjoitustaidon käsitteellistä hahmottamista ja historiallisen kehityksen kartoittamista varten perehdyin kahteen toisiaan täydentävään tutkimukseen. Lea Laitisen ja Kati Mikkolan toimittama *Kynällä kyntäjät: kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa* (2013) koostuu useiden tutkijoiden luvuista, joissa käsitellään kirjallisen kulttuurin leviämistä Suomeen. Teoksesta sain tarpeellisia käsitteellisiä täsmennyksiä itseoppineisuuden ja lukutaidon määritelmien kautta. Itseoppinut kirjoittaja tarkoittaa pääasiassa omatoimisesti ilman ylhäältä tulevia oppeja tai määräyksiä kirjoittamisen taidon oppinutta henkilöä. Vuosisadan vaihteessa vain 30% maaseudun asukkaista osasi kirjoittaa, vaikka luku olikin huomattavasti kasvanut 1800-luvun viimeisten vuosikymmenien aikana. Lukemiseen saatiin pohja kirkollisen opetuksen kautta, mutta taidon kehittäminen pidemmälle vaati omaa työtä. Kirkollinen opetus keskittyi uskontunnustuksen kannalta tärkeiden tekstien lukemisen opettamiseen, mikä johti lähinnä pinnallisen ulkoluvun oppimiseen¹⁴. Sain historian tutkimusta täydentävän näkökulman suomen kielen tutkija Taru Nordlundin kirjoittamasta luvusta ”Kirjeet keskustelua yli ajan ja paikan”. Luku lähtee liikkeelle erilaisesta näkökulmasta kuin historian tutkijoiden kirjoittamat, sillä se lähestyy aihetta kielellisten resurssien kautta. Keskiöön nousevat kirjeiden rakenteet sekä niiden sisältämät fraasit ja formulat. Nordlund käsittelee luvussa erilaisia historiallisia kielen tehokeinoja, joilla itseoppineet kirjoittajat pyrkivät kuvastamaan niin kirjoittamisen prosessia kuin itseään kirjoittajina.

---

¹³ Keravuori 2011, 181.

¹⁴ Kauranen 2013, 32, 36–37.

Tarkemman kuvan lukutaidon omatoimisesta kehittämisestä loi Tarja-Liisa Luukkasen kirjoittama *Mitä maalaiskansa luki? Kirjasto, kirjat ja kirjoja lukeva yhteisö Karstulassa 1861–1918* (2016). Tutkimus lähestyy maaseudun kirjallistumisprosessia Karstulan lukukirjaston perustamisen ja kehityksen kautta. Samalla Luukkanen hahmottelee Suomen maaseuduilla tapahtunutta muutosta asenteissa kirjoihin, kirjallisuuteen ja lukemiseen. Kirjat ja lukeminen eivät nouse tutkimukseni kovaan ytimeen, mutta niitä on tärkeää ymmärtää kirjoittamisen osa-alueena. Kirjallistuminen käsitteenä sisältää niin kirjallisen tekstin kuluttamisen kuin sen luomisen itse. Ensisijaisena lähdeaineistonani toimivien kirjojen tulkinnan kannalta on myös tärkeää ymmärtää, millaisia kirjallisia vaikutteita niiden kirjoittajat ovat voineet saada. Yleisimpiä kirjallisuuden edustajia olivat Raamattu, katekismus ja saarnakirjat, mutta lukukirjastot tarjosivat maaseudun väestölle myös viihderomaaneja ja erilaisia oppaita.¹⁵

Saadakseni tutkimuksen kannalta tärkeää ymmärrystä tutkimani ajankohdan arkitodellisuudesta perehdyin Anna Makkosen toimittamaan kirjaan *Karheita kertomuksia: itseoppineiden omaelämäkertoja 1800-luvun Suomesta* (2002). Kirja ei päätynyt varsinaiseksi lähdekirjallisuudeksi, mutta koen tarpeelliseksi mainita sen, sillä sen lukeminen antoi minulle tutkimuksen kannalta tärkeää esiymmärrystä. Makkosen kirja oli ensimmäinen pro gradu -työtä varten lukemani teos. Kirja sisältää itseoppineiden kirjoittamia omaelämäkertoja, joten sen kautta sain ensimmäisen otteeni tutkimusaiheeseen ajan ihmisten itsensä kertomina. Kirjoittamisen käytännöllinen ja sosiaalinen ulottuvuus nousevat esille 1800-luvun puolivälin tienoilla syntyneen Frans Fredrik Bjömin kertomuksessa. Hän kirjoitti omaelämäkertansa päätyneensä 10-vuotiaana koulunsa lopetettuaan isänsä ”syynikirpuksi” tilejä kirjoittamaan. Fransin kirjoitustaidosta oli tilallisen perheessä hyötyä erityisesti tilien tekemisessä, sillä perheen isäntä ei osannut laskea lainkaan. Ympäristöstä ei aina kantautunut pelkkiä ihailevia sanoja, sillä kirjoittavaa talollisen poikaa pidettiin kukkoilevana pikkuherrana.¹⁶

Suomalaisten maalaisnuorten arkeen tutkimusajankohtana olen perehtynyt Sinikka Aapolan ja Mervi Kaarnisen toimittaman teoksen *Nuoruuden vuosisata: Suomalaisen nuorison historia* (2003) kautta. Seurustelua, avioliittoa ja yhteistä elämää käsitteleviä teemoja varten kävin läpi Ann-Catrin Östmanin artikkelin ”*Working Together? Different understandings of marital relations in late nineteenth-century Finland*” (2005) sekä

---

¹⁵ Luukkanen 2016, 57.

¹⁶ Makkonen 2002, 184–185, 188.

vuonna 1981 julkaistun Maija-Liisa Heikinmäen kirjan *Häätävät: talonpoikaiset avioliiton solmintaperinteet*. Taustatietojen hahmottamisen lisäksi tutkimukset tarjosivat tulkin-
tojen kannalta tärkeää tietoa, sillä alkuperäislähteissäni puhutaan paljon illanvietoista, markkinoista ja häistä. Suomalaisen maalaisnuoren todellisuutta on hankala kuvitella ilman aiheeseen johdatteluvaa tutkimuskirjallisuutta, sillä elämän tavoitteita ja avioliittoa säätelevät normit, odotukset ja säännöt olivat nykyihmisen näkökulmasta hyvin erilaiset. Keskimääräinen maaseutuväestön edustaja avioitui yleensä samasta kylästä kotoisin olleen saman yhteiskuntaluokan edustajan kanssa. Huhujen kautta ylläpidetty moraalinen kuri piti huolta siitä, etteivät nuoret esimerkiksi kuherrelleet vanhempiansa nähden tai kävelleet rinnakkain kylätiellä. Tutkimuksista Östmanin artikkeli käsittelee patriarkaalisen kulttuurin murrosta 1800-luvun lopulla, siinä missä Heikinmäen vanhempi teos nostaa esille talonpoikaiseen avioliittoon liittyneitä tilastoja ja tapoja. Aapolan ja Kaarnisen toimittama teos käy läpi nuoruuden todellisuutta kasvatuksesta arkeen ja vapaa-aikaan.

Yleistä teoreettista ja metodista tunnehistorian kirjallisuutta edustaa Barbara Rosenweinin ja Cristiani Riccardon kirjoittama teos *What is the history of emotions?* (2018). Teos on ytimekäs paketti tunteiden historian tutkimuksen keskeisiä kysymyksiä, kehityslinjoja ja ongelmakohtia. Kirja valottaa nykyisen tunteiden historian suhdetta psykologiaan ja neurotieteisiin sekä tarjoaa esimerkkejä siitä, kuinka eri tavalla tunteita voidaan ymmärtää. Hyödynnän tutkielmassani Rosenweinin kehittämää ja käyttämää käsitettä emotionaaliset yhteisöt (emotional communities), joka tarkoittaa, ettei yhteiskunnassa ole yhtä ainuttä vallitsevaa sosiaalisten sääntöjen järjestelmää. Sen sijaan on olemassa useita, jopa päällekkäisiä yhteisöjä, joissa kaikissa on omat sääntönsä ja odotuksensa tunteiden ilmaisuun kohtaan.¹⁷ Rosenweinin käsitteen kanssa yhdessä hyödynnän toisen tunnetun tunteiden historian tutkijan, William Reddyn, käsitteitä emotionaalinen valtakoneisto (emotional regime) ja emotionaalinen kärsimys (emotional suffering). Ne täydentävät Rosenweinin käsitystä tunneyhteisöistä siten, että niiden keskuudessa on olemassa yksi tai useampi yksilön kannalta hallitseva yhteisö, joka vaikuttaa elämän kulkuun ja itsensä toteuttamiseen ratkaisevasti eniten. Jos vallitseva emotionaalinen yhteisö on liian tiukka, yksilö joutuu emotionaalisen kärsimyksen tilaan. Hän etsii vapautusta kärsimyksestä emotionaalisista turvapaikoista (emotional refugees), joita Rosenwein esittämät eri yhteisöt voivat olla.¹⁸ Tunteiden historian kannalta tärkeitä teorioita suhteessa toisiinsa

---

¹⁷ Matt 2011a, 119.

¹⁸ Rosenwein 2012, 11.

käsittelevät Susan J. Mattin artikkeli ”Current Emotion Research in History: Or, Doing History from the Inside Out” (2011) sekä Jan Plamperin toteuttama haastatteluartikkeli ”The History of Emotions: An Interview with William Reddy, Barbara Rosenwein, and Peter Stearns” (2010).

Amerikkalaiseen koti-ikävä tunteeseen keskittyvä Susan J. Mattin kirja *Homesickness: An American History* (2011) käsittelee laaja-alaisesti tunnetta sen monissa eri ilmenemismuodoissa. Yhtenä näkökulmana on 1800-luvun koti-ikävä nostalgiana eli sairautena, joka saattoi pahimmillaan johtaa kuolemaan. Sairauteen liittyi sosiaalisia ulottuvuuksia, sillä siihen sairastuminen liitti potilaaseen useita epätoivottuja ominaisuuksia. Pohjois-Amerikassa vallitsi itsensä ja ympäröivän yhteisön kehittämisen henki, jossa heikoilla ei ollut sijaa. Nostalgia saattoi herättää sääliä, mutta samalla se oli aikalaisille osoitus koti-ikävästä ihmisestä alentavana ja kahlitsevana tunteena.¹⁹ Tutkimuksessa on käytetty lähteenä yksityiskirjeitä, minkä lisäksi se sivuaa kirjeiden kirjoittamisen tehtäviä useaan otteeseen. Se tarjoaa erinomaisen kontekstin Henrik Kauppilan sisaren ja langon lähettämien kirjeiden siirtolaisuuden tunneteemojen tulkinnalle.

Siirtolaisuuden tunnehistoriaa menetyksen näkökulmasta käsittelevät Samira Saramon artikkeli ”’I have such sad news’: Loss in Finnish North American Letters” (2018) sekä ”Terveisiä: A Century of Finnish Immigrant Letters from Canada” (2018). Saramo tutkii kirjeiden merkitystä Kanadan siirtolaisten elämässä erityisesti surun ja murheen hetkellä. Tutkimusten aikajänne on 1800-luvun loppupuolelta 1950-luvulle, joten niiden kautta on mahdollista hahmottaa tiettyjen teemojen toistuvuutta ja toisaalta muutoksia, joita nopeutuvat liikennevälineet loivat. Artikkeleiden kautta saatoinkin hahmottaa tarkemmin, millaista Henrik Kauppilan sisaren perheen tunne-elämä uudessa kotimaassa on saattanut olla. Tutkimukset eivät perehdy elämän arkisiin puoliin, vaan käsittelevät siirtolaisten identiteetin luomiseen ja turvan hakemisen muotoihin. Siirtolaiset pyrkivät luomaan itsestään menestyneen kuvan kirjeiden kautta, mutta samaan aikaan keräsivät rahaa kipukassoihin, jotka huolehtisivat heidän hautauskuluistaan pahimman sattuessa.²⁰ Siirtolaisuus oli myönteisen ja kielteisen menetyksen historiaa.

Lähdeaineistot ja menetelmät

---

¹⁹ Matt 2011, 3–4.

²⁰ Saramo 2018b, 171, 173.

Tutkielmani lähtökohtana ja pääasiallisena alkuperäislähteenä toimivat haukiputaalaisen talonpojan Henrik ”Heikki” Kauppilan saamat yksityiskirjeet vuosilta 1898–1903. Kirjeitä on yhteensä 105 kappaletta 21 yksittäiseltä lähettäjältä sekä usealta nimettömältä tai nimimerkillä kirjeensä allekirjoittaneelta henkilöltä. Kirjeet ovat Kauppilan sisarusten, sukulaisten, ystävien ja rakastettujen kirjoittamia. Ne ovat luonteeltaan hyvin intiimejä, eikä niitä kirjoittamisen tavasta päätellen ole tarkoitettu ääneen luettavaksi koko perheelle. Suurin osa kirjeistä on saapunut Haukiputaalta, Iistä, Kemistä, Oulusta ja Limingasta, mutta suuren osan arkistosta muodostavat Kauppilan sisareltaan Emmalta ja kälyltään Johanilta Pohjois-Amerikan Ilwacosta saamat kirjeet.

Valitsin kaksi vertailevaa lähdeaineistoa esimerkeiksi siitä, kuinka ainoastaan kirjeistä koostuvia henkilöarkistoja voidaan järjestää. Vertailevat lähdearkistoni on valittu Kansallisarkisto Oulun arkistoinnin henkilöarkistojen joukosta. Säilytyspaikka luonnollisesti rajasi mahdollisuuksia huomattavasti, sillä 1800-luvulta on saatavilla lähinnä ylemmien säätyjen kirjeenvaihtoaineistoa. Molemmat arkistoistani ovatkin peräisin kouluteltulta ylemmältä väestöltä. Yhteiskunnallinen tausta vaikutti arkistonmuodostuksen suunnitelmallisuuteen ja sitä kautta suoraan säilyneiden kirjeiden määrään. Ensimmäinen lähdearkistoni on Johanna Elisabet Heikelin arkisto (Kansallisarkisto Oulu), joka on osa Heikelin suvun kokoelmaa. Heikel syntyi vuonna 1851 pappisperheeseen, minkä seuraksena hän myös sai aikansa naiseksi varsin kattavan koulutuksen. Hän valmistui 1860-luvulla Jyväskylän opettajaseminaarista, mutta ei koskaan varsinaisesti toiminut opettajana. Opettajuus kuitenkin näkyy hänen arkistossaan selkeästi. Heikelin arkistoon kuuluu 30 kirjettä ja kirjekorttia, jotka ovat saapuneet äidiltä, sukulaisilta ja ystäviltä. Kirjeet käsittelevät arkipäivän kuulumisia sekä sisarusten perhe- ja työasioista. Seminaarista tutut ystävät kertoivat kirjeissään opettajuuteen liittyvistä asioista. Heikelin arkistossa on useita yhtymäkohtia Kauppilan arkistoon nähden. Molemmat ovat pienikokoisia ja koostuvat pelkästään kirjeaineistosta. Kirjeet ovat läheisiltä saapuneita, ja ne käsittelevät pitkälti arkipäivän asioita. Johanna Elisabet Heikel on saanut valtaosan kirjeistä ollessaan nuori nainen, aivan kuten Henrik Kauppilakin on saanut suurimman osan kirjeistä nuoruusiältään.

Toinen vertailuaineistoni on Jacob Wegeliuksen arkisto (Kansallisarkisto Oulu). Wegeliuksen arkisto kuuluu Simeliuksen suvun kokoelmaan. Arkisto sisältää 82 kappaletta saapuneita kirjeitä, jotka Wegelius on saanut vävyltään. Kirjeet käsittelevät uskontoa ja perhe-elämän asioita. Yleisluonteeltaan arkisto on erilainen kuin Kauppilan ja Heikelin

arkistot. Kirjeet ovat huomattavasti vanhempia, sillä ne on kirjoitettu 1840–1860-luvuilla. Wegelius oli kirkkoherran poika, josta tuli myöhemmin lääketieteen tohtori ja herännäispappi. Hänen saamansa kirjeet ovat luultavasti hyvin eri tavalla kirjoitettuja kuin Kaupilan muilta talonpojilta vastaanottamat kirjeet.

Tutkimuksen helpottamiseksi ja esimerkkien saamiseksi osaksi tekstiä olen litteroinut käyttämäni kirjeet. Vanhat, pölyiset ja osittain haalistuneet kirjeet ovat ajoittain hankalalukuisia, joten kirjoitin ne puhtaaksi sähköiseen muotoon mahdollisimman tarkasti. Tulkitsin sanojen ja lauseiden merkityksiä vertailemalla saman kirjoittajan erilaisia kirjaimia ja pääättelemällä kirjeiden kontekstin perusteella. Englannista ja ruotsista peräisin olevat murre sanat ovat toisinaan sellaisia, ettei kirjoittaja itsekään ole ollut selvillä niiden oikeasta kirjoitusmuodosta. Näissä tapauksissa olen kirjoittanut sanat mahdollisimman tarkkaan oman tulkintani mukaan merkiten lukemista vaikeuttavat kohdat, kuten mustetahrat, litterointitiedostoon. Periaatteenani litteroinnissa on toiminut Liz Stanley'n artikkelissaan *The Epistolarium: On Theorizing Letters and Correspondences* (2008) esittämä ajatus siitä, että tekstien näennäinen parantelu muuttaa tulkintaa sen kirjoittajasta ja hänen välittämästään sanomasta. Tuherrusten, yliviivausten ja sotkujen kuvaileminen auttaa tarkentamaan käsitystä tekstistä.²¹ Pelkän sisällöllisen analyysin kannalta merkityksettömiltä tuntuvat merkinnät ovat tärkeä osa arkistoitavan asiakirjan muotoa ja arkistollista menneisyyttä. Esimerkiksi Kansallisarkiston analogisten asiakirjojen digitointiin liittyvät kriteerit mainitsevat analogisen säilyttämisen jatkamisen syiksi ainutlaatuiset materiaaliset lisäominaisuudet ja materiaalien sisältämän informaation.²²

Kirjeiden litteroinnin kautta olen voinut tehdä tutkimusta tarkan lähiluvun ja tekstianalyysin kautta. Lähiluku on laadullisen analyysin tutkimustapa, jota käytetään usein humanistisessa tutkimuksessa. Lähiluvulla tämän tutkimuksen kontekstissa tarkoitetaan tekstin tarkkaa lähestymistä tulkinnallisista lähtökohdista.²³ Käytännössä toteutin lähiluvun noudattamalla Harvard Writing Centerin yleisluontoisia ohjeita²⁴: kävin kirjeiden litteroituja versioita läpi tekstinkäsittelyohjelmien alleviivaus- ja kommentointityökalua käyttäen sekä kirjoitin ylös teksteissä toistuvia sanoja sekä ilmiöitä. Tein tunnesanoista ja -ilmaisuista taulukoita, joita käytin analyysiosioissa tekstin tuottamisen tukena.

---

²¹ Stanley 2008, 205–206.

²² Kansallisarkisto 2018, 3.

²³ Koppa 2019.

²⁴ Harvard College Writing Center 2019.

Lähdekriittisiä ongelmia on muutamia. Kirjeaineisto on yksityisen ihmisen lainaamaa, joten ei voida tietää, miten hän on sitä käsitellyt. Ainakin muutama kirjeistä on hänen talonsa seinällä näytillä. Toinen keskeinen lähdekriittinen ongelma liittyy kirjeiden kirjoittajien henkilöllisyyteen. Osa kirjeiden historian tutkimukseen keskittyneistä tutkijoista pitää tärkeänä, että kaikki kirjoittajat pystytään tunnistamaan. Tässä tutkimuksessa se ei kuitenkaan ole mahdollista, eikä myöskään järkevää, sillä kirjeet on usein allekirjoitettu pelkin nimikirjaimin tai nimimerkillä. Kirjeen vastaanottajan lisäksi hänen perheenjäsenensä voidaan jäljittää maakirjojen ja henkikirjojen avulla.

Kirjeet eivät ole kattava lähdeaineisto. Niiden perusteella ei voida yleistää mitään, sillä kyse on vain yhdelle ihmiselle lähetetyistä kirjeistä. Kirjeistä on voinut hukkua osa tai niitä on voitu hävittää kirjeiden intiimin luonteen vuoksi. Minulla ei myöskään ole pääsyä Henrik Kauppilan lähettämiin vastauskirjeisiin, joten en voi tietää, miten hän on reagoinut tiettyihin aiheisiin. Kirjeiden tutkimusta voidaankin pitää pienenä katsauksena siihen, millaisia arvoja, asenteita ja käyttötarkoituksia Haukiputaalta lähtöisin olleet ihmiset liitivät kirjeisiin. Talonpoikaissäätöyn kuuluneiden kirjoittamat kirjeet ovat myös osa kirjallistumisen historiaa, vaikkakin vain pieni palanen sitä. Toisaalta mikrohistorian tutkimuksessa ei olekaan tarkoituksena luoda suuria, yleispäteviä väitteitä, vaan tutkia laajemman tutkimuksen luomien raamien toteutumista pienemmässä mittakaavassa²⁵. Yksilöiden kokemukset, valinnat ja tunteet ovat aivan yhtä tärkeitä kuin suuret yleistyksinkin.

Kirjeet lähteinä ovat myös alttiita anakronistisille tulkinnoille. Kirjoittamisen hetkellä kirjeen kuvaamat asiat ovat jo muuttuneet hieman toisenlaisiksi kuin ne oikeasti olivat tapahtumahetkellä, kirjettä lukeva vastaanottaja muovaa ne vielä hieman erilaisiksi ja lopulta niitä lukeva tutkija käsittää kirjeen kolmannella tavalla. Tutkimuksen kannalta on tärkeää tiedostaa, ettei ole olemassa minkäänlaista varmaa näkemystä siitä, mitä joku on ilmaisuillaan tarkoittanut tai halunnut oikeasti sanoa. Historiantutkijan tulee kuitenkin luottaa siihen, että tarkalla lähiluvulla, lähdekritiikillä ja menetelmien noudattamisella voidaan päästä ainakin lähelle. Kirjeiden tutkijoiden yleinen periaate on oletus siitä, että kirjeiden kirjoittaja on aina kertonut jonkinlaisen oman näkökulmallisen totuutensa²⁶. Tutkimuksen tarkoituksena ei ole löytää yhtä ja ainoaa totuutta, vaan useita erilaisia

---

²⁵ Keravuori 2015, 19.

²⁶ Gerber 2005, 318–319

näkökulmia kirjallistuvan ihmisen elämään 1800–1900-lukujen vaihteen Pohjois-Suomessa.

1. Kirjearkistoa järjestämässä

1.1. Arkiston rajat

Henrik Kauppilan saamat kirjeet ovat luonteeltaan perinteistä kotiseutuarkistoaaineista. Kotiseutuliikkeen levitessä 1900-luvun alusta lähtien monissa yhdistyksissä tehtiin eräänlaista aarteenmetsästystä vanhojen asiakirjojen etsimisen ja talteenoton muodossa.²⁷ Ulakoilta löytyneet vanhat asiakirjat saattoivat osoittautua arvokkaaksi osaksi alueen kulttuuriperintöä. Yhtenä osana alueen perintöä voidaan pitää sukujen ja henkilöiden vanhoja asiakirjoja. Henrik Kauppilan saamat kirjeet edustavat Haukiputaan ja sen lähialueiden talonpoikaishistoriaa, joten ne ovat muodoltaan ja sisällöltään tyypillisiä yksityishenkilön huomasta löytyneitä asiakirjoja. Kokonaiskuvan kannalta arkisto on kuitenkin harvinaisen, sillä aivan kuten muissakin Euroopan maissa, myös Suomessa valtaosa säilyneistä omaelämäkerrallisista teksteistä on peräisin ylemmiltä yhteiskuntaluokilta.²⁸

Arkistoa järjesteltäessä on ensimmäisenä lähdettävä liikkeelle arkiston rajaamisesta. Järjestelijän tulee tietää, mitä hän on oikeastaan järjestämässä: kenen arkisto on kyseessä, mihin tarkoitukseen se on luotu ja millaista aineistoa se sisältää. Arkiston rajaamiseen kuuluu olennaisena arkistonmuodostajan määrittely, joten aivan ensimmäisenä on lähdettävä liikkeelle siitä, kenen arkisto on kyseessä. Jokaisen arkistonmuodostajan arkisto säilytetään omana kokonaisuutenaan, eikä siihen sekoiteta muiden asiakirjoja missään tilanteessa.²⁹ Usein yksityishenkilöiden asiakirjojen seasta löytyy henkilön läheisien asiakirjoja. Arkistoteorian mukaan niitä ei voida sijoittaa osaksi yksityishenkilön arkistoa, joten niiden sijoittelua on mietittävä erikseen. Yksi vaihtoehto on palauttaa yksityishenkilön arkistoon sopimattomat asiakirjat takaisin luovuttajalle tai järjestelyn toimeenpanijalle, joka tässä tapauksessa omistaa asiakirjat. Pro gradu -työni kontekstissa toimin itse järjestelijänä yksityishenkilön omistamalle asiakirjalliselle aineistolle. Järjestämisprosessin päätyttyä ja työn valmistuttua arkisto siirtyi heidän säilytettäväkseen.

Arkistonmuodostaja – kuka ja miksi?

---

²⁷ Onnela 2007, 17.

²⁸ Keravuori 2011, 164.

²⁹ Lybeck & al 2006, 136.

Henrik Kauppilan asiakirjat ovat pääasiassa hänelle saapuneita kirjeitä. Niiden seasta löytyy hänen sisarelleen Jenni Seljanperälle sekä ystävälleen Johan P. Sassille saapuneita kirjeitä. Kyseessä on keskisuuri, 105 kirjeestä koostuva kirjearkisto, joten kokonaisuuden eheyden ja asiakirjojen välisten yhteyksien takia ei ole järkevää erottaa kirjeitä kokonaan Kauppilan omasta arkistosta. Tyypillisin ratkaisu usean eri arkistonmuodostajan asiakirjojen erottamiseksi toisistaan on osakokonaisuuksien muodostaminen.³⁰ Ratkaisu on saanut osakseen myös kritiikkiä, sillä sen katsotaan edustavan amerikkalaista asiakirjaperinnettä, joka ei tunnista suku- ja perhearkistoja omiksi kokonaisuuksikseen. Eljas Orrmanin mukaan yksityiskirjeiden arkistoinnissa tärkeintä ei ole yksittäinen vastaanottaja tai edes kirjeiden lukija, vaan kirjeitä säilyttänyt henkilö tai taho. Näin vältetään arkistojen pirstoutumiselta liian pieniksi yksiköiksi.³¹

Erotin asiakirjoista Henrik Kauppilan arkiston, joka on osa Kauppilan sukuarkistoa. Kauppilan sukuarkistoon puolestaan kuuluu Henrikin siskon Jenny Seljanperän arkisto.³² Molemmat ovat toisiinsa liittyviä aineistoja sukulaissuhteen perusteella. Johan P. Sassin saama kirje on hankalammin sijoitettava, sillä se ei varsinaisesti liity Henrik Kauppilan sukuun mitenkään. Hänen Henrikille kirjoittamansa kirjeet ovat kuitenkin hyvin suuri osa arkistoa, joten kontekstien säilyttämisen kannalta on luontevinta sisällyttää Johan P. Sassin kirje sisältyviin aineistoihin. Selitin Johan P. Sassin arkiston yhteyden Henrik Kauppilan arkistoon luetteloinnin ja kuvailun kautta, jotta arkistoa voidaan sujuvasti hallita ja käyttää myös tulevaisuudessa. Arkistoluettelosta ja kuvailusta koostuva arkistohakemisto auttaa hahmottamaan arkistonmuodostajien ja arkistoyksiköiden välisiä suhteita laajemmin.³³ Pääasialliset järjestämistoimet, luetteloinnin ja kuvailun tein Henrik Kauppilan arkiston tasolla, sillä hän on kirjeet lukenut ja säilyttänyt taho – ei niinkään Kauppilan suku kokonaisuutena.

Saapuneet kirjeet ja muutamat viralliset asiakirjat, kuten vekselit, kertovat asiakirja-aineiston olevan enimmäkseen yksityisluontoista. Henrik Kauppila kävi kirjeenvaihtoa ystävien, sukulaisten ja rakastettujen kanssa omana henkilönään, ei pelkästään sukunsa edustajana. Hänen sisarensa Jenni Seljanperä ja Emma Inkilä kirjoittivat veljelleen usein omista asuinpaikoistaan. Sukulaisten välisissä kirjeissä onkin nähtävillä yhteisöllinen sävy, sillä tällaisia kirjeitä oli vielä 1800-luvun alussa tapana lukea perheelle ja läheisille

³⁰ Joki 2007, 75, Lybeck & al 2006, 137.

³¹ Lampela 2014, 66–67.

³² Liite 2. Jenny Seljanperän arkiston arkistoluettelo.

³³ Lybeck & al. 2006, 139.

ääneen. Ne sisälsivät paljon terveisiä ja jopa yksittäisiä rivejä eri henkilöiden kirjoittamina.³⁴ Henrik oli vastaanottanut useita kirjeitä, joissa käsiteltiin yksityisluontoisiksi tarkoitettuja seikkoja. Joissakin kirjeissä jopa kiellettiin näyttämästä kirjettä toisille tai kehoitettiin ”heittämään kirje takkaan”³⁵. Ankarat sanankäänteet kuvastivat kirjoitettujen rivien merkitystä kirjoittajalle. Arkisto kannattaa sekä fyysisen järjestyksen, luetteloinnin että kuvailun kannalta muodostaa Henrik Kauppilan arkistoksi.

Henkilöarkiston ollessa kyseessä rajojen määrittely on huomattavasti häilyvämpää kuin monien muiden yksityisarkistojen tapauksessa. Yhdistyksillä on useita lakisääteisiä tehtäviä, joita syntyneet asiakirjat ja niistä muodostuneet sarjat kuvastavat. Säännöt ja toimintakertomukset kertovat yhdistyksen historiasta ja toimintatarkoituksesta helposti olennaisen. Suomalaisessa arkistoteoriassa suositaankin lähestymistapaa, jossa arkistonmuodostajan elämäkerta tai toimintahistoria muodostetaan pitkälti arkistosta löytyvien tietojen perusteella. Kansallisarkistoon asiakirjoja luovutettaessa mukana siirtyvät virallinen arkistonmuodostussuunnitelma, organisaation toimintakaava ja hallintohistoria.³⁶

Henkilöarkistoa järjestettäessä on usein etsittävä tietoa myös arkiston ulkopuolisista lähteistä aineiston sekavuuden ja yksipuolisuuden vuoksi. Yleisimpiä tapoja etsiä tietoa henkilöistä ovat elämäkerrat, henkilöhakemistot ja matriikkelit.³⁷ Tällaiset lähteet tulevat kyseeseen lähinnä silloin, kun kyseessä on joku asemansa puolesta tunnettu henkilö. Olen etsinyt talonpoika Henrik Kauppilasta tietoa viranomaisten asiakirjojen kautta. Maanmittaushallituksen maakirjat³⁸ ja Oulun läänin henkikirja-arkiston henkikirjat³⁹ auttoivat minua todentamaan Henrikin elämään kuuluneet henkilöt ja vahvistamaan hänen elinkaarensa vaihteita.

Kansallisarkiston luettelointi- ja kuvailusääntöjen mukaan arkistonmuodostajaa kuvailaan siltä ajalta, jonka kuvailtava aineisto kattaa⁴⁰. Standardi on kehitetty vastaamaan julkishallinnon arkistoinnin ohjauksen tarpeisiin, minkä takia en sovelle niitä kaikilta osin yksityisarkiston luetteloinnissa ja kuvailussa. Ohjaavuutensa takia standardia ei voi

³⁴ Leskelä-Kärki, Lahtinen & Vainio-Korhonen 2011, 18.

³⁵ Jaakko Eerolan kirje Henrik Kauppilalle 3.2.1898. Henrik Kauppilan arkisto. A:3.

³⁶ Lybeck & al. 2006, 151–152.

³⁷ Lybeck & al. 2006, 138.

³⁸ 76 Oulun läänin maakirja 1875; 138 Oulun läänin maakirja 1905, Maanmittaushallituksen maakirjat ja kruununmaaluettelot -arkisto, Digitaaliarkisto.

³⁹ Ou:113 Henkikirja 1889; Ou:153 Henkikirja 1900; Ou:169 Henkikirja 1905, Oulun läänin henkikirjat -arkisto, Digitaaliarkisto

⁴⁰ Arkistolaitos 1997, 13.

myöskään pitää käsikirjamaisena ohjeistuksena, josta ei saa lainkaan poiketa.⁴¹ Henrik Kauppilan arkisto näyttäytyy minulle kotiseutuarkistoluontoisena aineistona, jonka tarkoituksena on olla myöhemmin helposti hallittavissa, saatavilla ja käytettävissä paikallisen tutkimuksen, opetuksen ja harrastustoiminnan tarpeisiin⁴². Näiden tavoitteiden tukemista varten pidin olennaisena historiallisen kontekstin luomista henkilöstä löytyvien virallisten asiakirjojen pohjalta.

Arkistonmuodostaja Henrik Kauppilan määrittely auttoi minua hahmottamaan järjesteltävää kokonaisuutta varsinaista järjestelyä aloittaessa. Ennen järjestämisprosessin aloittamista poistin arkistoon kuulumattoman sisällön, kuten painotuotteet, esineet, sinne kuulumattomat asiakirjat sekä kiertokirjeet⁴³. Henrik Kauppilan arkiston tapauksessa arkistoon kuulumattomat asiakirjat koostuivat muille henkilöille saapuneista kirjeistä. Lisäksi arkistoon kuuluu muutamia muistiinpanoja, jotka ovat olettavasti Henrik Kauppilan itsensä tekemiä. Olisin voinut rajata ne kokonaan pois, sillä ne eivät ole valmiita asiakirjoja, minkä lisäksi niiden autenttisuus on epäselvä tunnistetietojen puuttuessa. Kyseessä on suhteellisen pieni arkisto, jonka arkistonmuodostajasta itsestään ei ole jäänyt juurikaan asiakirjoja jäljelle. Ottaen huomioon tällaiset tekijät, päätin järjestää sekalaiset muistiinpanot omaksi arkistoyksiköksi ja sitoa ne osaksi muita asiakirjoja selittävällä kuvailulla.

Henrik Kauppilan arkiston arvonmäärittely ja seulonta

Henrik Kauppilan arkisto on pieni ja rajautunut ajan kuluessa ikään kuin luonnostaan, joten en soveltanut arkistotalalle hyvin olennaista arvonmäärittelyä sen kohdalla kovinkaan laajasti. Lisäksi asiakirjat luotiin ennen vuotta 1921, jota ennen syntyneet julkishallinnon asiakirjat säilytetään Kansallisarkiston mukaan aina pysyvästi.⁴⁴ Myöskään henkilöarkiston kohdalla ei ole syytä rikkoa tätä ohjeistusta, sillä talonpoikaisväestön kirjeitä on säilynyt verrattain vähän. Kulttuuriperinnön säilymisen ja tutkimusten tarpeiden kannalta minun oli arkistonjärjestäjänä kuitenkin syytä miettiä, mistä syystä kirjeitä, muistiinpanoja ja virallisia asiakirjoja ollaan arkistoimassa. Arvonmäärittelyn tavoitteena on määrittää, mitkä asiakirjat säilytetään pitkäaikaisesti ja asettaa muille, määräaikaaisesti säilytettävälle asiakirjoille säilytysajat. Arvonmäärittely antaa sovellettavat kriteerit seulontaan,

⁴¹ Arkistolaitos 1997, 7–8.

⁴² Suomen kotiseutuliitto 2000.

⁴³ Lybeck & al. 2006, 135.

⁴⁴ Kansallisarkisto 2012, 2.

jonka avulla asiakirjojen määrää pyritään supistamaan käytännössä⁴⁵. Henrik Kauppilan henkilöarkistoa varten ei ole tehty arkistonmuodostussuunnitelmaa, joka sisältäisi sarjojen säilytysaikoja ja hävittämissuunnitelmia. Sen takia oli turvauduttava taannehtivaan seulontaan, jossa asiakirjat käydään manuaalisesti läpi jälkikäteen⁴⁶.

Arkistoalan ja asiakirjahallinnon ammattilaiset katsovat arvonmäärityksen, seulonnan ja hävittämisen kuuluvan osaksi ammattitaitoaan. Näin ei kuitenkaan ole aina ollut, sillä vielä 1900-luvun alussa asiakirjojen hävittäminen oli hyvin satunnaista. Vasta toinen maailmansota herätti arkistoammattilaiset huomaamaan käsiin räjähtäneen asiakirjojen määrän. Alati kasvava asiakirjatiedon vuori ajoi kehittämään entistä tehokkaampia arvonmäärityksen ja seulonnan keinoja. Perinteisessä arkistoteoriassa arkistoa käsitellään orgaanisena, itsestään muodostuvana kokonaisuutena, jonka puolueettomana valvojana arkistonhoitaja toimii. Perinteinen arkistonhoitaja kerää ja vaalii, ei arvioi ja hävitä.⁴⁷ Arkistoteorian klassikoihin lukeutuvan kirjoittajan Hilary Jenkinsonin mukaan arkistonmuodostaja on jo elinaikanaan karsinut arkistosta pois sinne kuulumattomat asiakirjat. Hänen mukaansa arkiston seulonta rikkoo luonnollisia yhteyksiä asiakirjojen välillä ja vääristää kokonaisuutta.⁴⁸ Henrik Kauppilan arkistoa voisi siis ajatella hänen elämästään luonnollisesti muodostuneena kokonaisuutena. Osa ajattelee arkistosta edelleen hyvin samalla tavoin: kolmen arkistoalan ammattilaisen vuonna 2013 toteuttaman sitaattianalyysin mukaan jopa arkistoalan ammattilaiset saattavat käyttää arkistoista retoriikkaa, joka vahvistaa ajatusta arkistosta kulttuurisen ja yhteisöllisen muistin puhtaana ja objektiivisena lähteenä⁴⁹. Muisti ja arkisto kuuluvat retoriikassa erottamattomasti yhteen.

Todellisuudessa arkisto on kuitenkin käynyt elinaikanaan läpi mittavia muutoksia. Arkistonjärjestäjän ja arkiston loppukäyttäjän näkökulmasta ei ole tarkkaa tietoa siitä, mitä henkilöarkiston tulisi sisältää tai tulisi olla sisältämättä. Arkistojen kuvailun totuudenmukaisuutta tutkinut Jennifer Douglas käyttää artikkelissaan *Toward More Description* käsitettä ”**Archiving I**” eli ”**Arkistoiva minä**”. Käsite kuvastaa arkiston luojan tekemiä toimia arkiston ja siitä muodostuvan jälkikuvan muokkaamiseksi. Perinteisen arkistoajatelman arkisto muodostuu luonnollisen toiminnan sivutuotteina, mikä tekee asiakirjoista

---

⁴⁵ Arkistolaitos 2011, 3.

⁴⁶ Lybeck & al. 2006, 57.

⁴⁷ Henttonen 2015, 93–94; Ridener 2009,

⁴⁸ Ridener 2009, 41–42

⁴⁹ Henttonen 2015, 121.

luotettavia todisteita menneisyydestä.⁵⁰ Jenkinsonin mukaan historian tutkiminen ylipääntään on mahdollista, koska asiakirjat luovat koskemattoman ja kyseenalaistamattoman väylän menneisyyteen.⁵¹ Hänen ajatuksensa henkivät 1900-luvun alkua, jolloin arkistohoitaja ja historioitsija olivat usein yksi ja sama henkilö. Douglasin tutkimus kuitenkin haastaa ajatuksen siitä, että arkistot sisältäisivät vain aitoja kuvauksia menneisyydestä.⁵² Henrik Kauppila on voinut hävittää saamiaan kirjeitä, mutta yhtä lailla niitä on voinut aikojen saatossa hävitä tai tuhoutua.

Minä en voinut arkistoa rajatessani, järjestäessäni ja kuvaillessani saavuttaa kuvaa siitä, mitä kirjeiden vastaanottaja on halunnut saavuttaa säilyttäessään niitä. Henrik Kauppila on saattanut suunnitella niiden hävittämistä ennen kuolemaansa tai piilottaa ne paikkaan, josta kuka tahansa ei löytäisi niitä. Hän on voinut valita monista saamistaan kirjeistä vain ne, jotka on halunnut säilyttää pitkäaikaisesti. Sekalaisessa järjestyksessä löytyneen arkiston seassa tyhjinä lojuvat kirjekuoret saattavat kuulua kirjekuorettomille kirjelappusille tai olla muisto jo jostain ajoista sitten hävinneestä. Arkistosta ei muodostu totuutta Henrik Kauppilän elämästä, koska sellaista ei ole mahdollista saavuttaa. Henrik Kauppilän arkisto on yksi tapa hahmottaa 1800–1900-lukujen vaihteessa eläneen haukiputaalaisen talonpojan elämää.

Venäläisen aatelisperheen Bakuninien arkistoa tutkineen John Randolphin mukaan arkistoilla on olemassa oma biografiansa, elämäkertansa.⁵³ Arkistoja kuvaillessa usein unohdetaan, että arkisto ei lähde luovuttajiensa käsistä puhtaana ja tahraamattomana kokonaisuutena. Bakuninien perheen arkisto on aikoinaan muodostunut perheen kirjeenvaihdosta ja talon asiapapereista. Aikojen kuluessa sitä ovat järjestäneet suvun naisten lisäksi myös lukuisat eri historioitsijat. Näistä tutkimuksellisista pyrkimyksistä kertovat asiakirjoihin ilmestyneet alleviivaukset ja huomautukset marginaaleissa. Lopulta se päättyi nykyiseen päätearkistoonsa, Puskinin talona tunnettuun pietarilaiseen venäjän kirjallisuusinstituuttiin. Päätearkistossa arkistofondia numero 16 käsitellään perhearkistona sen lukuisista muutoksista huolimatta.⁵⁴

Henrik Kauppilän arkiston taival ei varmastikaan ole ollut yhtä vauhdikas. Sitä ei ole kuljetettu vallankumousta pakoon, eikä ole mitään syytä epäillä kenenkään muunnelleen

---

⁵⁰ Douglas 2016, 29.

⁵¹ Ridener 2006, 55.

⁵² Douglas 2016, 29.

⁵³ Randolph 2005, 209–210.

⁵⁴ Randolph 2005, 212–213

kirjeitä jälkikäteen. Siitäkin huolimatta näin olennaiseksi palata Randolphin esittämiin kysymyksiin arkistojen biografiasta: ”But how was this archive itself made? By whom, and for what purpose? What are the eras of its social life —⁵⁵” Kauppilan arkiston tarina jää hämärän peittoon, koska sitä ei ole millään tavalla dokumentoitu. Järjestelytyön toimeksiantajien mukaan asiakirjat ovat löytyneet vanhan päärakennuksen lattialankkujen alta. Sen jälkeen ne on siirretty kenkälaatikkoon odottamaan myöhempiä toimenpiteitä. Käsittelen tutkielmani historiallisessa osiossa tutkijan näkökulmasta sitä, millaisia tarpeita ja tarkoituksia varten arkiston muodostavat kirjeet on voitu luoda. Arkiston biografisesta näkökulmasta luon sille taas yhden ”sosiaalisen elämän” vaiheen. Minun käsistäni se siirtyy yksityisten omistajien hallittavaksi ja käyttöön asetettavaksi.

Kirjeiden selaamisen yhteydessä löytäjät erottivat kokonaisuudesta kirjeitä ja pitivät ne itse. Arkiston luonne ja asiakirjojen väliset yhteydet ovat auttamatta muuttuneet. Asiayhteydestään irrotettua kirjettä voidaan Jenkinsonin ajattelun mukaan pitää nyt vain museoesineenä, jolla ei ole merkitystä irrallaan muista. Samalla sen poistaminen kokonaisuudesta vaaransi kaikkien muidenkin kirjeiden autenttisuuden.⁵⁶ Henkilökohtaiset kirjeet eivät kuitenkaan ole alkujaankaan täydellisen luotettavia kuvauksia menneisyydestä. Kirjeiden kirjoittamisen luonteeseen kuuluu, että kirjoittaja tiedostaa ulkopuolisen silmän lukevan ne. Tätä elementtiä ei välttämättä tarvitse pitää heikkoutena, vaan kontekstisidonnaisena tulkittavana tekijänä⁵⁷.

Arkisto ei siirry arkistoivan organisaation tai arkistonjärjestelijän käsiin muuttumattomana kokonaisuutena. Arkiston voidaan ajatella olevan jatkuvassa muutoksen tilassa, sillä sen muoto, järjestys ja tulkinnat muuttuvat jatkuvasti ajasta ja konteksteista riippuen. Arkistoteoreetikko Heather McNeil vertaa alati muuttuvaa arkistoa Sikstuksen kappelin kattofreskoihin, jotka keräsivät satojen vuosien ajan tummentavaa likaa puhdistamiseensa saakka. Puhdistamisen jälkeen freskosta ehkä paljastui Michelangelon tarkoittama alkuperäinen idea, mutta samalla konservointi poisti taideteoksesta vuosien painon ja sen kautta syntyneet kulttuuriset tulkinnat⁵⁸. Aivan kun kappelin freskokin, myös arkisto muuttaa muotoaan merkittävästi ammattilaisen käsissä.

---

⁵⁵ Randolph 2005, 210.

⁵⁶ Ridener 2006, 62.

⁵⁷ Douglas 2016, 29.

⁵⁸ MacNeil 2008, 6–7.

Arkistonhoitaja vallankäyttäjänä ja eettisenä toimijana seulonnassa

Arkistoalaa ja asiakirjahallintoa ajatellessa eettisyys ja vallankäyttö eivät nouse ensimmäisinä mieleen. Käsitellessään arkistoa arkistonhoitaja kuitenkin käyttää jatkuvasti valtaa, sillä hän on lähempänä aineistoa kuin kukaan muu. Ammattilaiset kykenevät paikantamaan tiedon, mutta sen lisäksi he hallitsevat sitä ja voivat halutessaan käyttää sitä.⁵⁹ Joan M. Schwartz ja Terry Cook käsittelevät *Archival Science* -lehden teemanumerossa aihetta muistin hallinnan näkökulmasta. Arkistoalan ammattilaiset tekevät arvonmäärittäyksiä ja seulovat pois materiaalia valiten siten heidän historia- ja yhteiskuntakäsityksensä mukaan arvokasta materiaalia säilytettäväksi. Arkistot muovaavat yhteiskunnallista muistia yksi asiakirja kerrallaan, sillä yksittäinen asiakirja on aina osa laajempaa yksityistä, yhteisöllistä ja yhteiskunnallista kontekstia.⁶⁰ Arvonmäärittäyksen kriteerit heijastavat aina arkistoalalla ja yhteiskunnassa vallitsevia laajempia normeja ja arvotuksia. Niiden kautta voidaan päätyä tilanteeseen, joissa joidenkin kansanosion tarina nousee ylikorostettuun rooliin ja joidenkin toisten jää täysin dokumentoimatta. Minä edustan arkistonjärjestelijänä sekä pohjoismaista arkistoperinnettä että saamaani alueellisesti painottunutta historia-alan koulutusta.

Tavoite luoda laaja edustus menneisyydestä on tavoitteellisessa mielessä osa arkistonhoitajien ammattitaitoa. International Council on Archives (ICA) määrittelee eettisessä ohjeistuksessaan seuraavasti:

” 1. Arkistonhoitajien tulee suojella arkistoaineiston integriteettiä ja siten taata, että se säilyy luotettavana todisteena menneisyydestä. 2. Arkistonhoitajien tulee seuloa ja ylläpitää arkistomateriaali historiallisessa, oikeudellisessa ja hallinnollisessa kontekstissaan säilyttäen siten asiakirjojen proveniensi ja niiden alkuperäiset suhteet. ”⁶¹

Eettisen ohjeistuksen olemassaolo kertoo omalla tavallaan sellaisen tarpeellisuudesta. Arkistonhoitajilla on osaamista ja valtaa tehdä yhteiskunnan muistiin vaikuttavia asioista. Yhteiskunnan muistin merkityksestä keskustellaan arkistoalalla jatkuvasti, mutta yleinen konsensus on, että arkisto ja muistit liittyvät erottamattomasti yhteen⁶². Arkistot yhdessä

⁵⁹ Henttonen 2015, 122.

⁶⁰ Schwartz & Cook 2002, 3–4

⁶¹ ICA 1996, 1.

⁶² Henttonen 2015, 121.

muiden muisti-instituutioiden, kirjastojen ja museoiden, kanssa säilyttävät erilaisia palasia yhteisestä muistista. Tästäkin huolimatta julkisessa keskustelussa ja alan kirjallisuudessa harvoin puhutaan arkistojen roolista ihmismuistin ja -identiteetin muovaajina samalla tapaa kuin museoista, kirjastoista ja vaikkapa taidegallerioista puhutaan⁶³. Arkistoja muistin lähteenä pohdittaessa on pidettävä mielessä arkistojen rajallisuus ja tulkinvaraisuus – siinä mielessä niitä voidaankin pitää ihmisen muistin sopivina vertauskuvina, sillä myös ihmisen muisti on häilyvä ja riippuvainen monista olosuhteista.

Nykyisen diskurssin mukaan arkistonhoitajan tulisi tiedostaa päätöstensä eettiset ja valankäytölliset ulottuvuudet, jotta arkistoissa olisi sosiaalisesti oikeudenmukainen edustus erilaisista ihmisryhmistä⁶⁴. Arkistoalan ammattilaisen tehtävänä on etsiä yhteiskunnan monia eri puolia, eikä tyytyä vain itsestään selvien ja helppojen asioiden dokumentointiin. Marginalisoitujen ryhmien asiakirjoja arkistoidessa on pidettävä mielessä, että valta lokeroita on myös valtaa itsessään. Arkistonhoitajan tapa hankkia, seuloa, järjestellä ja kuvaila aineistoa muokkaa ympäröivän maailman käsitystä siitä. Arkistoalan ammattilainen ei ole romanttishenkinen sankari, joka pelastaa vähemmistöryhmät unohdukselta – kaikki ihmisryhmät eivät varsinaisesti edes halua tulla arkistoiduiksi perinteisessä mielessä⁶⁵.

Käydessäni läpi Henrik Kauppilan arkistoa minun tuli pitää mielessä, että kyseessä oli pitkälti järjestelemätön yksityishenkilöiden muodostama kokonaisuus. Aiemmista järjestely- ja seurantatoimenpiteistä ei ole tietoa, joten oli hyvin hankalaa tavoitella alkupe räiseksi katsottavaa järjestystä. Se teki asiakirjojen arvonmäärityksestä erilaista kuin julkisten organisaatioiden, sillä ei ollut mahdollista käyttää seurantapäätöksen tukena asiakirjojen laatijan arviota asiakirjojen tarpeellisuudesta tai turvautua organisaation toimintakentän ja tehtävien analysointiin.⁶⁶

Yhdeksi yksityishenkilön arkiston seulonnan ulottuvuudeksi nousee väistämättä eettisyys. Muissa Pohjoismaissa toteutetaan vakiintuneesti eettistä seulontaa, jonka tarkoituksena on hävittää ihmisten yksityisyydensuojaa loukkaavaa asiakirja-aineistoa. Suomessa suhtaudutaan eettiseen seulptaan kriittisesti, sillä se saattaa aiheuttaa vinoutuneen kuvan menneisyydestä. Tietojen arkaluonteisuus ei ole syy niiden hävittämiselle, sillä arkistoilla

---

⁶³ Schwartz & Cook 2002, 2.

⁶⁴ Henttonen 2015, 121.

⁶⁵ Schwartz & Cook 2002, 17.

⁶⁶ Lybeck & al. 2006, 23.

on oikeus säilyttää asiakirjoja oikeudellisten syiden, yhteiskunnan toiminnan dokumentoinnin, tutkimustoiminnan ja yhteisöllisen muistin takia. Toisaalta on pohdittava, onko jokaisella oikeus tulla unohdetuksi historiasta, jos he näin toivovat.⁶⁷ Henrik Kauppilan tahtoa ei voida kysyä, joten ei voida saada selkeyttä siitä, mitä hän olisi toivonut kirjermateriaalilla tehtävän.

Seulonnan lopputulos

Arkisto on yksityisomistuksessa, mutta jos se siirrettäisiin Kansallisarkistoon, sen julkisuutta rajoittaisivat luovutussopimus sekä lainsäädäntö. Lainsäädännön silmissä kysymys eettisyydestä ei ole olennainen, sillä Henrik Kauppilan tuoreimmatkin kirjeet ovat yli sata vuotta vanhoja ja näin vapautuneet salassapidon alta⁶⁸. Kirjeiden säilyttämistä on suomalaisen asiakirjaperinteen valossa arvioitava säilyttämiskriteereiden valossa, ei niiden sisältämien mahdollisesti kiusallisten tai arkaluonteisten tietojen pohjalta. Tutkijoiden mieltäväksi jää tapa, jolla he käsittelevät kirjoittajien henkilöllisyyttä tutkimuksissaan.

Henrik Kauppilan arkiston arvioinnissa on käytetty Pekka Henttosen määrittelemiä asiakirjalähtöisiä aineiston käyttöön liittyviä ja yhteiskunnallisia kriteerejä sekä Kansallisarkiston Yksityisarkistojen seulontaohjeen määrittelemiä kriteerejä. Asiakirjalähtöiset kriteerit liittyvät asiakirjan ikään, sisältöön, muotoon ja estetiikkaan. Aineiston käyttö taas käsittää tulevan käytön sekä eri tahojen tarpeiden arvioinnin. Yhteiskunnallisiin kriteereihin kuuluvat hallintorakenteiden, toimintasektoreiden, ilmiöiden, tapahtumien, kansalaisten ja hallintotoiminnan vuorovaikutuksen sekä toiseuden ja marginaalin dokumentoinnin kriteerit⁶⁹. Henrik Kauppilan arkisto on Oulun läänin alueen paikallista yksityisluontoista aineistoa, jonka katson kuvaavan myös alueen henkistä perintöä. Kirjeiden kirjoittajat kuvaavat usein kaupungeissa järjestettyjä iltamia ja tansseja. Monissa kirjeissä mainitaan talonpoikien kokoontuvan iltaisin silloille tanssimaan harpun tahtiin⁷⁰. Tämä on vain yksi esimerkki kulttuurisen perinnön kuvauksesta kirjeissä.

Henrik Kauppilan saamat kirjeet ovat iältään yli sata vuotta vanhoja, sillä ne on kirjoitettu aikavälillä 1889–1905. Ne ovat peräisin ajalta, jolta ei vielä löydy juurikaan alempien yhteiskuntaluokkien kirjallisia tuotoksia. 1800–1900-lukujen vaihde on suomalaisen

⁶⁷ Henttonen 2015, 123.

⁶⁸ Laki viranomaisen toiminnan julkisuudesta 621/1999 §31.

⁶⁹ Henttonen 2015, 100.

⁷⁰ Jaakko Eerolan kirje Henrik Kauppilalle 3.2.1898 A:3; Johan P. Sassin kirje Henrik Kauppilalla 30.7.1899 A:17. Henrik Kauppilan arkisto.

maaseudun kirjallistumisen aikaa, joka merkitsi kirjojen, lehtien ja kirjepaperin kulutuksen lisääntymistä. Muutamia vuosikymmeniä aiemmin annettu kansakouluasetus alkoi kantaa hedelmää entistä luku- ja kirjoitustaitoisemman väestön keskuudessa. Erityisesti naisten lukutaito kasvoi vauhdilla verrattuna 1800-luvun ensimmäiseen puoliskoon. Kirjeet ovat alkuperäisaineistoa tuolta ajankohdalta. Ikänsä, sisältönsä ja kirjoittajiensa puolesta asiakirjoilla on kysyntää historian sekä yhteiskuntatieteiden tutkimuksessa.

Euroopassa on 1980-luvulta lähtien ryhdytty keräämään niin kutsuttujen kansankirjoittajien eli osittain itseoppineiden alempien yhteiskuntaluokkien edustajien tekstejä tarkoituksenmukaisesti kokoon. Pienet tarinat ja biografiat ovat saaneet uutta suosiota väliaikaisen romahdustilan jälkeen. Suomessa Suomalaisen Kirjallisuuden Seura (SKS) kerää, säilyttää ja asettaa käyttöön suomalaisten 1800-1900-lukujen kansankirjoittajien tekstejä⁷¹. Niiden pohjalta SKS on luonut Kynällä kyntäjät -projektin, joka valistaa ihmisiä koululaitosta edeltäneestä kirjoitustaidosta ja itseoppineiden teksteistä⁷². Laaja keruutyö ja projektit kertovat erilaisista yhteiskuntaluokista peräisin olevien arkistoaineistojen tarpeellisuudesta, sillä vain tällä tavalla voidaan saavuttaa koko yhteiskuntaa leikkaava arkistollinen muisti.

Yleisten seulontaperiaatteiden mukaan asiakirjat ovat pääsääntöisesti pysyvästi säilytettäviä, jos ne kuvaavat henkilön elämänvaiheita, henkilön elämää ja elinympäristöä, yhteiskunnallista roolia ja vaikutusta tai yhteiskunnallisia poikkeusaikoja⁷³. Myös sillä, ovatko asiakirjat henkilön itsensä laatimia on merkitystä. Kirjeet eivät ole Henrik Kaupilan omaa käsialaa, sillä hän on vastaanottanut ne muilta. Hänen kirjoittamansa muistiinpanot ja keskeneräiset kirjeet sen sijaan viestivät arkistonmuodostajan omasta elinympäristöstä ja ajatusmaailmasta. Usein muistiinpanoissa on harjoiteltu nimien, osoitteiden ja viestien kirjoittamista siistillä käsialalla, mikä kertoo kirjoittamisen ja kirjeiden kirjoittamisen taidon yhteiskunnallisesta tärkeydestä. Yksityisarkistojen seulontaohjeen mukaan henkilön itsensä tuottamista asiakirjoista tulisi seuloa pois ”vähämerkityksiset muistiinpanot”⁷⁴, joiksi arkistosta löytyvät lappuset voidaan laskea. Seulontapäätöstä tehdessäni otin huomioon, ettei Henrik Kaupilan arkisto sisällä muita henkilön itsensä tuottamia aineistoja. Yksinään vähämerkityksiset muistiinpanolappuset ovat yhdessä kirjeiden

⁷¹ Suomalaisen kirjallisuuden seura 6.9.2018.

⁷² Suomalaisen kirjallisuuden seura – Kynällä Kyntäjät, nettisivu aukaistu 18.10.2018 kello 14.57.

⁷³ Arkistolaitos 2011, 4.

⁷⁴ Arkistolaitos 2011, 9.

luoman kontekstin kanssa olennainen keino päästä käsiksi kirjeiden vastaanottajan ajatusmaailmaan.

Arkiston asiakirjat kuvaavat välikäden kautta Henrik Kauppilan elämää nuoruuden kansanopistoajoista vuonna 1899 isän sairastumiseen ja oman avioliiton solmimiseen vuonna 1902. Henrik Kauppila ei harjoittanut merkittävää yhteiskunnallista toimintaa, sillä hänen saamansa kirjeet käsittelevät arkisia asioita, kuten läheisten kuulumisia, terveyttä ja sairautta, naisten kanssa seurustelua, vapaa-ajanviettoa ja maanviljelystä. Kirjeet hahmottavat aikakautta suuremmassa kontekstissa, mutta antavat myös yhdenlaisen tavan tarkastella henkilön elinympäristöä – Oulun lähellä sijaitsevaa maalaiskuntaa Haukipudasta ja sen lähikuntia Iitä, Kemiä ja Kiiminkiä. Yksityisarkistojen seulontaohjeen mukaan onkin tärkeää, että asiakirjat kuvastavat henkilön minää ajatuksien ja kokemusmaailman kautta. Tässä tarkoituksessa myös saapuneet kirjeet ja muistiinpanot ovat korvaamattomia. Seulontaohjeistus hahmottelee aineistoille roolia esimerkiksi arjen historian, sosiaali- ja mentaalihistorian sekä kansa- ja kielitieteellisen tutkimuksen parissa.⁷⁵

1.2. Arkiston järjestäminen

Arkistonmuodostajan määrittelyn ja arkistoon kuuluvien asiakirjojen rajaamisen jälkeen siirryn järjestämään siihen kuuluvaa aineistoa. Arkiston järjestäminen edustaa arkistojen hallinnan fyysistä ulottuvuutta. Tarkoituksena on saada selville, kuinka paljon aineistoa on ja missä se sijaitsee. Arkiston hallinnan toisena puolena on intellektuaalinen hallinta, jossa aineistoa hallitaan tiedollisuuden ja käsitteellistämisen kautta.⁷⁶ Tämä voi tarkoittaa käytännössä esimerkiksi arkistonmuodostajan elämäkerran kirjoittamista, arkiston asiansanoittamista tai sarjatasen kuvailua.

Provenienssiperiaatteen kaksi puolta

Arkiston järjestäminen tarkoittaa epäjärjestykseen joutuneiden asiakirjojen palauttamista oikeille paikoille ja alkuperäisiksi katsottuihin yhteyksiin. Pohjoismainen ja suomalainen arkistoperinne nojaa voimakkaasti provenienssiperiaatteeseen, joka tarkoittaa sekä arkistojen ulkoisen että sisäisen järjestyksen säilyttämistä. Eri arkistonmuodostajien arkistoja ei saa sekoittaa keskenään, mutta niiden sisäistä järjestystä ei myöskään saa muuttaa.

⁷⁵ Arkistolaitos 2011, 7.

⁷⁶ Lybeck & al. 2006, 134.

Kysymystä arkistojen keskinäisestä suhteesta ja sisäisestä järjestystä pidetään arkistoteoreettisesti hyvin keskeisenä⁷⁷.

Viranomaisten arkistot muodostuvat usein arkistonmuodostussuunnitelman määräämässä järjestyksessä, jolloin uutta muodostunutta arkistoa ei ole tarpeen järjestää. Näin ei kuitenkaan aina ole vanhojen arkistojen ollessa kyseessä. Provenienssiperiaatetta ennen on noudatettu erilaisia asiapohjaisia luokituksia. Ensimmäisessä varsinaisessa kansallisarkistossa Ranskassa arkistot järjestettiin pertinenssin perusteella eli asialuokitusperiaatteesta. Vasta 1800-luvun romantiikka nostatti historian tutkimuksen siivin innostuksen keskittyä kokonaisuin arkistokokonaisuuksiin yksittäisten asiakirjojen sijaan. Ensimmäinen arkistojen eheyttä kunnioittava periaate oli Ranskan sisäministeriön vuonna 1841 julkaisema ohjeistus erilaisten departementtien arkistojen järjestämisestä. Nykyään ohjeistus tunnetaan nimellä *respect des fonds*.⁷⁸

Varsinainen provenienssiperiaate alkoi kehittyä 1880-luvun Preussin valtionarkistossa, jossa määrättiin säilyttämään arkistonmuodostajien arkistoilleen antama järjestys⁷⁹. Tausalla oli historian tutkijoiden halu luoda historiatieteistä kuva empiirisenä tieteenä. Historialla ei luonnontieteiden tapaan ollut mahdollisuutta luoda lakeja tai teorioita, joten objektiivisuuden vaikutelma oli saavutettava muilla tavoin⁸⁰. Provenienssiperiaatteen pyrkimyksenä oli tuolloin ja on edelleen tarkoituksena säilyttää arkistonmuodostajan luoman arkiston aitous ja luotettavuus sekä identiteetti⁸¹.

Hollantilaisten Samuel Mullerin, Johan A. Feithin ja Robert Fruinin vuonna 1898 julkaisema käsikirja arkistojen järjestämisestä ja luetteloinnista sinetöi provenienssiperiaatteen aseman yhtenä keskeisistä arkistoalan opeista. Se kirjoitettiin vastaamaan Alankomaiden ongelmiin, mutta nousikin perusperiaatteidensa ansiosta kansainvälisesti hyväksytyksi oppaaksi. Nykyään opasta pidetään ensimmäisenä modernina arkistoteorianana.⁸² Oppaan esittämät periaatteet hyväksyttiin Brysselissä ensimmäisessä arkiston- ja kirjastonhoitajien kansainvälisessä konferenssissa vuonna 1910. Tuolloin hyväksytyn periaatteen mukaan kaikki asiakirjat tuli sijoittaa siihen arkistoon sekä sen sisällä sijaitsevaan sarjaan,

---

⁷⁷ Lybeck & al. 2006, 220.

⁷⁸ Lybeck & al. 2006, 220–221.

⁷⁹ Lybeck & al. 2006, 221.

⁸⁰ Ridener 2006, 25.

⁸¹ MacNeil 2008, 10.

⁸² Ridener 2006, 21–22.

johon asiakirja kuului arkiston ollessa ”yhä elävä organismi”.⁸³ Sittemmin ajatusta arkiston elämän päättymisestä on kyseenalaistettu arkistoteoriassa⁸⁴.

Suomessa provenienssiperiaate tuli käyttöön viimeistään 1920-luvulle tultaessa, mutta normatiivisesti siitä on säädetty vasta Valtionarkiston 1940-luvulla julkaisemissa arkistonhoito-ohjeissa.⁸⁵ Tällä hetkellä provenienssiperiaatetta noudatetaan arkistoja järjestettäessä, mutta erityisesti henkilö- ja sukuarkistojen järjestystä mietittäessä kyseenalaisin sen käytännöllisyyden. Pekka Henttonen esittää asiakirjahallintoa tutkivassa kirjassaan, että arkisto on jatkuva ja alati muuttuva prosessi. Hänestä alkuperäinen järjestys on itsessään luotu esitys, jonka ajatellaan kuvaavan alkuperäistä järjestystä, jota ei välttämättä ole sellaisenaan koskaan ollut olemassa.

Heather MacNeil käsittelee samankaltaista ajatusta Archivariassa vuonna 2008 julkaisussa artikkelissaan *Archivaltery: Rethinking Original Order*. Hän vertaa artikkelissaan arkistonhoitajien pyrkimystä alkuperäisen järjestyksen mallintamisesta tekstianalyttikojen haluun luoda alkuperäinen teksti uudelleen. Taide, arkkitehtuuri ja kirjallisuus syntyvät alati uudelleen, eikä niitä voi luoda uudelleen muuttamatta alkuperäistä tarkoitusta⁸⁶. Samalla tapaa arkiston järjestäminen luo siihen uuden kerroksen subjektiivista arkistonhoitajan näkemystä, eikä kyse ole välttämättä enää niinkään siitä, mitä arkiston luoja on eläessään tarkoittanut. Loppujen lopuksi arkiston itsessään voidaan ajatella olevan monen eri ihmisen tuote: kirjailijan tapauksessa hänen teksteihinsä ovat vaikuttaneet ystävät, sukulaiset, kustannustoimittajat ja kustantajat⁸⁷. Henrik Kauppilan tapauksessa laskin arkistoon vaikuttaneisiin henkilöihin mukaan kaikki ne sukulaiset ja läheiset, jotka osallistuivat aikojen saatossa kirjeiden kirjoittamisen ja lähettämisen prosessiin.

Mullerin, Feithin ja Fruinin arkisto-oppaan mukaan arkistonhoitaja on kuin paleontologi, joka koostaa arkistoa uudelleen fossiilisista jäänteistä.⁸⁸ Arkistoteoreetikkoja tutkineen John Ridenerin mukaan hollantilaisten arkistoteoriassa on kyse nimenomaan organisatioiden arkistonmuodostuksesta. Arkisto tuntuu muodostuvan ikään kuin luonnollisesti, kun erilaiset asiakirjatyypit on määritelty ja rajattu tarkoin.⁸⁹ Näin ollen arkistoon ei pääse

---

⁸³ MacNeil 2008, 9–10.

⁸⁴ Henttonen 2015, 235.

⁸⁵ Lampela 2014, 19.

⁸⁶ MacNeil 2008, 7.

⁸⁷ MacNeil 2008, 5.

⁸⁸ MacNeil 2008, 11.

⁸⁹ Ridener 2006, 32.

muodostumaan laajoja määritelmän ulkopuolisia asiakokonaisuuksia. Erilaisten arkistollisten elämäkertojen takia koen tärkeäksi tiedostaa, että arkistot ovat provenienssiperiaatteesta huolimatta rakennettuja kokonaisuuksia. Arkistonmuodostajat, heidän jälkeisensä arkiston omistajat ja lopulta arkistoinstituutiot muovaavat arkistoja omilla tavoillaan⁹⁰. Usein arkistonhoitajat eivät tiedosta kaikkia tekemiään muutoksia, vaikka eivät edes seuraisi alkuperäperiaatetta. He uskovat rakentavansa jotain alkuperäistä vastaavaa, vaikka kyseessä on vain yksi tapa prosessoida epäjärjestyksessä olevaa asiakirjallista aineistoa. Mitä vähemmän arkistoalan ammattilaisella on käytettävissä arkistonmuodostussuunnitelman tai organisaatiokaavan kaltaisia apukeinoja epäjärjestyksessä olevan arkiston järjestämiseen, sitä voimakkaammin yksilölliset valinnat vaikuttavat sen muotoutumiseen⁹¹.

Provenienssiperiaatteelle on tarkoituksensa, sillä erityisesti vahvan kirjaamisperinteen maissa, kuten Suomessa, se suojelee asiakirjojen todistusvoimaisuutta. Asiakirjat ovat oikeassa paikassa, kun ne ovat tehtävien suorittamisen yhteydessä muodostuneella paikallaan.⁹² Viranomaisarkistoissa pertinenssiperiaatteella toimiva järjestäminen edellyttäisi aina arkiston järjestämistä aiheenmukaisesti uudelleen, mutta arkistonmuodostussuunnitelman mukaisesti muodostunut viranomaisarkisto on jo valmiiksi jonkinlaisessa järjestyksessä. Ajan säästämisen lisäksi provenienssiperiaatteen noudattamisella pyritään helpottamaan arvonmäärittystä ja seulontaa.⁹³ Provenienssiperiaatetta noudatettaessa ei tule kuitenkaan ajatella, että toimitaan täydellisen objektiivisin tavoin. Erityisesti arkistohakemistoissa tulisi tarkemmin kuvailla, miten arkistoa on sen eri elämän vaiheissa prosessoitu. Muuten tutkijoille ja asiakirjojen käyttäjille syntyy virheellinen kuva arkiston syntykontekstista. Yksi ratkaisu ongelmaan olisi arkistonhoitajien järjestelypäästösten dokumentointi ja esittäminen arkistohakemistossa kuvailujen muodossa.⁹⁴

Asiakirjojen todistusvoimaisuuden säilymistä pidetään yhtenä tärkeimmistä perusteluista alkuperäperiaatteen noudattamiselle. En voinut arvioida kirjeitä sisältävää henkilöarkistoa samalla tavalla, sillä henkilökohtaisten kirjeiden tarkoituksena ei ole toimia oikeudellisinä todistuskappaleina. Sen lisäksi ilman arkistonmuodostajan itsensä jättämää dokumentaatiota oli mahdotonta arvioida, millä tavalla hän piti yllä kirjeidensä järjestystä. Olennaisin onkin tieto, että kirjeet ovat päätyneet lähettäjälleen ja hän on avannut ne. Siitä

---

⁹⁰ MacNeil 2008, 21.

⁹¹ Douglas 2016, 41.

⁹² Lybeck & al. 2006, 224.

⁹³ Lybeck & al. 2006, 224.

⁹⁴ Douglas 2016, 43.

tiedän, että ne ovat päätyneet oikealle vastaanottajalle ja alkuperäiseen tarkoitukseensa. Näin ollen arkiston rakenne, niin olematon kuin se onkin, puhuu itse puolestaan oikeut-
taen olemassaolonsa.

Noudattamalla provenienssiperiaattia niin hyvin kuin se on mahdollista säilyneen tiedon valossa saatoinkin säilyttää Henrik Kauppilalle saapuneiden kirjeiden väliset suhteet. Rik-
komalla suhteet olisin aiheuttanut menneisyyden todistusaineistojen katoamisen ja kon-
tekstisidonnaisuuden häviämisen. Aiheeseen tai maantieteelliseen sijaintiin perustuva jär-
jestely palvelee usein vain tietynlaista tutkimuksellista lähestymistapaa, joten alkupe-
räistä järjestystä tavoittelemalla pyritään luomaan mahdollisuus erilaisille kysymyksen-
asetteluille ja metodisille lähestymistavoille.⁹⁵ Provenienssiperiaate on luontainen tapa
lähestyä arkistoja, mutta sitä noudatettaessa olisi tiedostettava sen olevan vain yksi ra-
kennettu kokonaisuus. Arkistokuvailun uusi paradigma tulee vastaamaan tähän ongel-
maan, sillä Suomessa on vuodesta 2011 lähtien kehitetty kansainvälistä kuvailustandar-
dointia vastaavaa modulaarista kuvailumallia. Mallissa erilaiset entiteetit, kuten toimijat
ja asiasanat, liitetään toisiinsa yhtenä suurena verkostona.⁹⁶ Uudessa mallissa on mahdol-
lista ottaa paremmin huomioon arkistonmuodostumiseen ja -järjestämiseen liittyvät eri-
laiset toimijat sekä kontekstit.

Henkilöarkiston järjestämisen peruseriaatteen

Arkistonmuodostajan määrittelyn ja arkiston rajaamisen jälkeen aloitin varsinaisen jär-
jestelytyön inventoimalla aineiston. Nopeimmillaan inventointi voisi olla arkiston nopeaa
silmäilyä läpi aineiston kunnon ja rakenteen kartoittamiseksi. Arkistonmuodostussuunni-
telman tai organisaatiokaavan mukaan muodostuneiden viranomaisarkistojen ollessa ky-
seessä nopea silmäily voi jo riittää hahmottamaan arkiston järjestyksen ja sarjakokonai-
suudet.⁹⁷ Henkilöarkiston ollessa kyseessä en voinut turvautua pintapuoliseen inventoin-
tiin, koska nähtävillä ei ollut mitään selkeää järjestystä. Käytännössä jouduin käymään
koko arkiston manuaalisesti läpi kirje kirjeeltä⁹⁸.

Arkiston yksityiskohtaisen inventoinnin tuloksena loin inventointiluettelo, johon merkit-
sin sarjojen alustavat nimet, säilytysyksiköt, niiden laadun, sisällön aikarajoitukset sekä

⁹⁵ Lybeck & al. 2006, 224.

⁹⁶ Lampela 2014, 100–101.

⁹⁷ Lybeck & al. 2006, 136.

⁹⁸ Joki 2007, 75.

arkistotunnukset. Merkitsen myös mahdolliset arkistoaineistosta löytämäni ajalliset aukot inventointiluetteloon.⁹⁹ Sekaisin olevassa arkistossa jouduin aloittamaan karkealla järjestyksellä, jota hioin selkeämmäksi. Järjestämistyöni tarkoituksena oli löytää asiakirjojen toiminnalliset yhteydet ja niistä juontuva järjestys. Toisinaan arkiston rakenne on niin selkeä, että inventointiluettelo itsessään on jo lähes valmis arkistoluettelo. Tarkoituksena ei ole luoda hätiköidysti hyvältä vaikuttavaa kokonaisuutta esimerkiksi tematiikan perusteella.¹⁰⁰

Arkistoluetteloa ei ole mahdollista laatia ilman arkistokaavan hahmottelemista, sillä se johdetaan fyysistä järjestystä kuvaavan arkistokaavan pohjalta. Nykyisessä arkistoteoriassa ei ole olemassa yhtä oikeaa arkistokaavaa, sillä sopiva valitaan tapauskohtaisesti. Perinteisessä arkistokaavassa asiakirjat määritellään muodollisen tehtävän ja syntyvän mukaan asiakirjasarjoihin. Käytännössä arkistokaava toteutetaan antamalla asiakirjasarjoille keskinäisen järjestyksen määrittelevät kirjaintunnukset.¹⁰¹ Kaikki arkistonmuodostajan laatimat diaarit esimerkiksi sijoitetaan pääsarjaan A Diaarit, jonka alla puolestaan voi olla useita eri alasarjoja. Alasarja Aa voi olla nimeltään Kirjediaarit, jolloin sen alle syntyy järjestysluvun mukaisia alasarjoja arkistoyksiköille. ABC-kaavaksi kutsuttu perinteinen arkistokaava on ollut Suomessa virallisesti käytössä 1940-luvulta saakka. Sen katsottiin toimivan proveniensiiperiaatteen tukena suojellen asiakirjasarjojen eheyttä ja arkistoyhteyksiä.¹⁰² Ajatus linkittyy voimakkaasti näkemykseen arkistoista puolueettomina tutkimuksen lähteinä, joihin yksittäisten ihmisten subjektiiviset arvotukset eivät ole päässeet vaikuttamaan.

Vuonna 1941 valmistuneiden kunnallisarkisto-ohjeiden ja vuonna 1947 annettujen valtion virka-arkistojen ohjeiden mukaan arkistoluettelon tarkoituksena oli kertoa, mitä asiakirjoja arkistoon kuuluu ja miten ne jäsenyivät arkistossa toisiinsa nähden.¹⁰³ Arkistoluettelon päämäärät ovat nykyään hyvin samanlaiset, vaikka tapa koostaa arkisto onkin muuttunut. Pysyvästi säilytettävistä asiakirjoista laaditaan aina arkistoluettelo, joka tehdään arkistoyksikön tarkkuudella. Arkistoyksilöllä tarkoitetaan sarjaa pienempää kokonaisuutta, joka voi olla kaikkea asiakirjaryhmästä yksittäiseen asiakirjaan.¹⁰⁴ Nykyään

---

⁹⁹ Lybeck & al. 2006, 136.

¹⁰⁰ Lybeck & al. 2006, 136 - 137.

¹⁰¹ Lybeck & al. 2006, 144.

¹⁰² Lampela 2014, 23.

¹⁰³ Lampela 2014, 20; Lybeck & al 2006, 144.

¹⁰⁴ Lybeck & al. 2006, 142–143.

perinteisestä arkistokaavasta on alettu luopua muissa kuin vanhojen, epäjärjestyksessä olevien arkistojen järjestämisessä. Asiakirjat pyritään ryhmittelemään tehtäväperustaisen arkistonmuodostussuunnitelman mukaan. Tehtäväpohjainen arkistokaava kuvastaa organisaation tehtäväjakoja.¹⁰⁵ Kaikki asiakirjatyypiltään samanlaiset asiakirjat eivät ole samassa sarjassa, koska ne ovat muodostuneet erilaisen tehtävän tuloksina.

Yksityishenkilöiden arkistoja järjestettäessä ei yleensä noudateta kumpaakaan esitellyistä arkistokaavoista, sillä ne soveltuvat parhaiten kuvaamaan jonkin tehtävän suorittamisen yhteydessä syntyneiden asiakirjojen järjestystä. Henkilöarkistossa ei välttämättä ole nähtävillä selkeää käyttökelpoista järjestystä, jolloin ryhmittely on luotava itse. Kansallisarkisto ohjaa ryhmittelemään samankaltaiset asiakirjat omiin sarjoihinsa. Kaikki arkistonmuodostajan kirjearkistot tulevat omaksi sarjaksi.¹⁰⁶ Jos arkisto sisältää vain yhdenlaisia asiakirjoja, ei ole mitään tarvetta luoda alasarjoja. Arkistoyksiköt voidaan sijoittaa suoraan arkiston alaisuuteen. Henkilöarkiston arkistoluettelo kuitenkin laaditaan tarkemmin kuin virka-arkiston luettelo, sillä luonteeltaan erilainen aineisto vaatii tarkempaa asioiden kirjaamista ylös. Kirjeitä arkistoidessa on myös tarpeen rekisteröidä kirjeenkirjoittajia.¹⁰⁷ Kirjeenlähettäjältä saapuneet kirjeet voidaan merkitä joko yksitellen tai niputittain, jolloin luetteloon merkitään rajavuodet ja kirjeiden lukumäärä.¹⁰⁸ Jälkimmäinen vaihtoehto kuvastaa paremmin kirjeiden fyysistä järjestystä, mutta ensimmäinen tekee arkistoon kohdistuvasta tiedonhausta tarkempaa.

¹⁰⁹. Kansallisarkiston yksityisarkistoyksikkö suosittelee henkilöarkistoille seuraavaa järjestystä:

”I Biographica

- *arkistonmuodostajan henkilöön liittyvät asiakirjat (mm. erilaiset todistukset)*

II Kirjeenvaihto

- *Saapuneet kirjeet*
- *Kirjekonseptit ja/tai toisteet - aakkosjärjestys suositeltava sekä saapuneissa kirjeissä että konsepteissa/toisteissa - mikäli kirjeet ja konseptit/toisteet on säilytetty*

---

¹⁰⁵ Lampela 2014, 32.

¹⁰⁶ Lybeck & al. 2006, 139–140.

¹⁰⁷ Lampela 2014, 28.

¹⁰⁸ Joki 2007, 76.

¹⁰⁹ Lybeck & al. 2006, 139.

yhdessä, järjestystä ei pidä purkaa - tietosisältönsä puolesta vähäiset onnittelut, kutsut, kiitokset yms. voidaan erottaa kirjeiden joukosta omiksi ryhmikseen

III Konseptit

- *Puheet, esitelmät*
- *Artikkelit, muut käsikirjoitukset*
- *Muistiinpanot*

Päiväkirjat

- *konseptit-ryhmään sijoitetaan arkistonmuodostajan itsensä laatimat tekstit*

IV Toiminta-asiakirjat

- *Pää-, sivu- ja luottamustoimiin sekä harrastuksiin liittyvä aineisto - jos arkistonmuodostaja on itse ryhmitellyt aineistoa, kokonaisuuksia ei saa purkaa, vaikka niihin sisältyisikin esim. kirjoja, artikkeleita tai käsikirjoituksia, jotka asiakirjatyypinsä puolesta voisivat kuulua erillisryhmiin. Asiakirjan sijoitus riippuu sen yhteydestä kulloiseenkin asiakokonaisuuteen, ei sen ulkonaisesta muodosta.*

V Lehtileikkeet ja painotuotteet

- *ryhmä on varattu lehtileikkeille ja painotuotteille, jotka eivät kuulu mihinkään arkistossa esiintyvään asiakokonaisuuteen - painotuotteista valitaan arkistoon ennen muuta arkistonmuodostajan omat julkaisut ja sellaiset painotuotteet, joihin hän on tehnyt merkintöjä*

VI Valokuvat

- *ellei valokuvia säilytetä asiayhteydessään, ne sijoitetaan omaksi ryhmäkseen*

VII Toiset arkistonmuodostajat

- *arkistoon sisältyvien toisten arkistonmuodostajien aineistot rajataan omiksi kokonaisuuksikseen (ellei niitä palauteta, ks. edelle) ja järjestetään edellä olevaa ryhmitysohjetta soveltaen ”¹¹⁰*

---

¹¹⁰ Lybeck & al 2006, 139–140.

Inventoinnin yhteydessä poistin asiakirjoista arkistokelvottomat materiaalit, kuten teipit, niitit, kumilenkit ja paperiliittimet. Otin kirjeet pois kuoristaan, suoristin ne ja poistin niistä enimmäkseen pölyt. Arkistolaitoksen suosituksen mukaan kirjeet arkistoitiiin ilman kirjekuoriaan ja suojustettiin pieninä nippuina vaippalehtien sisään.¹¹¹ Kotiseutuarkistopas suosittelee kirjeiden niputtamista vaippalehtien sisään lähettäjäperustaisesti.¹¹² Kirjekuorien poistaminen kirjeiden yhteydestä voi aiheuttaa myöhemmin ongelmia kirjeiden tunnistetietojen kanssa, sillä usein kirjekuoret sisältävät olennaisia tietoja kirjeen lähetsajankohdan, -paikan ja lähettäjän suhteen. Arkistolaitos suosittelee kirjoittamaan kirjekuoren tunnistamismarkinnat asiakirjoihin lyijykynällä kysymysmerkillä varustettuna väärinkäsitysten välttämiseksi.¹¹³ Mielestäni selittämättömäksi jätetty merkintä kuitenkin johtaa asiakirjojen luonteen muuttumiseen järjestäjän toimesta. Ratkaisuksi ongelmaan tarjoan tehtyjen merkintöjen dokumentointia arkiston kuvailutietoihin sekä kirjekuorien säilyttämistä nipussa suoristettujen kirjeiden yhteydessä.

Arkiston asianmukaisella suojustamisella varmistin asiakirjojen pitkäaikaisen säilymisen vaurioitumattomana. Ikuinen säilyttäminen kuulostaa utopistiselta ajatukselta, mutta juuri se on pysyvän säilyttämisen tavoitteena. Arkistolain alaisia organisaatioita koskettavat Kansallisarkiston antamat määräykset arkistokelpoisesta säilytystavoista ja -välineistä¹¹⁴, mutta myös yksityisomisteisia arkistoja järjestettäessä määräykset toimivat ohjeistuksena arkiston hyvälle käsittelylle ja säilyttämiselle.

Asiakirjojen kiinnittäminen yhteen voi tulla kyseeseen esimerkiksi rei'itettyjen kortistojen tapauksessa. Myös suoristetut kirjeniput voi olla hyvä sitoa yhteen, jotta eri lähettäjien kirjeet pysyvät omina kokonaisuuksinaan. Asiakirjat voidaan liittää yhteen puuvillanauhalla, nitomalla, sinettisiteellä tai neulomalla puuvillalangalla¹¹⁵. Liimasidontaa ei suositella päätearkistokäyttöön¹¹⁶. Arkistokotelossa sijaitsevien asiakirjojen päällä ja alla tulee vähintään olla suojapaperi. Vaippalehtiin merkitään asiakirjojen tunnistetietoina arkiston nimi, asiakirjasarjan nimi, aineiston aikarajaus ja arkistotunnus. Arkistokelpoisena suojapaperina pidetään happamuudeltaan ph-neutraalia paperia, jonka koko on valittu asiakirjojen mukaan. Vaippalehden tulee suojata kaikki sisäänsä jäävät asiakirjat.¹¹⁷ Henrik

---

¹¹¹ Lybeck & al. 2006, 139.

¹¹² Joki 2007, 76.

¹¹³ Lybeck & al. 2006, 139.

¹¹⁴ Arkistolaki 23.9.1994/831

¹¹⁵ Kansallisarkiston siirto-opas.

¹¹⁶ Lybeck & al. 2006, 104.

¹¹⁷ Kansallisarkiston siirto-opas.

Kauppilan arkiston tapauksessa käytin vaippalehtenä A3-kokoista happovapaata ja arkistointikelpoista kopiopaperia.

Suojustetut asiakirjat sijoitetaan yleensä arkistokoteloiden sisään. Näin muodostuu säilytysyksiköitä, jotka toimivat fyysisen hallinnan yksiköinä ja sisältävät yhden tai useampi arkistoyksiköitä.¹¹⁸ Arkistokotelot valitaan sopimaan asiakirjoille, eikä vain oteta lähintä vapaana olevaa koteloa, joka pakotetaan sopimaan tarkoitukseensa. Kotelot täytetään riittävän täyteen asiakirjojen valumisen aiheuttaman taipumisen estämiseksi. Liian täydessä kotelossa asiakirjat taas puristuvat ja murtuvat, joten on asiakirjojen säilyvyyden kannalta olennaista valita sopiva arkistokotelo. Arkistokoteloita on olemassa montaa eri kokoa standardikokoisesta erityisaineistolle soveltuviin.¹¹⁹ Yleisimmät koot ovat A4-kokoinen sekä foliokokoinen kotelo. Suomen standardisoimisliiton standardin SFS 4117 mukaan arkistokelpoinen A4-kotelo on ”sulkijalaitteella varustettu koottava umpinainen kotelo—”¹²⁰. Arkistolaitoksen mukaan arkistokotelo tulee valmistaa vähintään 1,5mm voimavahvista, minkä lisäksi sulkijalaitteeksi tarkennetaan nauhakiinnitys tai nauha-nappi -kiinnitys. Suosituksena on, että kotelon suurin leveys on korkeintaan 10 senttimetriä.¹²¹ Koteloihin kiinnitetään kaikkiin samalle paikalle siistit nimiöt, jotka sisältävät arkiston ja säilytysyksikön tunnistetiedot.¹²² Valitettavasti arkistokelpoisia koteloihin myydään vain tukkutavarana arkistointia toteuttaville organisaatioille, joten jouduin tyytymään kirja-kaupoista löytyviin arkistokoteloihin Henrik Kauppilan arkiston suojustamisessa. Lopputulos on joka tapauksessa arkiston säilymisen kannalta parempi kuin säilyttäminen valolta, pölyltä ja kosteudelta huonosti suojaavassa kenkälaatikossa.

Arkiston järjestäminen käytännössä: vertailussa kaksi henkilöarkistoa

Valitsin Henrik Kauppilan arkiston järjestelyä varten kaksi vertailuaineistoa Oulun seudulta. Molemmat arkistoista ovat Kansallisarkisto Oulussa säilytettäviä, pieniluonteisia henkilöarkistoja, jotka koostuvat kirjeaineistosta. Erottavina tekijöinä ovat yhteiskuntaluokka, koulutustaso, varallisuus sekä sukupuoli. Näillä tekijöillä on merkitystä lähinnä arkiston muodostumisen ymmärtämisessä sekä kuvailun luomisessa. Mielestäni

¹¹⁸ Lybeck & al. 2006, 143.

¹¹⁹ Kansallisarkiston siirto-opas.

¹²⁰ Suomen Standardisoimisliitto SFS 4117 1978, 5.

¹²¹ Kansallisarkiston siirto-opas.

¹²² Lybeck & al. 2006, 137.

järjestämistyön tulisi olla samanlaista riippumatta arkiston luoneen henkilön yhteiskunnallisesta merkityksestä, sillä arkistonjärjestäjän tehtävänä ei ole järjestelyvaiheessa arvottaa ihmisiä ja heidän jälkeensä jättämiä merkkejä historiasta.

Ensimmäinen vertailuarkisto kuuluu Johanna Elisabet Heikelille. Hänen arkistonsa on osa laajempia Heikel-Heikinheimon ja Thauvónin suvun kokoelmia Heikeliana 1,3 ja 6. Johanna Elisabet Heikel oli vuosina 1859–1892 elänyt ylitorniolainen nainen, joka hankki Jyväskylän seminaarissa pätevyyden kansakouluopettajaksi. Hänestä ei kuulo-ongelmien takia koskaan tullut varsinaisesti opettajaa. Perheen isä oli Ylitornion kirkkoherra. Arkisto sisältää 30 kappaletta Heikelille saapuneita kirjeitä ja kirjekortteja ystäviltä ja sukulaisilta.¹²³ Kirjeenvaihdon kielenä toimii ruotsi, toisin kuin Henrik Kauppilan suomenkielisissä kirjeissä.

Henkilöarkisto on Kansallisarkiston järjestämä, luetteloima ja kuvailema, joten se noudattaa yksityisarkistoyksikön antamia suosituksia henkilöarkiston järjestämisestä. Käytännössä henkilöarkistoja ei sido mikään tietty arkistokaava, joten jos arkistosta on valmiina havaittavissa jokin järjestys, sitä ei ole syytä muuttaa

Heikelin arkisto sisältää ainoastaan yhdyntyyppisiä asiakirjoja, joiden tarkoitus on lisäksi ollut sama – välittää tietoa ja pitää yllä ihmissuhteita myös fyysisen etäisyyden päästä. Näin ollen arkistoa järjestettäessä sitä ei ole ryhmitelty erikseen varsinaisiksi sarjoiksi. Arkistoluettelo on hyvä esimerkki suomalaisesta vanhojen arkistojen järjestelyperiaatteesta. Siitäkin huolimatta, ettei se noudata tarkkaa arkistokaavaa, se perustuu muotope-
rustaisuuden lisäksi myös asiakirjan tarkoitukseen. Kirjeille ei tarvitse luoda erillisiä sarjoja, koska ne ovat kaikki muodoltaan samanlaisia asiakirjoja. Yhden ison pääsarjan alla ne on luokiteltu lähettäjäperustaisesti.

Koko Johanna Elisabet Heikelin arkisto sijaitsee yhden pääsarjan A Saapuneet kirjeet alla. Jokainen kirje on pääsääntöisesti merkitty omaksi arkistoyksikökseen, eikä niitä ole ryhmitelty lähettäjän mukaisiksi nipuiksi. Tapa on suositeltava kirjearkistoja järjestettäessä¹²⁴, mutta Heikelin arkiston fyysiseen järjestykseen vaikuttaa myös se, että kirjeet ovat osa Heikeliana-kokoelmia.

¹²³ Johanna Elisabet Heikelin arkiston ja arkistomuodostajan kuvailutiedot, Heikeliana 1,3 ja 6 -kokoelmat. Kansallisarkisto Oulu.

¹²⁴ Joki 2007, 76.

Joillain kirjeillä on monta vastaanottajaa samasta perheestä, joten ne sisältyvät luetteloinnissa useaan eri arkistoon, mutta ovat fyysisesti arkistoituna erilliseen paikkaan. Esimerkiksi arkistoyksikkö A:3/67 Saapunut kirje 1889 on osoitettu Johannan lisäksi myös hänen äidilleen Albertina Heikelille. Kirje ei kuitenkaan ole arkistoituna kummankaan arkistonmuodostajan yhteyteen, vaan osaksi Heikeliana 1 -kokoelmaa. Normaalisti arkistoyksiköt luetteloidaan juoksevasti numerojärjestykseen, mutta tässä tapauksessa kirjeen arkistotunnus osoittaa sekä kirjeen säilytyspaikkaa että kirjeen juoksevaa numeroa. Kirje on fyysisesti Heikeliana 1 -kokoelman kolmannessa säilytyskotelossa, jonka sisällä kirjeen järjestysluku on 67. Näin kirje voi intellektuellissa hallinnassa sijaita useamman kuin yhden arkistonmuodostajan yhteydessä, koska fyysinen säilytyspaikka ei ole rajoittava tekijä.

Käytettävyyden kannalta ratkaisu on joiltain osin hankala, sillä se tarkoittaa saman lähettäjän kirjeiden hajautuvan yksittäisiksi kokonaisten nippujen sijaan. Jos arkiston käyttäjä haluaisi vaikkapa tilata kaikki Johan Henrik Heikeliltä saapuneet kirjeet, hänen tulisi tilata ne käytännössä yksitellen. Arkistoyksiköitä ei ole luetteloitu aikajärjestykseen, joten tiettyjen kirjeiden etsiminen on niiden vähäisestä lukumäärästä huolimatta työlästä. Arkiston kuvailutiedoista ei myöskään paljastu, millaisessa järjestyksessä kirjeet ovat alkujaan saapuneet päätearkiston hallinnoitavaksi. Saattaa olla mahdollista, että yhden lähettäjän kirjeet on alkujaan järjestelty selkeästi osaksi jonkin tietyn henkilön arkistoa tai että samalta henkilöltä tulleita kirjeitä on säilytetty samassa paikassa. Arkistotietokanta Vakan käyttöjärjestelmä ei näytä järjestelytietoja rivikäyttäjälle ollenkaan.

Fyysisesti kirjeet on suojustettu sujauttamalla ne ruskean kirjetaskun sisälle. Taskujen sisällä on vaihtelevasti vaippalehtiä, mutta yleensä yksittäinen kirje on suojustettu ohjeiden mukaisesti asettamalla asiakirjan alle ja päälle suojalehti. A:6/40 Saapuneet kirjeet 1880–1883 sisältää nipun Selma Levónilta saapuneita kirjeitä. Kirjeet on numeroitu juoksevasti kirjoittamalla numero kirjeisiin pehmeällä lyijykynällä. Joihinkin kirjeisiin on merkitty hävitetyistä kirjekuorista löytyneitä tunnistetietoja, kuten vuosilukuja. Erikoisen poikkeuksen muodostaa Henrik Albertinpoika Heikeliltä saapunut kirje A:3/17, johon on tehty useita merkintöjä lyijykynällä. Ei ole selvää, ovatko ne arkistonjärjestäjän vai arkistonmuodostajan itsensä tekemiä merkintöjä, sillä kirjeen kohtia on alleviivattuja korostettu ja marginaaleihin kirjoitettu merkintöjä.¹²⁵ En löytänyt arkistoyksikön

¹²⁵ Henrik Albertinpoika Heikelin kirja Johanna Elisabet Heikelille 27.6.1870. Johanna Elisabet Heikelin arkisto, Heikeliana 1 -kokoelma. Kansallisarkisto Oulu A:3/17.

kuvailutiedoista merkintää kirjeeseen muodostuneista muistiinpanoista, joten tulkinta jää täysin käyttäjän tehtäväksi. Arkistoyksikön nimiö sijaitsee kirjetaskun eteen liimatulla lomakkeella, jossa säilytysyksikön sisältämät kirjeet on ryhmitelty vuosiluvun ja päivämäärän mukaan. Lisäksi nimiöstä löytyy säilytysyksikön sisällyttävän kokoelman nimi, arkistotunnus, kirjeiden lähettäjä ja kirjeiden vastaanottaja.

Toisen vertailuarkiston arkistonmuodostaja on Vöyristä kotoisin ollut pappi ja lääkäri Jacob Wegelius. Hänen kirjearkistostaan suurin osa koostuu vävyltä Johan Mickael Stenbäckiltä saaduista kirjeistä, joita on yhteensä 82 kappaletta. Niiden lisäksi arkistossa on kaksi yksittäistä muilta henkilöiltä saapunutta kirjettä. Arkisto sisältyy osaksi Simelius-Simonjoki -suvun arkistoja kokoavaan Simeliana 1 -kokoelmaan.¹²⁶ Järjestelyperiaatteiltaan se vastaa Heikelin arkistoa; kirjeet on arkistoitu yhden pääsarjan A alle ilman tarkempia alasarjoja. Wegeliuksen arkistossa samalta lähettäjältä saapuneet kirjeet on luetteloitu yhdeksi nipuksi saman arkistoyksikön alle. Kaikki Stenbäckiltä saapuneet kirjeet sisältyvät arkistoyksikköön A:6/40 Saapuneet kirjeet 1841–1860.

Stenbäckin kirjeet sisältävä arkistoyksikkö on sijoitettu yhden kirjetaskun sisälle nipuksi. Nipun alla ja päällä on vaippalehdet, kuten Heikelin arkistossa. Taskun päällä on nimiö, jossa on kokoelman tiedot, arkistotunnus, kirjeen lähettäjä ja vastaanottaja sekä kaikki kirjeet luokiteltuina vuoden ja päivämäärän mukaan. Lisäksi taskuun on merkitty kirjeiden kappalemäärä. Kirjeet on sijoitettu taskun sisälle nimiön sisältämän luettelon mukaiseen vuosi- ja päivämääräperustaiseen järjestykseen.

Wegeliuksen kirjeet ovat sisältäneet tarvittavat tunnistetiedot ilman merkintöjä, joten niihin ei ole kirjoitettu päivämäärätietoja lyijykynällä. Ensimmäisessä kirjeessä Kansallisarkiston arkistonjärjestäjä on epäillyt kirjeen olevan päivämäärästään huolimatta vuodelta 1848 vuoden 1841 sijaan¹²⁷. Minun näkökulmastani merkintä on epäselvä, sillä sen syytä ei löydy arkistotietokanta Vakasta lainkaan. Todennäköisesti kirjeen sisältäneessä kirjekuoressa on ollut eriäviä merkintöjä suhteessa kirjeeseen itseensä. Kirjeet on myös numeroitu juoksevasti, mutta niissä on rinnakkain toinen numerointi. Toisen numeroinnin tarkoitus on epäselvä.

¹²⁶ Jacob Wegeliuksen arkistonmuodostajan ja arkiston kuvailutiedot. Simelius 1 -kokoelma. Kansallisarkisto Oulu.

¹²⁷ Johan Mikael Stenbäckin kirje Jacob Wegeliukselle 31.4.1841 Jacob Wegeliuksen arkisto. Simelius 1 -kokoelma. Kansallisarkisto Oulu A:6/40.

Luonteeltaan molemmat arkistot ovat henkilöarkistojen lisäksi myös sukuarkistoja. Ne sisältävät kirjeitä, jotka toisaalta ovat saapuneet yksittäiselle henkilölle, mutta myös syntyneet osana laajempaa suvun suhdeverkostoa. Sen takia ne on sijoitettu osaksi sukujen kokoelmia, joissa arkistonmuodostajien muodostamat yhteydet tulevat tarkemmin esille. Olisin voinut valita samanlaisen ryhmittelyn Henrik Kauppilan arkistoon, mutta koska muiden arkistonmuodostajien aineistoa ei juurikaan ole, kokoelmasta olisi tullut hyvin pieni. Kauppilan arkiston ja Kauppilan suvun kokoelman yhteydet ovat nähtävillä laatimani kuvailun kautta.

Arkistoa järjestäessäni noudatin Kansallisarkiston esittämiä periaatteita henkilöarkiston järjestämiselle.¹²⁸ Kirjeiden suoristamisen ja suojustamisen jälkeen aloitin tarkemman järjestelytyön. Merkitsin kirjekuorista löytyneet olennaiset tunnistetiedot pehmeällä lyijykynällä kirjeiden ensimmäiselle sivulle. Käytännössä en voinut ajoittaa kaikkia kirjeitä tai tunnistaa niiden lähettäjä, sillä samalta paikkakunnalta saapuneista kirjeistä puuttuivat postileima ja lähettäjän allekirjoitus. Nimettömänä pysyttely on voinut olla jopa tarkoituksellinen valinta, jolloin ei ole minun tehtäväni tulkita käsialan ja muiden vihjeiden perusteella, kuka kirjeen on mahdollisesti kirjoittanut. Vastoin ohjeistuksia säilytin kirjekuoret suoristettuina kirjeiden yhteydessä, jotta myöhempien käyttäjien on mahdollista ymmärtää asiakirjan muuttunutta luonnetta siihen tehtyjen merkintöjen jälkeen. Osassa kirjekuorista on myös merkintöjä ja sinettejä, jotka tekevät materiaalista itsestään informaatiota sisältävää. Arkisto on yksityisomistuksessa, mikä ei tue tarpeetonta asiakirjojen hävittämistä.

Järjestämistyöni lopputuloksena muodostui paitsi fyysisesti järjestyksessä oleva arkisto myös Henrik Kauppilan arkiston arkistoluettelo¹²⁹, johon luetteloin kirjeet nipuittain. Lähettäjän sisällä kirjeet ovat päivämäärän mukaisessa järjestyksessä. Luettelossa jokainen arkistoyksikkö eli kirjenippu on lähettäjän sukunimen mukaan aakkosjärjestyksessä. Arkistoluetteloa luodessani käytin mallina Heikelin ja Wegeliuksen arkistojen luettelointia. Sijoitin kaikki asiakirjat yhden pääsarjan alle omina arkistoyksiköinä. Vertailuarkistoista poiketen pyrin luomaan luettelointiin suunnitelmallisuutta laittamalla lähettäjät aakkosjärjestykseen. Henrik Kauppilan arkiston tapauksessa en myöskään nähnyt tarpeelliseksi arkistoida saman lähettäjän kirjeitä yksitellen, sillä tässä tapauksessa fyysinen ja käsitteellinen järjestely vastaavat hyvin pitkälti toisiaan. Ennen järjestämistä saman

¹²⁸ Lybeck & al. 2006, 134–139.

¹²⁹ Liite 1. Henrik Kauppilan arkiston arkistoluettelo.

kirjekuoren sisällä saattoi olla useita eri ajankohdille päivättyjä kirjeitä samalta lähettäjältä, mikä viittaa tapaan säilyttää samalta henkilöltä saapuneita kirjeitä yhdessä. Loin arkistoyksiköille arkistotunnukset sarjan ja järjestysluvun perusteella. Arkistoluettelossa A:11 on siis pääsarjan A 11. arkisto- ja säilytysyksikkö.

1.3. Arkistokuvailun periaatteet ja käytännön toteutus

Arkiston järjestämisen jälkeen se on fyysisesti sitä säilyttävän tahon hallinnassa. Henrik Kauppilan arkistosta laadittu arkistoluettelo kuvastaa arkistoyksikköjä sisältävien säilytysyksikköjen järjestystä, mutta ei niinkään niiden välisiä yhteyksiä. Suomalaiseen arkistoteoriaan on 1990-luvulta lähtien sisältynyt ajatus siitä, että arkistojen käytettävyyden ja autenttisuuden kannalta on tarpeen sitoa yhteen sekä arkiston fyysinen että konseptuaalinen ulottuvuus¹³⁰. Autenttisuudella tarkoitetaan asiakirjan identiteetin aitoutta eli sitä, että se tosiaan on sitä mitä sanoo olevansa ja sen on laatinut taho, jonka väitetään laatineen asiakirjan¹³¹. Alkuperäisen järjestyksen periaate on jo 1800-luvulta lähtien ollut yksi arkistinhoitajan tapa varmistaa arkiston autenttisuus, mutta nykyään myös kuvailua pidetään yhtenä välineenä sen varmistamiseksi. Esimerkiksi kanadalaiset kuvailusäännöt kertovat kuvailun varmistavan autenttisuuden dokumentoimalla omistajanvaihdoksia, syntyolosuhteita ja järjestämisperiaatteita.¹³²

Käytettävyys viittaa arkistojen asiakaslähtöisempään puoleen. Hyvin käytettävissä olevat asiakirjat ovat niitä säilyttävän arkistollisen organisaation hallinnassa, jolloin työntekijöiden on mahdollista löytää ja asettaa ne käytettäväksi. Samaan aikaan kuvailu mahdollistaa sen, että tietoa hakeva asiakas voi tunnistaa, mistä saattaisi löytää tarvitsemansa tiedon. Kuvailu tarjoaa aineiston tunnistetiedot ja tarvittavan määrän informaatiota asiakirjojen sisältämän tiedon arvioimiseksi¹³³. Kansallisarkiston Vakka-tietokannassa käyttäjä voi selailla Johanna Elisabet Heikelin arkiston arkistoyksiköitä, joita napauttamalla saa esille tarkempia kuvailutietoja. Heikelin veljeltä saapuneiden kirjeiden yhteydessä kerrotaan kirjeiden sisältävän kodin kuulumisia ja tietoja kyläilijöistä.¹³⁴ Tietosisältö-osiota

¹³⁰ Lybeck & al. 2006, 149.

¹³¹ MacNeil 2009, 90.

¹³² MacNeil 2009, 90.

¹³³ Kansallisarkisto 2007, 9.

¹³⁴ Johanna Elisabet Heikelin arkiston arkistoyksikkö A:3/17 Saapunut kirje 1870. Tietosisältö-osiota, Vakka-tietokanta. Kansallisarkisto.

vilkaisemalla voi siis saada jo ennakkoon tietoa siitä, millaisia asioita asiakirjasta voi tutkimusmielessä saada irti.

Arkistokuvailua varten on olemassa monia erilaisia standardeja, joista kansainvälisesti tunnetuin on Kansainvälisen arkistoneuvoston laatima kuvailustandardi ISAD(G). Suomessa yleisenä ohjenuorana käytetään Kansallisarkiston vuonna 1997 laatimia arkistojen kuvailu- ja luettelointisääntöjä. Sääntöjä ei ole tarkoitettu yksiselitteiseksi oppaaksi, vaan ne ohjaavat arkistoja siinä, millaisia tietosisältöjä arkistoista ja arkistonmuodostajista kannattaa tallentaa. Jokainen arkisto päättää itse, miten laajasti sääntöjä soveltaa.¹³⁵

Valitsin oman kuvailutyöni rakenteeksi Kansallisarkiston tarjoaman pohjan, koska se tarjoaa toimivan ja yleisesti käytetyn rungon kuvailulle. En käyttänyt kaikkia kuvailustandardin niiltä osin kuin ne eivät ole tarpeellisia. Sovelsin kuvailustandardia suhteessa kansainväliseen keskusteluun arkistonhoitajan ammatin ja arkistonjärjestelyn prosessin läpinäkyvyydestä. Päämääräkseni asetin luoda kuvailu, joka aidosti kuvastaa arkiston keinoitekoista rakennettua luonnetta.¹³⁶ Perimmäisenä periaatteena on kuvailla arkistonmuodostaja- ja arkistotaso mahdollisimman tarkkaan kuvailu- ja luettelointisääntöjen ohjeistamaan tapaan.

Suomalaiset kuvailusäännöt jakavat kuvailun kerroksellisesti: jokaisella arkistolla on yksi tai useampi arkistonmuodostaja, jonka toiminnasta muodostuu arkisto. Arkistoissa on sarjoja, joiden sisässä on yksiköitä. Arkiston eri kerroksia kuvataan kuvailun tasojen avulla. Eri kuvailutasot ilmentävät aineistojen alkuperää ja kontekstia. Arkistonmuodostajaa kuvailemalla tuodaan esille, millaisen organisaation tai henkilön toiminnan tuloksena asiakirjat ovat syntyneet. Postmodernissa arkistoteoriassa on ryhdytty kiinnittämään syntyolosuhteiden lisäksi myös entistä enemmän huomiota siihen, millaisissa olosuhteissa asiakirjoja on niiden syntymän jälkeen säilytetty ja kuinka niitä on sen jälkeen järjestelty.¹³⁷

Alkuperän ja säilytysolosuhteiden kuvailun kautta syntyy arkiston identiteetin ja autenttisuuden kannalta tärkeä konteksti.¹³⁸ Yksityiskirjeiden tulkinnan kannalta tulee käsittää siihen liittyvä perhesuhteiden verkosto. Vertailuaineistoissa huomioni kiinnitti Johanna Elisabet Heikelin arkiston kuvailun arkistonmuodostaja-tasolla esille tuotu äidin tyttönimi, joka auttaa yhdistämään saapuneita kirjeitä suvun piiristä tulleiksi. Arkiston

¹³⁵ Kansallisarkisto 1997, 6–8.

¹³⁶ Douglas 2016, 29.

¹³⁷ Douglas 2016, 27.

¹³⁸ Macneil 2009, 90.

kuvailutasolla voi tuoda esille aineistoa kokonaisuudessaan luonnehtivia tietoja, kuten esimerkiksi niiden syntyäikään olennaisesti liittyviä yhteiskunnallisia ilmiöitä.

Koostin Henrik Kauppilan arkistosta muodostetun luettelon rinnalle kuvailun, jolloin loin samalla käyttämisen apuna toimivan arkistohakemiston. Rakensin arkiston ja arkistonmuodostajan kuvailun kokonaisuudessaan Kansallisarkiston tekemän rungon pohjalle¹³⁹:

1. Identifiointitietojen alue

1.1. Nimet

Kauppila Henrik

1.2. Tunnus

1.3. Aikamääreet

Henkilön syntymä- ja kuolinvuosi: 1876 – kuolinaika tuntematon

Aineiston rajavuodet: 1898–1903

1.4. Maantieteellinen toiminta-alue

Haukipudas

2. Sisältötietojen alue

2.1. Historia tai elämäkerta

Henrik ”Heikki” Kauppila syntyi 10.8.1876 Haukiputaalla. Hänen vanhempansa olivat talollinen Matti Henrikinpoika Manninen ja Maria Jaakontytär. Kauppila peri vanhemman veljensä Jaakon kanssa tilan isältään vuonna 1897. Veljekset jakoivat tilan ja samalla vastuun kehitysvammaisen veljensä Juhon huoltajuudesta. Henrik Kauppila meni vuonna 1901 naimisiin Liisa Juustilan kanssa¹⁴⁰, mutta pariskunnan saamista lapsista ei ole tietoa. Vain neljä vuotta avioliittonsa jälkeen Kauppila myi osan perintötilastaan pois sen entiselle mäkitupalaiselle Antti Enojärvelle. Sopimuksen mukaan pariskunnalle kuitenkin jäivät asuinrakennus, sauna ja aitta.

Kauppilan koulutaustasta ei ole tarkempaa tietoa, mutta hän kirjoitti sujuvaa suomea ja kävi kirjeenvaihtoa sisarustensa ja ystäviensä kanssa. Erityisen ahkeraa kirjeenvaihtoa oli Pohjois-Amerikan Ilwacossa asuneen sisaren

¹³⁹ Kansallisarkisto 1997.

¹⁴⁰ Liisi R:n kirje Henrik Kauppilalle 26.6.1901, HKA. A:16.

Emma Inkilän kanssa. Vuonna 1899 Henrik kirjoittautui sisälle Limingan kansanopistoon, mutta jätti lopulta opinnot kesken alle kuukauden jälkeen. Kauppila palasi ainakin kerran kansanopistolle lomakurssien pariin. Muutoin Kauppilan elämä koostui päivittäisten tilan töiden lisäksi erilaisista lähikaupungeissa järjestetyistä iltamista, joissa luettiin, harjoiteltiin puheiden pitämistä sekä soitettiin ja tanssittiin. Henrik Kauppilan kuolinaika ja -paikka ovat tuntemattomia.

2.2. Tehtävät

2.3. Tietosisältö

Arkiston kirjeet kuvaavat välillisesti elämää siirtolaisena Pohjois-Amerikassa, mutta myös arkielämää Haukiputaalla ja sen lähiympäristössä. Kirjeet käsittelevät laajasti maaseudun väestön tunne-elämää, kuten pelkoa sairauden pitkittymisestä, surua läheisen kuoleman vuoksi ja halua muodostaa perhe. Kauppilan saamat nimettömät rakkauskirjeet kertovat ajan tavasta viestiä tunteistaan.

Toisaalta kirjeet sivuavat Suomen tilannetta yleisemmin. Pohjois-Amerikasta tulleissa kirjeissä otetaan huomioon maaseudulla vallinnut huono työllisyystilanne sekä sortovuosien mahdolliset vaikutukset elämään Haukiputaalla.

2.4. Arkistonmuodostusprosessi

Henrik Kauppila ei luonut kirjeilleen havaittavaa alkuperäistä järjestystä, sillä kirjeet ovat olleet sekaisin muiden, hänelle kuulumattomien papereiden joukossa. Ainoa arkistonmuodostuksellinen seikka on samankaltaisten kirjeiden säilyttäminen saman kirjekuoren sisällä.

2.5. Hakusanat

Haukipudas, Oulu, Ii, Liminka, Kemi, siirtolaisuus, talonpojat, maanviljelijät, talonpoikaiskulttuuri, kirjeet, kirjeenvaihto

3. Käytettävyystietojen alue

3.1. Järjestämisperiaatteet

Arkisto on järjestetty arkistonjärjestäjän toimesta uudelleen kirjeiden lähettäjän mukaiseen ryhmittelyyn. Järjestämisen periaatteena käytettiin Kansallisarkiston ohjeistuksia henkilöarkiston järjestämistä

varten. Yhdeltä lähettäjältä saapuneet kirjeet ryhmiteltiin saman arkistoyksikön alle. Lähettäjän alla saapuneet kirjeet ovat päivämäärän mukaisessa järjestyksessä uusimmasta vanhimpaan.

3.2. Hakemistot

3.3. Aineiston laajuus

0,10 hm

3.4. Kunto ja fyysinen muoto

Asiakirjat ovat sijainneet pitkään kosteissa ja likaisissa olosuhteissa, joten niiden pintaan on kertynyt paljon pölyä.

3.5. Asiakirjakieli

suomi, ruotsi.

3.6. Käyttörajoitukset

3.7. Käyttökopiot

4. Omistus- ja käsittelytietojen alue

4.1. Omistushistoria

4.2. Luovutustiedot

4.3. Järjestelytyöt

Kirjeiden poistaminen kirjekuorista, kirjepapereiden suoristaminen ja asettaminen vaippalehtien väliin. Kirjeisiin merkittiin pehmeällä lyijykynällä kirjekuorista löytyneitä tunnistetietoja. Kirjekuoret säilytetty kirjeistä erillisinä.

4.4. Hävinnyt/hävitetty

Kaikki asiakirjojen joukosta tyhjinä löytyneet kirjekuoret hävitettiin järjestelytyön yhteydessä vuonna 2019.

4.5. Kuvailutiedot

Kuvailija Nita Mäenpää, 16.5.2019.

5. Viitetietojen alue

5.1. Julkaisut, tutkimukset

Mäenpää, Nita 2019: ”Paperia, mustetta ja paljon sanoja: Henrik Kauppilan kirjearkiston järjestämisprosessi ja kirjeiden tunnesisällön sekä kirjoittamisen tapojen tulkinta”, pro gradu -tutkielma, Oulun yliopisto.

5.2. Edeltäjät/seuraajat

5.3. Liittyvät aineistot

Jenny Seljanperän arkisto.

5.4. Muualla säilytettävä aineisto

5.5. Huomautustiedot

Lisätietoja arkiston järjestelyssä ja kuvailussa tehdyistä valinnoista löytyy aihetta käsittelevästä pro gradu -työstä (Mäenpää 2019), katso kohta 5.1.

Kuvailua luodessani otin erityisesti huomioon postmodernin arkistoteorian esille nostamat läpinäkyvyyden ja arkistojen rakennetun luonteen teemat. Suomessa Anssi Lampela on käsitellyt aihetta lyhyesti suomalaisen arkistokuvailun historiaa sivuavassa artikkelissaan. Hän esittää, että kuvailu on yksi tapa kahlita muuttuvaa tietoa johonkin tiettyyn muottiin.¹⁴¹ Lampela ei kuitenkaan näe tätä pahana asiana, vaan kokee kuvailun riippuvaisuuden aikansa arkistollisista käytännöistä ja ajattelutavoista olevan luonnollista.¹⁴² Kuvailustakin siis tulee osaa asiakirjan tulkinnan kontekstia, ja kun sitä aikanaan muutetaan, myös konteksti muuttuu.

Lampelan artikkeli ei tarjoa esimerkkejä siitä, miten järjestäjän ja kuvailijan arvovalinnat suhteessa aineistoon tulisi parhaiten tuoda esille. Arkistoa kuvaileva henkilö ei voi koskaan kyetä neutraaliin lopputulokseen, mutta hän voi yrittää tuoda esille valintoihinsa vaikuttaneita tekijöitä. Arkistonhoitajien kuvailuprosessin sivuun on ehdotettu erilaisia dokumentaation välineitä, jotka sitten liitettäisiin raporttina kuvailun yhteyteen.¹⁴³ Tällaisten raporttien laatiminen on kuitenkin aikaavievää sivutyötä, joten on huomattavasti käytännöllisempää kannustaa oman toiminnan tarkempaan kuvailuun jo olemassa olevan kuvailumallin sisällä. Tässä tarkoituksessa kerroin arkiston kuvailussa arkistoalan ammattilaisille itsestään selvältä vaikuttavia asioita. Kohdassa 4.3 Järjestelytyöt tulisi luettelointi- ja kuvailusääntöjen mukaan esittää vain aineiston käytettävyyteen olennaisesti vaikuttavat fyysiset järjestelytoimet.¹⁴⁴ Kirjeiden käsittelytapa vastaa Kansallisarkiston ohjeistuksia ja arkistoalan yleisiä käsityksiä, joten sen kirjoittamista auki voidaan pitää turhana, mutta arkiston käyttäjille tällaiset järjestelyn tavat eivät ole niin selviä. Arkiston kuvailijan täytyy ottaa huomioon olevansa oman aikansa kasvatti, sillä tulevaisuudessa alalla ei välttämättä käsitetä järjestämistä lainkaan samalla tavalla. Sähkösyntyisten aineistojen lisääntyminen johtaa perinteisen arkistonjärjestämisen määrän vähenemiseen ja

¹⁴¹ Lampela 2014, 8.

¹⁴² Lampela 2014, 124–125.

¹⁴³ MacNeil 2009, 95.

¹⁴⁴ Kansallisarkisto 1997, 38.

sitä kautta sen käytänteiden muuttumiseen. Ehkäpä minulle itsestään selviltä tuntuvat toimenpiteet eivät ole sellaisia vaikkapa 2030-luvun arkistonhoitajille?

Suomalaisessa kuvailustandardissa on useita eri kohtia, jotka mahdollistavat aineiston järjestely- ja omistushistorian tarkemman dokumentoinnin. Myös kansainvälisessä kuvailustandardissa ISAD(G):ssa on oma kohtansa arkistolliselle historialle, johon kehoitetaan dokumentoimaan omistajuudenvaihdokset ja niistä seuranneet muutokset esimerkiksi järjestelytoissa ja arkistohakemistoissa.¹⁴⁵ Suomessa kohdat 2.4. Arkistonmuodostusprosessi ja 4.1. Omistushistoria tarjoaisivat mahdollisuuden tarkemmin esille arkistonmuodostajan itsensä tekemää mahdollista järjestelytyötä tai sen puutetta.

Suomessa omistushistorian käyttöä kuvailevassa kohdassa mainitaan, että siihen voidaan nostaa esille arkiston tai sarjan syntyhistoriaa koskevia tietoja.¹⁴⁶ ISAD(G) taas ohjeistaa, ettei suoraan arkistonmuodostajalta saadun arkiston tietoja tule laittaa arkistohistoriaa kuvailevaan osioon. Näin syntyy kuva siitä, ettei arkistonmuodostajalta suoraan saadulla arkistolla ole varsinaista arkistollista elämäkertaa.¹⁴⁷ Näin voisi ajatella myös Henrik Kauppilán arkiston tapauksessa, sillä sitä ei ole säilyttänyt mikään muistitieto-organisaatio, eikä sitä ole myöskään varsinaisesti järjestetty aiemmin. Läpinäkyvyyden ja arkiston luonteen ymmärtämisen kannalta koin olennaisena nostaa esille Henrik Kauppilán luonteen ”arkistoivana minänä”, joten kuvailin aineiston tilaa ennen järjestämistä kohdassa 2.4. Arkistonmuodostusprosessi. Kansallisarkisto suosittelee käyttämään tätä kohtaa vain organisaatioiden arkistonmuodostusta kuvaillessa, mutta myöskään henkilöarkistoa ei voida käsittää itsestään tapahtuvana luonnollisena tapahtumakulkuna. Kuvailun kannalta osio onärkevin paikka myös yksityishenkilön arkiston muodostumisen kuvailulle.

---

¹⁴⁵ Douglas 2016, 33.

¹⁴⁶ Kansallisarkisto 1997, 5.

¹⁴⁷ Douglas 2016, 33.

Luku 2. Maaseudun asukkaat kirjeiden kirjoittajina

2.1. Pienet kirjeenvaihdot suuren murroksen kuvaajina

Luku- ja kirjoitustaito ovat osa henkisiä resursseja siinä missä voima ja hyvä terveys ovat fyysisiä sellaisia. Resurssit eivät koskaan jakaudu tasan, mutta erityisesti 1800-luvun lopun Suomessa erot olivat huomattavia. Lukemisen ja kirjoittamisen kulttuuri oli levinnyt pitkälti ylempien yhteiskuntaluokkien elämään, mutta moni kansanihminen vasta tavasi keskeisiä uskonoppeja. Suomen kansa tai rahvas tarkoitti ihmisiä, jotka jäivät aateliston, oppisivistyneistön, porvariston ja papiston ulkopuolelle.¹⁴⁸ Yhteiskuntaluokan lisäksi myös sukupuolella oli merkitystä, sillä säätyläisnaisten luku- ja kirjoitustaito olivat pitkään yllättävän heikkoja heidän yhteiskunnalliseen taustaansa nähden¹⁴⁹. Naisten kirjoitustaito oli miehiä heikompaa myös vuoden 1875 tilastoinnissa, jossa vain vajaa kymmenesosa 15 vuotta täyttäneistä naisista osasi kirjoittaa. Vastaava miesten luku oli 30 prosenttia.¹⁵⁰ Vaihteleva ja rikkonainen koulutustausta saattoi koostua lukkarin- ja pitäjänkoulun sekä kiertokoulun opeista, mutta myös paikallisen oppineen tai koulua käyneen sukulaisen antamasta opetuksesta.¹⁵¹

Kiinnostusta kansanihmisten luku- ja kirjoitustaidon kehityksen tutkimukseen voi pitää yleiseurooppalaisena suuntauksena. Ruotsissa ryhdyttiin 1970-luvulla keräämään ja kartoittamaan niin kutsuttuja talonpoikien päiväkirjoja¹⁵², mutta jo tätä ennen kansan historiaa käsitteleviä pieniä historioita kohtaan oli osoitettu kiinnostusta useissa maissa. Jo 1950-luvun alussa hollantilainen historioitsija Jacques Press esitti egodokumentin käsitteen. Yleiskäsite kuvaa omaelämäkerrallisia tekstejä, jotka ovat yleensä päiväkirjoja, muistelmia ja kirjeitä. Olennaisinta kuitenkin on, että tekstin kirjoittaja kuvaa omaa elämäänsä. Pressin tekemistä tutkimuksista ja artikkeleista huolimatta omaelämäkerrallisten tekstien tutkimus ei noussut 1900-luvun puolivälin uudeksi tutkimussuuntaukseksi, sillä tekstit saivat laajaa kritiikkiä sosiaali- ja taloushistorioitsijoilta. Egodokumentteja pidettiin liian pienenä ja epäluotettavana lähdeaineistona.¹⁵³

---

¹⁴⁸ Kauranen 2013, 25.

¹⁴⁹ Leskelä-Kärki & al. 2011, s. 17.

¹⁵⁰ Kaukiainen 2007, 429.

¹⁵¹ Kauranen 2013, 27.

¹⁵² Kauranen 2013, 22.

¹⁵³ Keravuori 2015, 14–15.

Mikrohistorian ja From Below -näkökulman nousu etenkin vuosisadan vaihteessa auttoi karistamaan omaelämäkerrallisiin teksteihin liittyviä kielteisiä näkökulmia.¹⁵⁴ Nykyään ajatellaan, että tällaisten lähteiden kautta voidaan kiinnittää huomiota alhaalta ylöspäin tapahtuviin prosesseihin. Pienet tarinat liittyvät yhdessä osaksi isompaa kokonaisuutta. Tarkoituksena ei ole luoda yhteistä totuutta jonkin ajankohdan historiasta, vaan tarjota pienempiä näkökulmia suhteessa tehtyyn laajempaan tutkimukseen.¹⁵⁵

Kiinnostus rahvaan kirjoitusten keräämistä kohtaan levisi Ruotsista Ranskaan, jossa kiinnostuttiin uudelleen 1800-luvulla julkaistuista perhekirjoista. Saksassa egodokumentit nousivat 1990-luvulla konstruktivistisen tutkimusotteen keskiöön: tarkoituksena on selvittää, miten tekstin kirjoittaja rakentaa omaa identiteettiään kirjoittamisen kautta.¹⁵⁶ Omaelämäkerrallisista teksteistä pro gradu -työni kannalta tärkeimpiä ovat luonnollisesti kirjeet, jotka ovat olleet monien tutkimusprojektien ja tutkimuksien kohteena. Suomessa ei ole toteutettu laajoja keruuprojekteja, mutta kirjeitä on tutkittu ahkerasti¹⁵⁷. Yleensä tutkimukset ovat käsitelleet lähinnä ylempien yhteiskuntaluokkien tuotoksia, mutta viime aikoina erityisesti itseoppineiden kansanilmien teksteihin on kiinnitetty enemmän huomiota.

Tutkimukseni kannalta keskeinen käsite on ”pieni kirjeenvaihto”, joka tarkoittaa aikansa keskivertoa väestöä edustaneiden henkilöiden kirjoittamia kirjeitä. Nämä kirjeenvaihtajat eivät siis ole suurta sukua, poliittisesti tunnettuja henkilöitä tai vaikkapa menestyneitä kirjailijoita.¹⁵⁸ He ovat vain kirjoittaneet päivittäisestä elämästä toisilleen. Lähdeaineistoni edustaa tällaisia tavallisia ihmisiä, vaikka Henrik Kauppilän saamien kirjeiden kirjoittajajoukko onkin laaja. Mukaan mahtuu kansanopiston oppilasta, talollista, rautatieyhtiön työntekijää ja piikaa, minkä lisäksi kirjoittajat edustavat eri ikäluokkia, sukupuolia, siviilisäätyjä ja koulutustasoja. Yhteisinä tekijöinä voidaan pitää yhteyttä Henrik Kauppilaan sekä sitä, että yksikään heistä ei edusta ylempiä yhteiskuntaluokkia.

Viittaan työssäni useaan otteeseen itseoppineisiin kansankirjoittajiin, vaikka kaikki kirjeiden kirjoittajista eivät sellaisia aivan tyylipuhasta olekaan. Itseoppineilla kansankirjoittajilla viitataan ihmisiin, jotka ovat opetelleet kirjoitustaitoa ilman ylhäältä käsin tulevia ohjeita, kehotuksia tai määräyksiä. Heidän oppimistaan on ajanut oma halu tai tarve

¹⁵⁴ Luukkanen 2016, s. 31; Leskelä&Kärki & al. 2011, 12.

¹⁵⁵ Keravuori 2015, s. 19, 31.

¹⁵⁶ Keravuori 2015, 19–21.

¹⁵⁷ Kauranen 2012, s. 20.

¹⁵⁸ Keravuori 2015, s. 29.

kirjoitustaidon kehittämiseksi. Usein tarpeena toimivat elinkeinolliset tekijät, kuten tarve kirjata ylös kaupattuja esineitä. Kirjoitustaito onkin ollut kaupungeissa huomattavasti maaseutua yleisempää juuri elinkeinoelämän takia. Jo kauan ennen 1860-luvulla pykättyä kansakoululaitosta kaupungeissa on ollut kirjoittamista opettaneita kouluja.¹⁵⁹ Vuonna 1876 syntynyt Henrik Kauppila edustaa sitä sukupolvea, jolla on ollut mahdollisuus päästä kansakouluun saamaan oppia. Hänen saamansa kirjeet ovat usein nuorilta ystäviltä ja heiloilta, jotka ovat samaan tapaan käyneet kansakoulua. Kauppila kävi kuluttamassa Limingan kansanopiston penkkejä muutaman viikon ajan¹⁶⁰, minkä takia hänen tuttavapiiristään löytyy keskivertoa maaseudun asukasta enemmän oppia saaneita henkilöitä.

Puhun itseoppineista kirjoittajista kuitenkin siksi, että aivan kuten lukutaitokin, myös kirjoitustaito on laaja käsite. Kansakoulussa tai kansanopistossa saatu kirjoitusoppi auttoi varmasti monta ihmistä alkuun, mutta taidon hiomiseksi vaadittiin aktiivista taidon kehittämistä itsenäisesti. Kauppilan saamissa kirjeissä mainitaan yhteiset puhe-, kirje- ja lukuilmat, joissa maaseudun väestö kirjeiden mukaan harjoitteli puheiden pitämistä ja vaihtoi keskenään kirjeitä¹⁶¹. Puheiden lisäksi rahankeräystarkoituksessa saatettiin harjoittaa runonlausuntaa ja esittää näytelmiä¹⁶². Tällaiset illanviettotavat korostavat kansan-ihmisten omaa pyrkimystä kehittää taitojaan ylhäältä tulleen opetuksen lisäksi. Puheiden pitäjinä heitäkin voi kutsua itseoppineiksi¹⁶³, vaikka perusopetus oli saatu kansakoululaitoksen puolelta.

Mitä sitten tarkoitetaan, kun puhutaan maaseudun kirjallistumisesta? Kirjallistuminen kuvaa yhteiskunnallista ja yksilötasolla tapahtuvaa prosessia, jossa lukemisesta ja kirjoittamisesta tulee osa ihmisten elämää¹⁶⁴. Kirjoittaminen ja lukeminen mullistivat yksilöiden elämän. Suomi oli pitkälle 1800-lukua rahvaan kieli, jolla ei juurikaan julkaistu viihdyttävää kirjallisuutta.¹⁶⁵ Suomeksi saattoi löytää almanakkoja, arkkiveisuja ja hengellistä luettavaa.¹⁶⁶ Omatoimisen uskonnonharjoittamisen kannalta oli tärkeää, että taloudessa oli joku, joka kykeni lukemaan perheelle saarnakokoelmia ja hartauskirjallisuutta¹⁶⁷.

¹⁵⁹ Kauranen 2012, s. 27–33.

¹⁶⁰ Oppilaiden nimi- ja arvostelukirjan lukuvuosi 1899–1900, Limingan kansanopiston arkisto, Kansallisarkisto Oulu Bbb:1

¹⁶¹ Edvard Kunnarin kirje 15.3.1900, Liisi R:n kirje 1.4.1900, HKA.

¹⁶² Liisi R:n kirje Henrik Kauppilalle 10.4.1901, HKA. A:16.

¹⁶³ Kauranen 2012, s. 28.

¹⁶⁴ Kauranen 2012, s. 25; Luukkanen 2016, s. 30–31.

¹⁶⁵ Kaukiainen 2007, s. 422.

¹⁶⁶ Kauranen 2012, s. 32–33.

¹⁶⁷ Luukkanen 2016, s. 59.

Hartaus saattoi ajaa pitämään muuta kirjallisuutta paheellisena, mutta hartauden ja lukumotivaation välillä on havaittu myös yhteyksiä.¹⁶⁸ Uskonnollisen kirjallisuuden kuluttaminen loi pohjan harrastuneisuuden laajentamiselle.

Vuoden 1870 väestönlaskennassa toteutettiin ensi kertaa järjestelmällinen lukutaitoa koskevien tietojen keräys. Sen mukaan Helsingissä, Turussa, Viipurissa ja Oulussa lähes kaikki 10 vuotta täyttäneet olisivat olleet lukutaitoisia.¹⁶⁹ Käsitystä Suomen kansasta pitkälti lukutaitoisena kansana on kuitenkin epäilty sekä aikalaisten että myöhempien tutkijoiden toimesta. Vuoden 1880 lukutaitotilasto esitti, että lukutaidottomia olisi ollut vain 2,4%, mutta jo tuolloin aikalaismomentaattori epäili vain 2-5% väestöstä osaavan todellisuudessa lukea kunnolla. Lukuja vääristivät eriävät käsitykset lukutaidosta ja sen merkitsemistavoista. Lukutaitotilastojen luvut olivat peräisin paikallisten pappien tekemistä merkinnöistä, joten usein lukutaitomerkinnän saamiseen riitti kirkollinen ulkoluku. Mekaanisella ulkoluvulla ei kuitenkaan ollut mitään tekemistä ymmärtävän lukutaidon kanssa, joten moni suomalainen ei olisi kyennyt lukemaan edes sanomalehtiä.¹⁷⁰

Lukeminen ei noussut kovinkaan suureen rooliin Henrik Kauppilalle saapuneissa kirjeissä. Kirjoittajia on montaa eri tasoa, mutta he korkeintaan pahoittelivat epäselvää käsialaansa tai ihmettelivät, osaisivatko enää kirjoittaakaan pitkän tauon jälkeen. Kirjoittaminen on asia, josta puhutaan ja joka nousee esille iltamien yhteydessä. Lukeminen itsessään ei välttämättä noussut samalla tavalla välineelliseen arvoon kuin kirjoitustaito tai sitten sitä pidettiin niin itsestään selvänä osana esimerkiksi uskonharjoitusta, ettei siitä erikseen puhuttu. Ainoat suorat viittaukset haukiputaalaisten lukuharrastukseen löytyvät Kemistä saapuneista kirjeistä, joissa Edvard Kunnari tiedusteli Haukiputaan lukuseuran kuulumisia¹⁷¹.

Kauppilan saamien kirjeiden lopussa on usein romanttissävyyisiä värssyjä¹⁷², mutta toisinaan kirjeet sisälsivät pelkästään runoja tai leikkimielisiä sanaleikkejä¹⁷³. Esimerkiksi Johan P. Sassi kirjoitti 21.12.1900 kirjeessään seuraavanlaisen ohjeen Kauppilan rakkauselämää ajatellen: ”Lemmi kun on ilosi lämmin! Lemmi kun nuoruutesi loistoa suo. Lemmi kun maailma myrskyinen varjoa luo.” Ei ole tietoa siitä, kuinka moni näistä

¹⁶⁸ Luukkanen 2016, 56–57.

¹⁶⁹ Leino-Kaukiainen 2007, 427.

¹⁷⁰ Luukkanen 2016, 81–82.

¹⁷¹ Edvard Kunnarin kirje Henrik Kauppilalla 15.3.1900, 4.4.1900, Henrik Kauppilan arkisto (HKA). A:13.

¹⁷² Johan P. Sassin kirje 21.12. 1900, 11.8.1901, HKA.

¹⁷³ Hildan kirje 31.12.1899, ”Tyttö katara arvoltansa matala” -nimimerkin kirje 4.4.1897, HKA.

kirjoituksista on heidän itse kirjoittamiaan ja mitkä ovat peräisin jostain lähteestä, mutta puhtaasti taiteellisten tekstinpätkien jakaminen kertoo kiinnostuksesta niitä kohtaan. Sivistyneistöön kuuluneilla ylempien yhteiskuntaluokkien jäsenillä oli yleisesti tapana jakaa muistorunoja läheisten kesken. Niillä oli selkeitä sosiaalisia käyttötarkoituksia yhteenkuuluvuuden luomisessa, sillä runoja lähetettiin yleensä perheelle, ystäville ja sukulaisille.¹⁷⁴

Maalaisväestön tapa jakaa vastaavia muistorunoja ja -värssyjä kertoo siitä, että he ovat koulutuksen tai oman harrastuneisuuden kautta omaksuneet vastaavan tavan. Runot olivat tapa ilmaista tunteita ja jakaa arvoja vähemmän henkilökohtaisella tavalla sekä käsitellä todellisuutta kaunokirjallisin keinoin. Ainakin runot, värssyt ja sutkautukset olivat siis osa maaseudun väestön kirjallista todellisuutta. Haukiputaan lukukirjaston valikoimista onkin löytynyt ainakin Kalevala ja Kanteletar¹⁷⁵.

Kauppilan perhe harjoitti jossain määrin lukemista siinä missä muutkin haukiputaalaiset. Kauppilan Pohjois-Amerikkaan muuttanut sisko Emma mainitsi kirjeissään lähettävänsä Suomeen nipun amerikansuomalaisia sanomalehtiä luettavaksi¹⁷⁶. Edvard Kunnarin tapa kysellä lukuseurasta viittaa siihen, että Kauppila oli vastauskirjeissään nostanut asian esille. Se on siis muodostanut ilmeisen merkityksellisen osan talollisen vapaa-ajan viettoon. Lukeminen ja kirjoittaminen vaikuttavat liittyvän eniten niihin kirjeiden kirjoittajiin, joilla oli takanaan enemmän koulutusta. Kansanopistoajoilta peräisin oleva kirjeenvaihtotoveri Liisi R. opiskeli kansanopistossa koko lukuvuoden ajan valmistuen parhain mahdollisin arvosanoin¹⁷⁷, ja ystävä Edvard Kunnari työskenteli rautatieyhtiöllä muiden töiden ohella myös konttoritöissä. Voidaan siis ajatella, että saatu koulutus ajoi hankkimaan lisää tietoa ja osaamista lukemisen sekä kirjoittamisen saralla.

Maaseudun lukuharrastuksen ydin muodostui hengellisestä kirjallisuudesta, mutta 1800-luvun kuluessa myös muu kirjallisuus sai jalansijaa. Liisi R. kirjoitti jättäneensä opiston lomakurssit välistä, koska oli Utajärvellä lainakirjaston parantamista ja kansan sivistämisestä koskevassa kokouksessa¹⁷⁸. Lukukirjastot olivat osa 1840–1850-luvuilla noussutta kirjastoliikettä, joka toimi usein pontimena maaseudun asukkaiden lukuharrastuksen

¹⁷⁴ Ollila 2000, s. 67–68.

¹⁷⁵ Taavetti 1986, s.10.

¹⁷⁶ Emma Inkilän kirje Henrik Kauppilalle 1.2.1897, HKA. A:8.

¹⁷⁷ Oppilaiden nimi- ja arvostelukirjan lukuvuosi 1899–1900, Limingan kansanopiston arkisto, KA OULU Bb:1.

¹⁷⁸ Liisi R.n kirje Henrik Kauppilalle 28.01.1901, HKA. A:16.

alkamiselle. Kansakirjastojen tarkoituksena oli tarjota hengellisen luettavan lisäksi maaseudun väestön tietämystä parantavia terveydenhoitoon ja maanviljelykseen liittyviä oppaita sekä viihderomaaneja.¹⁷⁹ Aiemmin virsikirja oli muodostanut hengellisen oppaan lisäksi myös yleissivistyksen lähteen, sillä sen lopussa oli usein maailmanhistorian tapahtuma esittelevä osio¹⁸⁰.

Haukiputaan kappelissa aloitti vuonna 1861 sotilaskirjasto. Toiminnan hiivuttua se lahjoitettiin kuntakoukselle vuonna 1868, jolloin siitä tuli kaikille avoin kirjasto. Tuolloin kirjaston jäseneksi täytyi erikseen liittyä, ja jokaisesta lainauksesta maksettiin kirjan sivumäärän perusteella. Lukukirjastossa oli vuonna 1892 jo 414 nimekettä maantieteestä, saduista, runoelmista, kasvatusta ja terveysopista, luonnontieteestä, oikeus- ja valtiotieteestä ja taloudesta.¹⁸¹

Teorian tasolla lukutaidon ja sitä kautta myös kirjoittamiseen käytettävissä olevien kielellisten resurssien kehittämiseen oli mahdollisuuksia, mutta ne eivät nouse kirjeissä suureen rooliin. 1800-luvun kielellisiä markkinoita eli kielen resurssien yhteiskunnallista jakautumista tutkinut Taru Nordlund toteaa, että vaikka itseoppineilla kirjoittajilla oli periaatteessa käytössään joitain resursseja, ne eivät välttämättä todellisuudessa olleet kaikkien ulottuvilla¹⁸². Kirjaston aukioloajat, sijainti ja lainausmaksut ovat voineet estää Haukiputaan väestöä hakeutumasta laajemmin kirjaston antimien pariin. Lukutaidon taso on muodostanut esteen uudenlaisten, kielivarastoa laajentavien resurssien äärelle hakeutumisessa. Kirkon silmissä lukutaitoiseksi luettu henkilö saattoi joutua sanattomaksi muun kuin uskonnollisen tekstin edessä¹⁸³.

2.2. Kynäilijät ja kynän tuotokset

Kirjeiden käyttäminen historian tutkimuksen lähteenä on siinä mielessä ongelmallista, että usein kirjeenvaihdosta on säilynyt vain sen toinen puoli. Tässäkin tapauksessa käytettävissäni ovat vain Henrik Kauppilalle lähetetyt kirjeet. Hänen vastauksiaan voi jossain määrin arvailla ja tulkita kirjeiden sisällöistä, mutta varmuutta niistä ei voi saada. Kirjeet ovat rakenteellisia dokumentteja, joihin lajityyppinä kuuluvat yleensä lähettäjän ja

¹⁷⁹ Luukkanen 2016, 57, 112.

¹⁸⁰ Nordlund 2012, 36.

¹⁸¹ Taavetti 1986, 3-7, 10.

¹⁸² Nordlund 2012, 36-37.

¹⁸³ Kauranen 2012, 32.

vastaanottajan nimeäminen sekä jonkinlaisen viestin välittäminen¹⁸⁴. Yleensä kirjeissä on myös ajalle ja sosiaaliselle kontekstille tyypillisiä puhuttelutapoja ja kirjoittamisen kaavoja. Kirjeiden tutkimisen kannalta on tärkeää asettaa sekä kirjeiden vastaanottaja että niiden kirjoittajat kontekstiinsa. Tässä luvussa hahmottelen Henrik ”Heikki” Kauppilaa kirjeiden vastaanottajana sekä muutamien kirjoittajaesimerkkien kautta hänen kanssaan kirjeenvaihdossa olleita henkilöitä. Luon kuvan siitä, millaisen sosiaalisen verkoston kirjeenvaihto loi ja mitä tarkoituksia kirjeiden kirjoittamisella oikein oli. Kirjoittamisen tarkoitukset, käytännöt ja resurssit nousevat suureen rooliin, kun tarkastellaan erilaisia kirjeiden kirjoittajia. Tieto ja taito eivät olleet ainoita resursseja, joita kirjeitä kirjoittanut maalaiskansan edustaja tarvitsi. Niiden lisäksi yksilöllä oli oltava käytössään materiaalisia ja ympäristöllisiä etuja, kuten kynä, paperi, riittävä valaistus ja aikaa. Lisäksi tarvittiin toimiva postilaitos sekä asenneilmapiiri, joka mahdollisti kirjeenvaihdon merkityksellisen käymisen.¹⁸⁵

Kirjeiden kirjoittamisessa on kyse yhtä aikaa yksilön omasta identiteetistä sekä yhteisön rakenteesta. Jokainen on osa useampaa sosiaalista yhteisöä, joiden arvot, odotukset ja normit muovaavat häntä. Samalla yksilö tuo yhteisöön omat vaikutuksensa, jolloin suhteesta muodostuu vastavuoroinen¹⁸⁶. Siirtolaisiksi lähteneet henkilöt toivat kirjeidensä kautta Haukiputaan kunnan tai pienemmässä mittakaavassa Kauppilan tilan perhepiiriin ilmapiiriin uusia vaikutteita, jotka kenties kannustivat yhä useampaa lähtemään tutuilta kotiseuduiltaan kohti tuntematonta maata. Käytän verkostojen tutkimisen pohjana oppimisen psykologian alalta peräisin olevaa kulttuurihistoriallisen toiminnan teoriaa. Teorian mukaan yhteisöstä muodostuu sosiaalisten käytäntöjen kautta toimintajärjestelmä, josta voidaan erottaa toiminnan kohde ja toiminnan välittyminen kulttuurihistoriallisesti kehittyneiden välineiden kautta.¹⁸⁷ Kirjeiden kirjoittamisen taito oli sosiaalista pääomaa, jonka avulla voitiin täyttää yhteiskunnan murroksen kautta syntyneitä tarpeita ja tavoitella uutta asemaa yhteiskunnassa¹⁸⁸. Tavoitteita tavoiteltiin ”älyllisen toiminnan välineen”¹⁸⁹, kirjeen, kautta.

¹⁸⁴ Leskelä-Kärki & al. 2011, 13.; Nevalainen 2007, 1.

¹⁸⁵ Stark 2008, 50; Nordlund 2012, 36–37, 60.

¹⁸⁶ Hakkarainen & al. 2004, 221.

¹⁸⁷ Hakkarainen & al. 2004, 247–248.

¹⁸⁸ Nordlund 2012, 37.

¹⁸⁹ Hakkarainen & al. 2004, 261.

Teoria soveltuu hyvin yhteisöjen muutoksen käsitteellistämiseen, minkä takia valitsin sen työkaluksi tähän lukuun. Kirjeiden kirjoittaminen 1800–1900-lukujen maaseudulla oli kaikkea muuta kuin tavoitteetonta toimintaa. Tavoitteet olivat monisyisiä ja riippuvaisia kirjeiden kirjoittajien sosiaalisesta asemasta, yhteiskuntaluokasta, sukupuolesta, iästä ja jopa siviilisäädystä. Kirjeiden kirjoittamisesta ja niiden lukemisesta tuli yhä intiimimpää toimintaa niin yksilön kuin yhteisönkin tasolla. Lähetetyt kirjeet eivät enää soveltuneetkaan kaikilta osin koko lähipiiriin kuultavaksi, sillä niihin liittyi yhä enenevässä määrin yksityinen ulottuvuus.¹⁹⁰ Kirjeen kirjoittaja vuodatti paperille osan omaa identiteettiään ja tuli sitä kautta paljastaneeksi sellaisia tunteita, joita ei halunnut kaikkien lukevan paljaimmillaan.

Puhuessani kirjeistä tarkoitan yksityistä kirjeenvaihtoa, jota suorittavat kirjoittaja ja yksi tai useampi vastaanottaja. Henrik Kauppihan arkiston tapauksessa käytettävissäni on vain toinen puoli kirjeenvaihdosta, joten tutkin pelkästään saapuneiden kirjeiden tekstuaalista sisältöä. Sosiologi Liz Stanley on määritellyt kirjeiden ominaisuuksia, ja käytän hyväkseni hänen laatimiaan ydinominaisuuksia. Maaseudun väestön kirjoittamat kirjeet ovat luonteeltaan dialogisia, perspektiivistä riippuvaisia ja luonteeltaan muuttuvia. Kirjeitä ei kirjoiteta pelkästään kuvaamaan omaa persoonaa ja identiteettiä, vaikka niissä sellaisia ominaisuuksia onkin. Pääasiassa kirjeiden tarkoituksena on välittää jokin viesti tai tarkoitus henkilöltä toiselle. Näiden viestien tarkoitus, tekstin sävy ja kirjoittajan piirteet muuttuvat ajan kuluessa ja lukijan vaihtuessa. Oikeastaan perspektiivi muuttuu jo siinä vaiheessa, kun kirjoittaja piirtää kirjaimen paperille.¹⁹¹ Toisaalta kirjeistä voidaan tunnistaa myös kulttuurisesti vaihtelevia piirteitä. 1800–1900-luvun vaihteen Suomen, Pohjois-Suomen ja Haukiputaan kohdalla tämä tarkoittaa päivämäärän, osoitteen, kirjoittajan ja vastaanottajan merkitsemistä sekä tyypillisten kaavamaisten aloitus- ja lopetuskappaleiden käyttämistä.

Talonpoikien ja maaseutuväestön omaelämäkerrallisia tekstejä tutkinut Britt Liljewall on määritellyt perhekirjeenvaihdolle viisi erilaista funktiota, joista kolmea käsittelen tarkemmin pro gradu -työni aikana. Sosiaalinen funktio pitää sisällään ajatuksen suhteiden ylläpitämisestä, jatkamisesta ja laajentamisesta kirjeiden avulla. Kirjoitettu sana korvaa fyysisen läsnäolon puutteen ja ylläpitää sosiaalista yhteyttä myös poissaolon aikana. Samalla kirjeen kirjoittaja tulee toteuttaneeksi normeja välittävää funktiota, jossa sosiaalisen

¹⁹⁰ Leskelä-Kärki & al. 2011, 18.

¹⁹¹ Stanley 2004, 204–205, 208.

ryhmän jäsenet välittävät keskenään ryhmänsä arvoja ja normeja. Viimeisenä keskittymiskohtana nostan esille identiteetin luomisen funktion, joka tarkoittaa kirjoittajan pyrkimystä luoda itseään kirjeen kirjoittamisen kautta.¹⁹²

Kirjeisiin liittyvä hierarkkinen rakenne Engeströmin (1987) kolmiomallin¹⁹³ pohjalta:

Toimija	Kirjeen kirjoittaja <ul style="list-style-type: none"> - Sukupuoli - Ikä - Siviilisääty - Yhteiskuntaluokka - Suhde kohteeseen
Väline	Kirje <ul style="list-style-type: none"> - Korvaa suullisen viestinnän ja fyysisen läsnäolon - Fyysinen esine, joka todistaa lähettäjän olemassaolon konkreettisesti¹⁹⁴
Kohde	Henrik ”Heikki” Kauppila <ul style="list-style-type: none"> - Vuonna 1872 syntynyt talonpoika - Nuori mies - Naimaton - Talokkaanpoika ja myöhemmin talokas
Lopputulos	a. Suhteen ylläpitäminen kohteeseen (sosiaalinen funktio) b. Suhteen muodostaminen tai suhteen muuttaminen kohteen kanssa (sosiaalinen funktio) c. Arvojen ja asenteiden välittäminen (Normeja välittävä funktio)

¹⁹² Keravuori 2011, 187.

¹⁹³ Hakkarainen & al. 2004, 262.

¹⁹⁴ Keravuori 2011, 187.

	d. Oman identiteetin ylläpitäminen ja käsittely (Identiteetin luomisen funktio)
--	---

Henrik ”Heikki” Kauppila syntyi 10.8.1876 Haukiputaalla. Hänen vanhempansa olivat talollinen Matti Henrikinpoika Manninen ja Maria Jaakontytär. Kauppila peri vanhemman veljensä Jaakon kanssa tilan isältään vuonna 1897. Veljekset jakoivat tilan ja samalla vastuun kehitysvammaisen veljensä Juhon huoltajuudesta.¹⁹⁵ Henrik Kauppila meni vuonna 1901 naimisiin Liisa Juustilan kanssa¹⁹⁶, mutta pariskunnan saamista lapsista ei ole tietoa. Vain neljä vuotta avioliittonsa jälkeen Kauppila myi osan perintötilastaan pois sen entiselle mäkitupalaiselle¹⁹⁷ Antti Enojärvelle. Sopimuksen mukaan pariskunnalle kuitenkin jäivät asuinrakennus, sauna ja aitta.¹⁹⁸

Kauppilan koulutaustasta ei ole tarkempaa tietoa, mutta hän kirjoitti sujuvaa suomea ja kävi kirjeenvaihtoa sisarustensa ja ystäviensä kanssa. Erityisen ahkeraa kirjeenvaihtoa oli Pohjois-Amerikan Ilwacossa asuneen sisaren Emma Inkilän kanssa. Vuonna 1899 Henrik kirjoittautui sisälle Limingan kansanopistoon, mutta jätti lopulta opinnot kesken alle kuu-kauden jälkeen.¹⁹⁹ Kauppila palasi ainakin kerran kansanopistolle lomakurssien pariin.²⁰⁰ Muutoin Kauppilan elämä koostui päivittäisten tilan töiden lisäksi erilaisista lähikaupungeissa järjestetyistä iltamista, joissa luettiin, harjoiteltiin puheiden pitämistä sekä soitettiin ja tanssittiin. Henrik Kauppilan kuolinaika ja -paikka ovat tuntemattomia.

Kirjeiden vastaanottajana niiden kohde on Henrik Kauppila joko suoraan tai välillisesti. Kirjoittajan kirjeelle asettamat tavoitteet ovat suoria, jos hän iästä ja siviilisäädystä riippuen pyrki joko syventämään jo muodostettua suhdetta tai luomaan kokonaan uuden suhteen. Toisaalta Henrik Kauppila saattoi olla kohteena vain välillisesti, jos kirjeen tarkoituksena onkin välittää kotiseudulle omia arvoja ja asenteita hänen kauttaan.

¹⁹⁵ Lainhuuto 16.3.1898, välikäräjät 1899, Kemin tuomiokunnan arkisto, KA Oulu, CIVbl:5, 712, §20

¹⁹⁶ Liisi R:n kirje Henrik Kauppilalle 26.6.1901, HKA. A:16.

¹⁹⁷ Oulun läänin henkikirjat 1901 Haukipudas, Henkikirjat, Digitaaliarkisto, Ou: 157.

¹⁹⁸ Lainhuudatus 1.10.1905, Kemin tuomiokunnan arkisto, KA Oulu CIVbl: 8 s. 425–427 § 63

¹⁹⁹ Oppilaiden nimi- ja arvostelukirjan lukuvuosi 1899–1900, Limingan kansanopiston arkisto, KA Oulu, Bbb:1.

²⁰⁰ Liisi R:n kirje 29.1.1901, HKA.

Kauppilasta kirjeiden kirjoittajana ei ole säilynyt materiaalia. Toisinaan kirjekuoriin, kirjeiden sivulle ja loppuun on harjoiteltu käsialaa kirjoittamalla osoitteita ja nimiä. Oletettavasti harjoitukset ovat Kauppilan tekemiä, sillä usein kirjoitusharjoitusten kohteena ovat hänen nimensä, osoitteensa ja asuinpaikkansa. Ainoa kokonainen säilynyt teksti on kauppakirja, jolla Henrik Kauppila myi osan perintötilastaan pois.²⁰¹ Kauppakirjan tekstuaalista sisältöä ei käsitellä osana tutkimusta, koska se on tekstityypiltään hyvin erilainen kuin henkilökohtaiset kirjeet. Viralliseksi tarkoitettu kauppakirja ei käsittele arkipäiväisiä tai tunteellisia teemoja, joten se ei tuo kirjoittajaa henkilönä kovinkaan vahvasti esille. Kaupan syitä voi vain arvailla. Ei ole myöskään varmuutta siitä, onko tekstin mahdollisesti kirjoittanut kokonaan tai osittain joku kauppakirjoja paremmin tuntenut henkilö.

Seuraavaksi esittelen Henrik Kauppilan kirjearkiston kirjoittajia ja kirjeaineistoa viiden esimerkkikirjoittajan kautta. Kirjeitä on yhteensä 107 kappaletta, kirjoittajia arviolta 25, joista 10 naisia ja 11 miehiä. Esiteltyt viisi kirjoittajaa ovat arkiston sisällön kannalta tyypillisiä. Suurimmalta osalta kirjoittajista on tallessa vain muutama kirje, joten heidän kirjeenvaihtoaan on vaikea tulkita kokonaisuutena. He ovat kuitenkin sijoitettavissa erilaisiin kirjoittajatyyppeihin, joista jokaisella on omat syynsä ja tarkoituksensa kirjeiden kirjoittamisen takana. Ensimmäistä esimerkkiä lukuun ottamatta esimerkeiksi on valittu henkilöitä, joiden elämänhistoriaa on ollut mahdollista kuvailla joko kirjeiden sisällön tai taustatyön kautta. Tyttö katala, arvoltansa matala -nimimerkillä rakkauskirjeitä kirjoittanut nuori nainen on esimerkkinä nimettömänä pysytelleestä kirjoittajasta, joka ei ole jakanut omasta elämästään juurikaan. Kahta muuta kirjoittajaa, Jenny Seljanperää ja J. Edvard Kunnaria, esittelen elämänhistorian ja kirjeiden yleiskuvauksen kautta. Liisi R. -nimimerkillä kirjeensä allekirjoittanutta Edla Elisabet Rikkalaa ja Johan P. Sassia käsitellään tarkemmin kirje-esimerkkien kautta. Molempien hengentuotokset muodostavat verrattain suuren osan Henrik Kauppilan arkistosta.

Kaikki kirjoittajat eivät ole jättäneet jälkeensä selkeitä nimi- ja osoitetietoja, sillä he ovat luottaneet vastaanottajan tunnistavan kirjoittajan joka tapauksessa. Asuinpaikatkaan eivät vaihtuneet mitenkään tiuhaan tahtiin maaseudulla, joten ei ollut mitään syytä kirjoittaa niistä jokaiseen kirjeeseen. Toisen ongelman jäljitettävyydessä muodostavat nimien erilaiset kirjoitusasut. Usein hienompi nimi vääntyi tuttavallisissa suhteissa lyhyempään ja suomalaistettuun muotoon. Moni naispuolinen kirjoittaja allekirjoittaa kirjeensä nimellä

---

²⁰¹ Kauppakirja 9.5.1905, lainhuudatuksia I:n syyskäräjiltä 1905, Kemin tuomiokunnan arkisto, KA Oulu CIVbl: 8 s. 427

Liisa tai Liisu, mutta henkikirjoissa heidän koko nimensä on huomattavasti pidempi. Henrikin oma nimi on henki- ja kauppakirjassa Heikki, mutta hän käyttää itse muotoa Henry. Kirjeet taas on osoitettu Henrik Kauppilalle.

Tyttö katala, arvoltansa matala

” Haukipudas 11 pv:nä Huhtikuuta 18 11/4 97

Rakas ystäväni!!

Nyt rupesin taasen kirjoittaan kun en saanut rauhaa sydämmelleni ja kiitelemään kirjeesi edestä, joka oli terve tullu. Ei ole tullut tuntia, etten minä muista sinua Terveiset sulle armahan Nyt laitan taaskin tulemaan. Muistaki rakas kultasen Minä tässä sinulle nyt ikävissä kirjoitin, ja rakkautta ilmoitin. Sinua aina muistan mä, ussein ja joka hetki muotosi ompi mielessän, Nimesi pyorii kielessän, ole sä mulle totinen Niin kuin minä sinullen, niin kyllä Isä rakkahin Onnea suopi meillekin, Älä pahastu kun olen niin lapsellinen kun kirjoitan sinulle koita säilyttää etteivät saa muut lukia. Tahtoo olla niin orjallinen kirjoittaa kun olen niin nuori. Waan älä vain näytä kellekkään rakkaus se näkyy vaativan kirjoittaan. En pane nimeäkään vaan kyllä arvaat, kun lujet. Kirjoita mulle vastaus, se ompi niin kuin kuiskaus. Mä olen voinut hyvästi, sinulle toivon samati Iloa rauhaa onnea.

Kirjoitti tyttö katala

arvoltansa matala

Kuule kuinka lausun sulle

Sydämmeni pohjasta

Ei elämässä tule mulle

Toista enään semmoista.”

Kirjeen kirjoitti henkilö, joka ei häveliäisyssyistä halunnut laittaa omaa nimeään kirjeeseen. Hän kuitenkin viittasi vastaanottajan ja kirjoittajan väliseen jaettuun suhteeseen, jonka kautta Kauppila kykeni päättelemään kirjoittajan henkilöllisyyden. Nimimerkki ”tyttö katala arvoltansa matala” lähetti Kauppilalle useita kirjeitä vuoden 1897 aikana. Niiden kaikkien tarkoituksena oli tuoda esille ihastumisen tunteita ja kaipuuta, vaikka sävy onkin itseään ivaava.

Kirje on hyvin tyypillinen esimerkki nuoren naisen kirjoittamasta kirjeestä, sillä naiseuden ilmaisua säädelleet normit vaativat kohteliaasta ja sopivassa määrin alistuvaa puhetapaa suhteessa mieheen.²⁰² Sama päti myös talonpoikaisiin miehiin, jotka suhtautuivat esivaltaan, itseään ylempiin miehiin, nöyrän kunnioittavalla tavalla.²⁰³ Normit olivat vielä tarkemmat silloin, kun kyseessä oli ylempiä yhteiskuntaluokkia edustava nainen. Hänelle voitiin kirjoittaa ja hän saattoi kirjoittaa vain tietynlaisista asioista. Katalan tytön tapauksessa kirje oli osoitettu sosiaalisessa arvoasteikossa huomattavasti ylempänä olevalle sulhoehdokkaalle. Tämän takia kirjeessä suhtauduttiin hieman vähätellen omaan kirjoittamiseen (älä pahastu, kun - - kirjoitan sinulle) ja paneteltiin omaa arvoa (-- arvol-tansa matala).

Tyttö katala toi selkeästi esille omat aikeensa suhteessa Henrik Kauppilaan, mikä on tietyllä tapaa varsin erikoista. Muut arkistosta löytyvät rakkautta ja ystävyyttä sivuavat kirjeet käsittelivät aihetta varovaisesti ja kaukaa kaarrellen. Välineellisesti kirje on hyvä esimerkki sekä arvojen ja asenteiden välittämisestä että yrityksestä syventää jo luotua suhdetta vastaanottajien välillä. Nuoren naisen kirjoittama kirje välittää hänelle opetettuja seurustelun tapoja ja normeja sekä tuo esille naiseuden ihanteen. Tyttö katala suhtautui kirjeeseensä vähän häpeillen, vaikka olikin jo onnistunut luomaan kirjeenvaihtoyhteyden tunteidensa kohteen kanssa. Hän tiedosti tunteiden rohkean ilmaisun olevan hieman lapsellista ja pyrki korostamaan omaa nuorta ikäänsä sen tasoittamiseksi. Mitään vikaa kirjeenvaihdossa kahden naimattoman ihmisen välillä ei sinänsä olisi pitänyt olla, sillä maaseudulla julkinen seurustelu oli vielä pitkään vuosisadan vaihteen jälkeen varsin tavallista. Jopa seksuaalisia suhteita saatettiin suvaita, jos pariskunta oli selkeästi naima-aikeissa.²⁰⁴ Tunteiden osoittamista julkisesti vanhempien ihmisten edessä pidettiin epäkohteliaana, joten varovaisuus juontaa juurensa opittuihin normeihin. Erityisesti perheet suhtautuivat nuorten rakkauselämän valvomiseen tiukasti.²⁰⁵

Kirje noudattaa kirjeeseen tyypillisesti liitettyjä muotoja. Päiväyksen jälkeen tulee suhteen laatua kuvastava puhuttelu (rakas ystäväni), minkä jälkeen edetään kuvailemaan kirjeen kirjoittamisen syytä. Tyttö kuvaili kirjeen kirjoittamisen hetkeä hyvin konkreettisesti, sillä maalaisseudun väestölle kirjeen kirjoittaminen oli usein toiseen maailmaan

---

²⁰² Foley 2014, 219–220.

²⁰³ Nordlund 2012, 56.

²⁰⁴ Vainio-Korhonen & Lahtinen 2015.

²⁰⁵ Waris 2003, 116–118.

astumista²⁰⁶. Kirjeen kirjoittamisen hetkeä kuvattiin kuin työntekoa, sillä kirjoittaja suorastaan nappasi kynän käteensä ja piirsi sillä kirjaimia paperille samaan tyyliin kuin käyttäisi mitä tahansa työkalua arkiseen askareeseen. Esimerkkikirjeessä näkyvät tällaiselle kirjeelle tyypilliset tehokeinot, kuten adverbien *nyt* käyttö sekä oman tekemisen korostaminen ensimmäistä persoonaa käyttämällä (-- rupesin taasen kirjottaan).²⁰⁷ Loppuun sisältyvät kirjeisiin lähes mallinomaisesti kuuluneet toivotukset hyvästä terveydestä sekä vaatimus kirjeenvaihtoyhteyden ylläpidosta.

Kieliopillisesti kirje on sellainen kuin pitkälti puhekulttuuriin tottuneelta voisi olettaa. 1800-luvun lopulla suomenkielistä kirjallisuutta alkoi ensi kertaa olla laajemmin saatavilla, minkä lisäksi koulutuspohja alkoi vakiintua ainakin kansakoulun perusluokkien käymiseen. Se ei kuitenkaan tarkoittanut, että kirjoittaminen olisi ollut osa kaikkien nuorten ihmisten elämää. Katalan tytön tottumattomuus kirjakielen kirjoittajana näkyy kappalejakojen puutteena ja vaihtelevana välimerkkien käytönä. Isoja kirjaimia ja pisteitä käytetään silloin tällöin. Toisaalta on otettava huomioon, että ajatus oikeasta ja sujuvasta suomen kielestä on peräisin ruotsinkieliseltä sivistyneistöltä, joka oppi suomen pitkälti kielioppikirjojen kautta²⁰⁸. Suomea äidinkielenään puhunut maaseudun väestö on lähestynyt kirjoittamista aivan erilaisista lähtökohdista käsin. Kansakoulupohjalta ponnistaneen kirjoittajan on täytynyt hyödyntää tekstiä rakentaessaan monia erilaisia kielivariantoja. Kansakouluissa murrepohjaisille puhujille rakennettiin uutta puhutun ja kirjoitetun suomen standardia.²⁰⁹ Välillä uuden opitun suomen taito saattoi kuitenkin loppua kesken, jolloin kirjoittajan täytyi ammentaa sanavarastoaan murre sanojen joukosta.

Katalan tytön kirjoittamaa kirjettä ei kannata lukea suoraan sellaisena kuin se on, sillä kirjemalli ja tietyt ilmaisut eivät ole olemassa vain huvien vuoksi, vaan ilmaisemassa harkeituja tarkoituksia. Tutkijan näkökulmasta on harmillista, että kahden henkilön välisestä jaetusta menneisyydestä ei ole olemassa tietoa. Sen takia kirjeitä ei voi tulkita samalla tavalla kuin niiden vastaanottaja on tehnyt.²¹⁰ Henrik Kauppila ja tyttö katala saattoivat hyvin sopia keskenään, että suhteen naispuolinen osapuoli ei kirjoita nimeään kirjeisiin ja että suhde pysyy salattuna ulkopuolisilta. Näin he muodostivat oman keskinäisen kirjeformulansa, johon yli sata vuotta myöhemmin kirjeitä lukevalla ei ole enää pääsyä.

²⁰⁶ Nordlund 2013, 123.

²⁰⁷ Nordlund 2013,

²⁰⁸ Nordlund 2012, 33.

²⁰⁹ Nordlund 2013, 34, 37.

²¹⁰ Leskelä-Kärki 2011, 20.

Jenny Seljanperä

Henrikin nuoremman sisaren Jennyn kirjeistä on säilynyt vain kolme kappaletta. Jenny Seljanperä asui avioliittoonsa asti muiden sisarustensa tapaan isänsä hallinnoimalla Kauppilan tilalla. Vuoden 1893 henkikirjassa hänen kerrotaan syntyneen vuonna 1874, mikä tarkoittaa hänen olleen kaksi vuotta Henrikiä vanhempi. Sisaruskatraassa hän sijoitui keskivaiheille esikoisen Juhon, toiseksi vanhimman Jaakon ja vanhimman tyttären Emmen jälkeen.²¹¹ Jenny Kauppilasta tuli Jenny Seljanperä vuoden 1896 tienoilla, sillä häntä ei enää löydy Kauppilan tilan asukkaista.²¹² Avioitumisen jälkeen Jenny muutti asumaan miehensä Antin kotitalalle Iin Olhavaan. Henkikirja kertoo Seljanperien asuttaneen Piukkulan tilaa, joka kuului vielä vuonna 1905 Antin isälle Heikille.²¹³ Suomessa on noudatettu osittain itä-länsi -jakaumaan perustuvaa tapaa vastanaineiden pariskuntien suhteen. Itäisessä osassa Suomea on ollut tavallista, että uusi miniä on tuotu osaksi vanhaa taloutta ja että lapset ovat jääneet hoitamaan tilaa yhteistyössä vanhempien kanssa. Muualla Suomessa lapsille on usein halkaistu oma osa tilan maista.²¹⁴

Kirjeiden sisällön perusteella on hankalaa muodostaa kuvaa Jennyn elämänculusta, arjesta ja mielipiteistä. Henkikirjojen mukaan pariskunnalla on ollut ainakin neljä lasta, joista yhtä Jenny käsittelee kirjeissään. Enonsa perään kysellyt tytär Esteri tulitietämättään tuoneeksi hyvin esille kirjeiden julkisen puolen.²¹⁵ 1800-luvulle tultaessa kirjeiden sävy muuttui hiljalleen yhä intiimimmäksi, mikä rajasi niiden lukijakunnan sukulaisista ja tuttavista muutamii harvoihin ja valittuihin.²¹⁶ Se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö myös koko perheen luettaviksi tarkoitettuja kirjeitä olisi kirjoitettu. Jenny Seljanperän lähettämät kirjeet vaikuttavat olevan juuri tällaisia yleisiä kuulumisia kyseleviä ja terveisiä välittäviä kirjoituksia, mikä saattaa osittain selittää niiden vähäistä määrää. Sisar on hyvin voinut osoittaa myöhemmät kirjeensä jollekin toiselle perheenjäsenelle. Kirjeiden keskeinen sisältö olisi välittynyt kaikille muillekin tilan asukeille. Niiden tarkoituksena oli pääasiassa onkia esille tietoja kotiseutujen tapahtumista ja pitää yllä siteitä perheeseen.

²¹¹ Oulun läänin henkikirjat 1893 Haukipudas, Henkikirjat, Digitaaliarkisto Ou:124.

²¹² Oulun läänin henkikirjat 1896 Haukipudas, Henkikirjat, Digitaaliarkisto Ou:134.

²¹³ Oulun läänin henkikirjat 1905 Ii, Henkikirjat, Digitaaliarkisto Ou:169.

²¹⁴ Waris 2008, 111.

²¹⁵ Jenny Seljanperän kirje 23.12.1898, HKA

²¹⁶ Leskelä-Kärki & al. 2011, 18.; Leino-Kaukiainen 2011, 199.

Toiseen pitäjään muuttaminen lisäsi tarvetta uutisten saamiselle, vaikka tyttäriä kasvatettiin alusta saakka rooliinsa osana jotain toista perhettä.²¹⁷

Vuonna 1874 syntyneen Jennyn voidaan olettaa saaneen osansa kansakoululaitoksen opetuksesta. Hänen kirjeistään paistavat kuitenkin läpi tottumattoman kirjoittajan elkeet. Seuraava lainaus hänen kirjoittamastaan kirjeestä on monella tapaa malliesimerkki siitä, millaisia asioita itseoppineiden kirjoittajien teksteistä usein löytyy: ”Nyt lasken pienen pöytäni Reunalle jao tan kyynän Mun vapiseva käteni Tule tervehtän aina Muistossa oleva Welijäni Heikkua kun tuntu nin -ikävältä kun ei nää teitä millonka nytkiikun keitin illalla kahveja niin muistin että kun olisitta teki tällä meijä kansa juomasa niin olis niin lystii San ilmoitta vointini Että olen tervennä ynä Mieheni ja pikku Esterini jota sama herran armolahja toinasiin Sunki saman nauttija”. Kirjeen alussa on tyypillinen kaavaomainen aloitustapa, jossa kirjoittaja kuvailee kirjeen kirjoittamisen fyysistä toimintaa. Ennen astumista kirjeen maailmaan kirjoittajan on kerrottava kirjoittamiseen asettumisesta ja kynän ottamisesta käteen. Kirjeenvaihdon materiaaliset ja fyysiset edellytykset ja haasteet tulevat hyvin esille, sillä kirjeen ja kirjepaperin lisäksi oli oltava myös jaksamista kirjaimien piirtämiseen paperille.²¹⁸ Jenny kuvaili luultavasti päivän töistä vapisevaa kättään, sillä kirjeen kirjoittamisen hetki sijoittui iltakahvien jälkeiseen aikaan.

Jenny kirjoitti tulleen tervehtimään veljeään, joka on aina hänen muistoissaan. Kirjeen katkelmassa esiintyy ajallista vaihtelua, joka on itseoppineille kirjoittajille luontainen tapa kertoa omaa näkökulmaansa. He esittävät menneisyyden tapahtumat senhetkisen minänsä kautta palaamatta sinällään kerronnallisesti takaisin muistojen päiviin.²¹⁹ Kirjeen kirjoittamisen hetki tapahtuu aina nykyajassa, vaikka teksti itsessään kuvailisi menneitä tapahtumia. Mennyttä kuvaillaan nykyhetkestä käsin, ja kirjeen kirjoittamisen hetki on oma narratiivinen hetkensä. Saapuessaan perille kirje on tavallaan jo ”kuollut”, sillä kirjeen kirjoittamisen hetki on päättynyt ja sen lukemisen hetki koettanut.²²⁰ Jenny kuvaili itseään keittämässä kahvia ja miettimässä niitä kertoja, kun on juonut kupposen yhdessä lapsuudenperheensä kanssa. Kirjeiden kirjoittaminen on ollut oma muistamisen tapansa, vaikka Jenny ei välttämättä kirjettä kirjoittaessaan ajatellut tallentavansa kokemuksiaan kirjalliseen muotoon. Kirjeiden saajalle ne ovat sekä muisto kirjeen saamisen hetkestä

²¹⁷ Waris 2003, 110.

²¹⁸ Stark 2008, 50.

²¹⁹ Nordlund 2012, 126–127.

²²⁰ Stanley 2004, 208.

että sen kuvaamista ajoista.²²¹ Ehkä sen takia juuri tämä kirje on säilynyt – tunnearvon vuoksi.

Muutamissa säilyneissä kirjeissään Jenny ei juurikaan kertonut omasta elämästään. Hän kyseli ahkerasti kotiseutujen keskeisistä kuulumisista avioliittouutisista kuolemiin. Kuoleman läheisyys ja sen tiedostaminen olivat osa 1800-luvun ihmisen elämää, sillä vaikka uskonnollisuuden määrä alkoi hiljalleen laskea erityisesti sivistyneistön keskuudessa, se kukoisti maaseudulla. Iankaikkinen elämä vaati uskonnollisuutta ja hyvien, moraalisesti oikeiden tapojen noudattamista, joten kuoleman väistämättömyys oli hyvä tiedostaa.²²² Kirjeissä olikin tyypillisesti uskonnollisia viittauksia, joita myös Jenny teki puhuessaan herran armonlahjasta.²²³ Kirjeissään hän pyysi sukulaisiaan useaan otteeseen kylään niin jouluna kuin muutenkin arkena. Isäänsä hän kaipasi erityisesti ja kyseli hänen terveytensä perään. Hän kirjoitti lähestyvistä vanhuudesta ja sitä kautta kuolemasta hienovaraisen kiertelevästi: ”--ja taho isä nyt tänne sun kansa kylän käymän ennen kun kovin tullee vanhus”.²²⁴

Vähäisestä säilyneestä kirjemateriaalista huolimatta Jenny Seljanperä on hyvä esimerkki kirjoittajatyypistä, joka käytti kirjeitä niiden sosiaalisen funktion vuoksi.²²⁵ Ne muodostivat mahdollisuuden korvata fyysinen läheisyys muistoilla ja sanallisella läheisyydellä. Jenny puhutteli veljeään tuttavallisesti lempinimellä ”Heikku”, mikä kertoo paljon hänen kirjeidensä luonteesta perhekirjeinä. Kaipuu oman suvun pariin ajoi Jennyn ottamaan kynän käteensä ja raapustamaan sanoja kotipuoleen. Kirjeistä ei löydy viitteitä kirjalliseen harrastuneisuuteen, joten kirjoittamista on pääasiassa motivoinut välineellinen tarve. Maalaisrahvaan joukkoon mahtui monenlaisia persoonia, mutta enemmän tai vähemmän heidän kirjallistumistaan ajoivat käytännön tarpeet.²²⁶

J. Edvard Kunnari

Tuntemattomana vuonna 18.3. syntynyt J. Edvard Kunnari on kirjoittajana mielenkiintoinen tapaus, sillä hän on selkeästi ollut Henrik Kauppilalle läheinen ystävä. Heidän välis-
tään yhteyttä ja Edvardin elämäntarinaa voi hahmotella vain kirjeiden sisällön perusteella, sillä miestä ei löydy lainkaan henkikirjoista. Hän on toiminut 1800-luvun lopulla

²²¹ Ollila 2000, 64.

²²² Ollila 2000, 106–107.

²²³ Leino-Kaukiainen 2011, 206.

²²⁴ Jenny Seljanperän kirje 23.12.1898, HKA.

²²⁵ Keravuori 2011, 187.

²²⁶ Leino-Kaukiainen 2011, 215.

valmistumassa olleen ja vuonna 1903 avatun pohjoisen rautatien Kemin konttorin työntekijänä, joten minkään tilan kirjoista Edvardia ei löydy. Lukuisat yritykseni löytää häntä sekä Kemin kaupungin ja pitäjän että Tornion pitäjän henkikirjoista osoittautuivat tuloksettomiksi.²²⁷ Edvardilta saapui vuosina 1899–1900 yhteensä yhdeksän kirjettä, joten kovin tiuhasta kirjoittelusta ei ollut kyse.²²⁸ Vuonna 1900 Edvard lähetti kevään aikana kolme kirjettä, huhtikuussa jopa kaksi. Kirjeitä nykypäivänä lukevan kannalta on mielenkiintoista ajatella, mitä Edvardille on tuon jälkeen tapahtunut. Rautatien valmistumisen jälkeen sen alue löytyy esimerkiksi Alatornion henkikirjoista erikseen, mutta Edvardia ei mainita työntekijöiden joukossa.²²⁹

Edvardin kirjeet maalasivat kuvan nuoresta, suhteellisen sivistyneestä nuoresta miehestä, joka oli todennäköisesti kotoisin samoilta seuduilta kuin Henrik itsekkin. Hän kyseli kotiseudun kuulumisia muiden kirjoittajien tapaan, mutta ei tiputtele nimiä ja kuulumisia yhteen pötköön tavanomaisella tyylillä. Henrikin rakkauselämä ja Kemin koreat naiset tuntuivat vievän suurimman osan hänen huomiostaan, mutta pelkkien kotiseudun kuulumisten sijaan Edvard oli kiinnostunut kuvaamaan myös omaa elämäänsä. Hän kertoi innostuneesti rautatien työntekijöitä varten rakennettavasta asuinrakennuksesta, joka kuvausten mukaan oli poikamiehelle suorastaan ihanteellisen suuri asunto. Piirinkonttoria hän mainosti sellaisilla ylellisyyksillä kuin lennätinlaitteella ja puhelimella.²³⁰

Elämä muiden konttorin työntekijöiden kanssa tuntui sujuvan mallikkaasti, mikäli kirjeitä on uskominen: ”*Suo anteeksi, että olen väliä kauniilla ilmoilla, join vähän portteria ja olutta, jota toin Tornion koko loodan. Täällä on nuoria rautatien virkamiehiä poikamiehiä, joiden kanssa aika kyllä kuluu.*”²³¹ Viittaus alkoholiin kertoo Henrikin ja Edvardin välillä vallinneista jaetuista arvoista. Suomalaiseen mieheyteen kuuluivat vielä 1800-luvun alussa keskeisesti alkoholin runsas kuluttaminen, tappelu ja rellestäminen mieskunnan ja varakkuuden osoittamisen muotoina, mutta koulutuksen leviäminen johti hiljalleen oppineen ja rauhallisen mieskuvan nousuun.²³² Edvard suhtautui vapaaseen poikamieselämäänsä hieman häpeillen kirjallisissa piireissä liikkuneen talollisen Henrikin edessä. Oppineisuus ja kirjat sekoittuivat yhteen miehisessä yhteisössä pärjäämisen

²²⁷ Oulun läänin henkikirjat 1899–1901 Tornio, Alatornio, Kemi, Henkikirjat, Digiarkisto, Ou:150, Ou:152, Ou:156.

²²⁸ Henrik Kauppilan arkiston arkistoluettelo, liite 1.

²²⁹ Oulun läänin henkikirja Alatornio 1905, Henkikirjat, Digiarkisto, Ou:168.

²³⁰ Edvard Kunnarin kirje 4.4.1900, 18.4. 1900, 18.5.1900, HKA.

²³¹ Edvard Kunnarin kirje 15.3.1900, HKA.

²³² Stark 2008, 61–62.

kanssa. ”Impysten” kanssa seurustelun sijaan Edvard kirjoitti syventyvänsä kirjoihin ja ajattelemiseen.²³³

Kemin yhteisön asiat ja niihin liittyvät naishenkilöt kietoutuivat Edvardin kirjeissä yhteen. Neljäs päivä huhtikuuta vuonna 1900 hän kirjoitti rautatien työläisten keskuudessa tehdystä terveystarkastuksesta, jonka yhteydessä yksi työntekijöistä päätyi sairaalaan hoidettavaksi haiman sairauden takia. Työläisten terveydentilan kuvaamisesta Edvard johdatteli kertomuksen luontevasti Tornion sairaalan rakennukseen ja sisustukseen. Tärkeänä yksityiskohtana mainitaan Helsingistä saapuva sairaanhoitajatar, joka sai myöhemmän kirjeen perusteella Edvardilta kylmän vastaanoton. Saman kirjeen yhteydessä Edvard totesi liittyneensä raittiusseuran jäseneksi ja luopuneensa siinä samalla rakkauden kaltaisista huvituksista.²³⁴

Edvard on kirjoittajana varman ja sulavan oloinen. Maaseudun väen kirjoittamista ei tulisi arvioida pelkästään sen virheellisyyden perusteella, sillä he kirjoittivat hyvin ainutlaatuisessa ympäristössä. Suomen kirjakieli oli vasta kehittymässä, minkä lisäksi sen pääasialliset käyttäjät olivat äidinkieleltään ruotsinkielisiä. Suomenkielisen rahvaan tuli luovia heille koulussa opetetun suomen ja ympäristöstä omaksutun kielen välillä. Tästäkin huolimatta Edvardin kieltä voi pitää osoituksena kirjallisesta osaamisesta ja lahjakkuudesta. Hän käytti värikkäitä ilmauksia kuten ”heimolaiset” kuvatessaan kotinsa muita asukkaita ja kuvailee kuoleman prosessia vertauskuvallisesti ”—matkustanut Manalan majoille Tuonen virran kautta”. Viittaus itsessään on kirjallinen, joten lukukirjasto saattoi olla Edvardilla oletettua tutumpi paikka. Taitavien kuvainnollisten tehokeinojen lisäksi Edvard aloitti harvoin kirjeitään kuvaamalla kirjoittamisen prosessia itsessään. Hän pyrki sitä vastoin kertomaan vallitsevan hetken kuulumisia ja lähiaikoina tapahtuneita asioita. Tekstit ovat tarinallisia ja helppolukuisia, sillä niitä rytmittävät kappalejaot ja välimerkit. Kirjeelle tyypilliset tunnusmerkit, nimi, osoite, tervehdys ja päivämäärä, on merkitty huolellisesti, mutta esimerkiksi Jennyn kirjeissä olevat viittaukset terveyteen jumalan armolahjana loistavat poissaolollaan.²³⁵

Edvard edustaakin uutta sukupolvea maaseudun asukkaita. He lähtivät alkuperäisiltä kotiseuduiltaan ja päätyivät jollain tapaa kahden maailman väliin. Erään kirjeen Edvard aloitti kuvailemalla konttorin hiljaista aamua ilman kirjoitustöitä, joten hänen voidaan

²³³ J. Edvard Kunnarin kirje 4.4.1900, HKA.

²³⁴ Edvard Kunnarin kirje 18.5.1900, HKA.

²³⁵ Keravuori 2011, 204; Ollila 2000, 106–107, HKA.

melko turvallisesti olettaa työskennelleen ainakin osittain konttoristina.²³⁶ Tämän kaltainen kirjallinen ammatti on ollut kaukana talollisen ja torpparin elämän fyysisyydestä. Kirjoitus- ja lukutaito nousivat uudella tapaa tarpeellisiksi elinkeinon näkökulmasta.²³⁷ Edvardin kirjeissä korostuivat toisaalta pyrkimys pitää yhteyttä vanhaan tuttuun etsimällä yhteisiä näkökulmia rakkausutisten, iltamien ja kaikille yhteisten tekijöiden kautta, mutta myös halu välittää itsestään tietynlaista kuvaa. Kirjoittamalla rauhallista, lukevaa elämää viettävän nuorukaisen näkökulmasta Edvard välitti arvoja ja omia asenteitaan muokaten samalla omaa kuvaansa itsestään. Ainakaan kirjeiden kirjoittamisen hetkellä Tornion radan sairaalan uusi sairaanhoitajatar ei kiinnostanut, kun saattoi lukea kirjoja.

Johan P. Sassi

Johan P. Sassin kirjeitä on säilynyt yhteensä 19 kappaletta, mikä on eniten kaikista yksittäisistä lähettäjistä. Hänen ja Henrik Kauppilan välinen kirjeenvaihto myös jatkui pidempään kuin monen muun kirjoittajan kanssa, sillä kirjeitä on aikaväliltä 1899–1902.²³⁸ Nelisen vuotta kestänyt kirjeenvaihto tuotti ainakin Johan P. Sassin osalta paljon kuvauksia tunteista liittyen heilan löytämiseen, avioliittoon ja arjen kurjuuteen. Kirjoittajana hän on sekoitus kaikkia mahdollisia funktioita, sillä ajan kuluessa kirjeenvaihdon tarpeet vaihtelivat hänen oman elämäntilanteensa mukaan. Suurin osa J.P. Sassin kirjoittamista kirjeistä on allekirjoitettu nimellä Janne, minkä lisäksi niiden paikaksi on yleensä merkitty Sassin tila Iin Olhavan kylässä.²³⁹

Janne on Henrik Kauppilan arkiston kannalta tyypillinen esimerkki, sillä myös hänen taustaansa voidaan hahmottaa varmasti lähinnä kirjeiden avulla. Iin maakirjoista vuodelta 1905 löytyvät Yläsassin ja Alasassin tilat tonttinumeroilla 4 ja 5.²⁴⁰ Niiden avulla olen käynyt läpi Olhavan kylän henkikirjat vuosilta 1899–1905. Yhdestäkään niistä ei löydy suoraan henkilöä nimellä Johan, mutta kirjeiden tarkalla lähiluvulla on voitu hahmottaa todennäköisin henkilö. Aivan kuten Henrik Kauppila itsekkin käytti Heikin sijaan muotoa Henrik, myös Janne vaikuttaa kirjoittaneen nimensä hienompaan muotoon Johan. Häntä ei myöskään ole merkitty henkikirjoihin nimellä Janne, vaan Juho Pekka. Lopputulokseen on päädytty avioliittotilanteen ja nimikirjaimien J.P.S. perusteella. Kirjeissään vuodelta

²³⁶ Edvard Kunnarin kirje 28.7.1899, HKA.

²³⁷ Kauranen 2013, 26.

²³⁸ Kauppilan arkiston arkistoluettelo, liite 1.

²³⁹ Esimerkiksi Johan P. Sassin kirje 1.1.1900 & 25.2.1900, HKA.

²⁴⁰ Oulun läänin maakirja 1905 Iin pitäjästä, Maakirjat, Digitaaliarkisto, 138.

1901 Janne kertoi edellisen kihlauksen päättyneen kurjasti, koska hän kohteli morsiantaan kehnosti. Puoli vuotta myöhemmin vuonna 1902 hän puhui jo vaimostaan Greetasta.²⁴¹

Yläsassin ja Alasassin tilojen henkikirjoista löytyy yksi henkilö, jolle ilmestyi Greeta-niminen vaimo vuoden 1902 henkikirjaan. Kyseessä on Alasassin tilan kanssa-asukkaisiin merkitty, vuonna 1890 syntynyt Juho Pekka.²⁴² Vaikutelmaa tukee myös Jannen kirjeistä löytyvä maininta pariskunnan asumistilanteesta: *”Minulla ei ole vielä, kun perhe olot on entisellään, me olemme kummankin kotona.”* Edellisessä kappaleessa Janne on ihastellut sitä, kuinka Henrikillä ja hänen vaimollaan Liisulla on jo oma koti.²⁴³ Henkikirjan merkintä kanssa-asukkuudesta tarkoittaa sitä, että Jannen omien vanhempien ja sisarusten lisäksi tilan maita viljeli myös toinen Alasassin perhe. Uusi aviopari ei siis ole saanut kummoistakaan yksityisyyttä tiiviissä perheyhteisössä. Tilanne on ollut tavanomainen, sillä maaseudulla elettiin usein yhdessä vanhemmista, sisaruksista ja sukulaisista koostuvassa yhteisössä.²⁴⁴

Kirjeiden kirjoittajana Janne oli samaa ikäluokkaa edustanutta J. Edvardia kokemattomampi. Hänen kirjeistään näkyvät monet tyypilliset osittain itseoppineen kirjeiden kirjoittajan piirteet, mutta myös ahkera kirjeiden kirjoittamisen tapa. Hän mainitsi vuonna 1899 kirjoittamassaan kirjeessä haaveilleensa kansakoulunopettajia valmistaneeseen seminaariin lähtemisestä ja väliaikaisen opettajanpaikan ottamisesta vastaan.²⁴⁵ Seuraavassa esimerkki on lyhennetty versio hänen kirjoittamastaan kirjeestä vuodelta 1900:

”Oijärvi 21 p. Jouluk. 1900

Hyvä veli! iltaa pitkästä aikaa Heikku!

Huvikseni rupesin kirjottaa sinulle muutamia sanoja kun on aikaa ja sopivaa tilaisuutta täällä apin talossa käydessäni Olen nyt oltu muutamia viikkoja täällä kyläilemässä.

Tervennä olen ollu, vaikka elämässäni on tullu suuri muutos jota en osaa kirjoittaa van jos olisi vielä jollonki tilaisuutta nähdä toisiamme. Monta kertaa olen muistanut sinua, että etkö liene jättänyt minut unholaan kun et ole kirjoittanut pitkään aikaan.

²⁴¹ Johan P. Sassin kirje Henrik Kauppilalle 27.6.1901, 17.3.1902, HKA. A:17.

²⁴² Oulun läänin henkikirjat li 1902, Henkikirjat, Digitaaliarkisto Ou:160.

²⁴³ Johan P. Sassin kirje Henrik Kauppilalle 17.3.1902, HKA. A:17.

²⁴⁴ Saarimäki 2010, 15.

²⁴⁵ Johan P. Sassin kirje Henrik Kauppilalle 21.11.1899, HKA. A:17.

*Monta kertaa olen kirjoittanu kirjettä sinulle ajatuksissani wan kun ei ole tullu aikuseksi
Kunika olet voinu? Ja miten se sinun elämäsi hurisee?*

[Poistettu kappale]

*Olisit tervehtumään, että saataisiin vielä kerta puhua kaikesta. Minun elämäni oli vaiput-
taa mureen alle, aivan viedä hautaan asti, kaikelta alalta. Paljon on ollu kärsimystä nii-
den noiden maailman juonien tähden, joihinkin en oikein tahtonut joutua, van hyvä se on
minullekin että kouluttaa jumala, ilman olisi tullukki liika hurja, van nyt asiat on muttu-
nee Paljon olisi kertomista, van en osaa, puhutaan sitte, jos tulet Iihin. Tule vielä rakas.
Kuluta sen verran maallista tavaraa.*

[Poistettu yksi kappale]

*Hyvästi ja hyviä voimisia! Saan samalla toivottaa rauhallista joulua, ja onnellista Uut-
tavuotta.*

Terveisiä veljellesi Jaakille ja hän emännälleen.

Kirjoitan vielä yhden muisto värssyn kun on oikea muisto!

*Lemmi kun on ilosi lämmin! Lemmi kun nuoruutesi loistoa suo. Lemmi kun maailma myrs-
kyinen varjoa luo.*

Lempi sytyttääpi vasta lemmen

Wastottuna on se tulisempi

No 2. on. v.

*Elämän myrskyisellä merellä on monta sala karia Kun itsesi niistä warjelet Niin olet on-
nellinen.*

Hyvästi!

Halpa tuttavasi

Janne”

Jannen kirjeet edustavat hyvin tyypillistä kirjemallia, sillä niissä on lähes poikkeuksetta päivämäärä ja paikka sekä vastaanottajan ja lähettäjän nimi. Hän kirjoitti alkuun vastaan-
ottajan ja lähettäjän välistä suhdetta ilmaisevan tervehdysten (hyvä veli), kuvaili kirjeen

kirjoittamisella vallinnutta hetkeä ja päätti kirjeensä terveisin ja hyvästein.²⁴⁶ Hänen tapansa kirjoittaa useita hyvästejä samaan kirjeeseen viittaa siihen, että kirje kirjoitettiin tajunnanvirtamaisesti omia ajatuksia paperille purkien. Jannen kannalta ajatellen kirjoittamisen hetki on jo muuttunut, kun hän aloitti hyvästit uudelleen kirjoittamalla hyvin romanttissävytteisen muistovärssyn ystävälleen. Tajunnanvirtamaisuus on kansankirjoittajille tyypillinen ominaisuus²⁴⁷, mutta Jannen teksti vaikuttaa välimerkkien ja lauserakenteiden puolesta myös jäsennellyltä.

Jannen esimerkkikirjettä ja kirjeitä ylipäättään on hedelmällistä tarkastella Liz Stanley'n esittämän epistolaarisen teorian näkökulmasta.²⁴⁸ Jannen kirjeet ovat vuorovaikutuksellisia, sillä omien kuulumisten latelemisen tai silkkojen juorujen kyselemisen sijaan niissä vuorottelevat Heikin kuulumisten kyseleminen ja oman elämän tapahtumien hahmottelu. Kirjoittaja kuvaili omia ajatuksiaan kirjeiden kirjoittamisen prosessista ja siirtyi vastavuoroisesti kyselemään ystävänsä kuulumisia. Hänen kirjeensä ovat myös historiantutkimuksen näkökulmasta hyvin perspektiiviriippuvaisia ja alati muuttuvia, sillä niitä olisi hyvin helppo tulkita nykyajan kontekstista ja sanojen merkityksistä käsin. Janne pyysi hyvin suorasukaisesti Heikkiä luokseen sanoilla: ”*Tule vielä rakas. Kuluta sen verran maallista tavaraa.*” Heidän suhteensa arvotettiin niin tärkeäksi, että sen eteen saattoi olla turhamainen ja kuluttaa niin ruumiillisia voimavaroja kuin aineellisiakin resursseja saapumalla fyysisesti paikalle. Joulukuussa matka Haukiputaalta Iihin ei välttämättä ole ollut mitenkään helppo, sillä muiden kirjoittajien kirjeissä nousivat usein esille teiden heikko kunto matkaamista vaikeuttavana seikkana. Rakkaaksi puhuttelemine ei kuitenkaan ole ainutkertaista, sillä Janne puhutteli Henrikiä usein rakkaaksi ystäväkseen kirjeiden aikana. Sana on helppo yhdistää viittaamaan romanttiseen ihmissuhteen, kun otetaan huomioon joulukuussa kirjoitettuun kirjeeseen liitetty värssy. Janne on mahdollisesti tarkoittanut kirjoittaja: ”Tule vielä rakas ystävä.”, mutta unohtanut yhden sanan välistä tunnekuohunsa vallassa.

Lemmestä ja sen tarpeellisuudesta kertova värssy tuo esille Jannen kirjeisiin omaksuman sävyn ja tavan käsitellä omaa persoonaa. Hänen sävynsä oli kiivas ja alakuloinen, eikä hän säästellyt sanojaan kuvatessaan ”maailman juonien” ja ”jumalan kouluttamisen” aiheuttamia kärsimyksiä. Romanttisten tunteiden välittämisen sijaan muistovärssyn voi

---

²⁴⁶ Nordlund 2013, 109–111.

²⁴⁷ Keravuori 2011, 172.

²⁴⁸ Stanley 2004, 202–203.

myös tulkita yrityksenä välittää elämänohjeita, sillä myöhemmät kirjeet kertoivat Jannen joutuneen riitoihin morsiamensa kanssa²⁴⁹. Hänellä ei ollut riittäviä kielellisiä ja tunteellisia varantoja tilanteen kuvaamiseen kirjallisesti, joten hän aneli tapaamista Heikin kanssa voidakseen selittää tilanteen suullisesti. Pelkkien kirjeiden perusteella on tietysti mahdotonta tietää, millaisia tunteita Janne on tilanteessa tuntenut ja onko hän kokenut niiden kuvaamisen vaikeaksi vai omat kielelliset resurssinsa²⁵⁰ riittämättömiksi kirjoittaakseen niistä. Kirjeen välinearvo fyysisen läheisyyden korvaajana osoittautui riittämättömäksi tilanteessa, jossa nuoren elämän kannalta yksi tärkeimmistä asioista on mennyt pieleen. Vuonna 1880 syntynyt Janne oli kirjeen kirjoittamisen aikaan vasta 20-vuotias, joten yhteisön näkökulmasta hän oli vielä kaukana vanhapojaksi jäämisestä. Suomalaiset talonpoikaiston miehet avioituivat 1800-luvun lopulla keskimäärin 26-vuotiaana, ja vanhapojaksi katsottiin yleensä yli 30-vuotias mies.²⁵¹ Sopivan kumppanin löytäminen oli kuitenkin tärkeä osa nuoren miehen elämää, sillä se ratkaisi tilan menestyksen tulevinä vuosina. Muistovärssyn tarkoituksena oli välittää varoitus elämän karikoista, mutta myös kehottaa pitämään kiinni kerran löydetystä rakkaudesta.

Janne oli kotoisin tilallisperheestä, ja vaikka hän ei varsinaisesti omistanutkaan tilaa itse, hän osallistui sen töihin. Ne muodostivat olennaisen osan tilallisen pojan arjesta, joten myös kirjeet käsittelivät hänelle tyypillisiä työtehtäviä puiden ajamisesta niittämiseen.²⁵² Perhe tuli suhteellisen hyvin toimeen, sillä heillä oli vara pitää ulkopuolista työvoimaa. Henkikirjoissa mainitaan Jannen perheen talossa olleen ainakin kaksi piikaa²⁵³. Arki ja terveys kutoutuivat yhteen tärkeiksi kirjeiden teemoiksi, sillä nämä asiat olivat yhteisiä tekijöitä Henrikin ja Jannen välillä. Hän kuvaili, kuinka piika loukkasi kätensä pahasti silppuja leikatessaan ja harmitteli sitä, kuinka kärsi jatkuvista hammaskivuista.²⁵⁴ Omaan ruumiiseen liittyvien tuntemuksien jakaminen tuo esille tunteiden kehollisuuden lisäksi myös niiden merkityksen läheisten suhteiden muodostamiseksi. Kirjeiden kirjoittamista säädelleet keholliset vaatimukset²⁵⁵ olivat esillä kirjeessä, jonka Janne totesi

²⁴⁹ Johan P. Sassin kirje Henrik Kauppilalle 27.6.1901. A:17.

²⁵⁰ Nordlund 2012, 37.

²⁵¹ Waris 2003, 111; Heikinmäki 1981, 39.

²⁵² Johan P. Sassin kirje 14.2.1900, HKA. A:17.

²⁵³ Oulun läänin henkikirjat li 1903, Henkikirjat, Digiarkisto. Ou:163.

²⁵⁴ Johan P. Sassin kirje Henrik Kauppilalle 4.3.1900, 25.4.1900, HKA. A:17.

²⁵⁵ Stark 2008, 50.

lopettavansa päivän rasituksista tärisevän kätensä takia. Normaaliala vinompi ja sekavampi käsiala herättää huomiota materiaalista kirjettä katsoessa.²⁵⁶

Jannen kirjoittaessa vanhemmistaan hän käsitteli kuoleman läheisyyttä luonnollisena jatkumona kehoallisuudelle. Vanhempien väistämätön kuolema lähitulevaisuudessa oli asia, jonka kanssa nuoren miehen täytyi oppia elämään. Suhde kotiväkeen vaikuttaa ongelmalliselta, sillä Janne mainitsi useammassa kirjeessä käyvänsä harvoin kotona sieltä kerran lähdettyään.²⁵⁷ Äidin horjuva terveys ja isän lähestyvä kuolema olivat mainitsemisen arvoisia tekijöitä, mutta ne eivät kirvoita sen kummempia surun kuvauksia. Pikemminkin äidin sairaus tuntui tulleen harmittavasti Jannen koulutuksen tielle, sillä hän mainitsi halunneensa lähteä opettajaseminaariin, mutta joutuneensa jättämään sen välistä äitinsä sairauden takia.²⁵⁸ Jannen muissa kirjeissä on monia maaseudun elämään kuvaavia virkeitä. Kirjoittaessaan: ”Sykkivin sydämin riennän luoksesi, tällä lentävällä lehdellä, kun äänemme ei kuulu, eikä kädemme uletu että saisimme tervehdakkää”, Janne kuvaili kirjeen tekemää fyysistä matkaa pitäjältä toiseen sekä sanallista etäisyyden, joka kahden henkilön välillä vallitsi. Vastaava etäisyyden pukeminen sanoiksi on maaseudulla käydylle kirjeenvaihdolle leimallista.²⁵⁹ Tavanomaisia ovat myös Jannen teksteissä näkyvät aivan arkipäiväiset ilmiöt, kuten voimakas paukkupakkanen, joka tappoi elohopeankin mittarista.²⁶⁰

Jannen kirjeistä välittyy tarve muodostaa yhteys toisen nuoren miehen maailmaan, mutta myös ylläpitää jo muodostettua suhdetta. Kirjeitä kirjoittava Janne toteutti sosiaalista funktiota ylläpitämällä ja laajentamalla sosiaalisia suhteitaan kirjoitetun sanan avulla. Rakkauselämään ja seurusteluun liittyvät normit välittyivät epäsuorasti värssyjen kautta, mutta Janne myös varoitti suoraan alkoholin kiroista valittaessaan häiden liiallisesta juomakulttuurista²⁶¹.

Liisi R.

Liisi R. nimellä kirjeensä allekirjoittanut Edla Elisabet Rikkala Wimpari tutustui Kauppilaan Limingan kansanopistossa vuonna 1899²⁶². Toisin kuin Kauppila, Liisi pysyi

²⁵⁶ Johan P. Sassin kirje Henrik Kauppilalle 11.8.1901, HKA. A:17.

²⁵⁷ Johan P. Sassin kirje Henrik Kauppilalle 1.2.1900, 2.4.1900, HKA. A:17.

²⁵⁸ Johan P. Sassin kirje Henrik Kauppilalle 10.7.1899, 21.11.1899, 17.3.1902, HKA. A:17.

²⁵⁹ Nordlund 2013, 109.

²⁶⁰ Johan P. Sassin kirje 25.2.1900, HKA. A:17.

²⁶¹ Johan P. Sassin kirje Henrik Kauppilalle 25.2.1900, HKA. A:17.

²⁶² Liisi R:n kirje Henrik Kauppilalle 16.2.1900, HKA. A:16.

kansanopistossa koko kurssin ajan lähtien sieltä toukokuussa 1900. Kansanopisto arvioi Liisin käytöksen ja huolellisuuden kiitettäväksi.²⁶³ Tutustumisen jälkeen kaksikko pysyi kirjeenvaihtoyhteydessä vaihdellen kuulumisia ja valokuvia vuosina 1900–1901. Heidän välisensä kirjeenvaihto on ollut tiuhaa, sillä vuoden aikana Liisi ehti lähettää ainakin 13 kirjettä. Vertailun vuoksi voidaan todeta, että Kauppila sai sisareltaan Emmalta Amerikasta 17 kirjettä seitsemän vuoden aikana.²⁶⁴ Kauppilan avioliiton jälkeen kirjeitä ei joko enää tullut tai niitä ei ole säilynyt. Edla Elisabeth on jäljitetty Limingan kansanopiston arkiston nimi- ja arvostelukirjan perusteella tarkastelemalla Henrik Kauppilan vuosikurssin osanottajia. Heistä hän on ainoa, jonka nimi voi täsmätä nimikirjaimiin ja joka on oikealta paikkakunnalta kotoisin. Lisäksi hänen kotiinlähtöaikansa kansanopistosta täsmää kirjeessä mainittuun.²⁶⁵ Todennäköisesti nimi Liisi on lyhennelmä nimestä Elisabet.

Liisi käyttää itsestään nimeä Edla Elisabet Rikkala, mutta henkikirjassa hän löytyy Wimparin tilan kohdalta Utajärven pitäjän Sotkajärven kylästä²⁶⁶. Hänen koko nimenään voidaan siis pitää sekä sukunimeä että tilan nimeä. Oulun läänin maakirjassa vuodelta 1905 kuitenkin mainitaan, että tilan nimi olisi muutettu Rikkalaksi jo vuonna 1899²⁶⁷. Rikkalan tilalla Liisi vietti aikaansa arkisten askareiden parissa kansanopistosta lähdettyään. Liisin opistoaikojen kirjeistä löytyy paljon kuvauksia toverihengestä ja yhteisistä illanvietoista siinä missä elämä Sotkajärvellä tuntui olevan eristäytynyttä ja haikeutta herättävää. Eri-tyisesti rakkausasiat kiinnostivat Liisiä, minkä lisäksi hänellä ja Kauppilalla vaikuttaa olleen hetken aikaa romanttisia aikeita toisiaan kohtaan. Loppujen lopuksi Henrik Kauppila avioitui Liisin inhokin Liisu Juustilan kanssa vuonna 1901 ja Liisi Rikkala maanviljelijä Juho Lehmilän kanssa Utajärvellä.

Lyhennetty versio Liisin kirjeestä 27.5.1900:

”Hyvä tuttavani Heikki!!

Nyt taasen pitkän ajan perästä tulen tyköä tällä vähäisellä kirjeellä.

[Poistettu kappale]

²⁶³ Limingan kansanopiston nimi- ja arvostelukirjan lukuvuosi 1899, Limingan kansanopiston arkisto, KA Oulu Bbb:1.

²⁶⁴ Katso liite 1. Henrik Kauppilan arkiston arkistoluettelo

²⁶⁵ Liisi R:n kirje Henrik Kauppilalle 27.5.1900, HKA. A:16.

²⁶⁶ Oulun läänin henkikirja Utajärven pitäjästä vuodelta 1900, Henkikirjoittajan arkisto, Digitaaliarkisto, s. 737, Ou:153.

²⁶⁷ Oulun läänin maakirja 1905 Utajärven kunnasta, Maakirjat, Digitaaliarkisto, 404, 138.

Voi Heikki nyt sen vasta tuntee, mitä opistoelämä on oikein.

On ollut niin ikävä ja kaihomieli, sitten kun erottiin toisistaan, että en ole voinut kirjoittaa, vaikka olen monesti aikeessa ollu sullekin kirjoittaa.

[Poistettu kolme kappaletta]

Oletkos sinä jo pyörällä hurautellut ajaa. Huonot hetkinhän net ovat vielä olleet? Ole nyt hyvä ja käy täällä minuakin, entistä toverias katsomassa, kun kerta lähdet liikkeelle. Ja sopiihan sitten käydä Artturin luona asti Utajärvellä. Onhan se niin mukava tavata tovereita. Tervetuloa Eihän tätä ole Oulusta tänne, kun 5 peninkulmaa.

[Poistettu kappale]

Joko siellä on aiva kesä täällä on jo lumi sulanut, veet auki ja vettä sataa. Tauron teko puuhissa on ihmiset. Tuntuu niin hauskalta kun taas kesä tulee hauskuuksineen. On sulla ja kaikilla niillä hauskampaa joide kotipaikkakunnilla on vuosiseurat, saahan niistä aina virkistystä, vain kun tässä kylässä ei ole mitään nuorison oyrinnoita vaan aina olla yksin, kun nunna kammiossa.

Nyt lopetan jo tämän, ja vieläkin pyydän että ole nyt hyvä ja käy täälläkin ja muista pienellä kirjeellä mua, että tuletko käymään.

Hyvästi siis voi hyvin elä tervennä ja muista joskus muakin.

Näitä kaikkia toivoo eräs Liisi jonka ehkä muistanet.

Kirjoita vastaus, sitä odotan.

Hyvästi.”

Liisin kirjeen purkaminen lähtee liikkeelle kirjemallin tarkastelusta. Ilman fyysisen kirjekuoren ja kirjepaperin näkemistä sen tunnistaa kirjeeksi, koska siinä on selkeä tervehdys, aloituskappale ja hyvästit²⁶⁸. Alusta puuttuvat kirjeelle tyypilliset aikaan ja paikkaan liittyvät määrittelyt, mutta ne ovat löydettävissä kirjekuoresta. Liisin kirje herättää huomion, koska se ei noudata arkiston kirjeistä tavanomaisesti löydettävissä olevaa kaavaa. Monet kirjeiden kirjoittajat näyttävät lähes tiedostamattaan noudattavan eurooppalaista viisiosaista kirjoitusmallia²⁶⁹. Tällaisissa tapauksissa kirjeen alussa yleensä toivotaan

²⁶⁸ Nordlund 2013, 111; Leino-Kaukiainen 2011, 204.

²⁶⁹ Nordlund 2013, 113.

jumalan armosta hyviä vointeja, kuvaillaan kirjeen kirjoittamisen aloittanutta prosessia ja suorastaan vaaditaan vastausta kirjeeseen. Liisin kirje alkaa maalaisväestölle tyypillisellä tavalla astua kirjeen maailmaan, sillä hän kirjoitti tulevansa Heikin perään kirjeen voimin.²⁷⁰ Näin poistutaan arkitilanteesta kirjoittamaan kirjettä, jota muovatessa erilaiset kirjeeseen liittyvät välineelliset arvot, yhteisön normit ja odotukset sekä henkilökohtaiset odotukset käyvät kamppailua.

Aloituskappaleen jälkeen kirje muuttui tekemisen kuvauksesta tunteiden kuvailuksi. Liisi kuvaili sisäisiä tuntojaan suorapuheisesti siitäkin huolimatta, että ne olivat pääasiassa negatiivisia. Tunteiden kuvaukseen liittyi yleensä joko suora tai epäsuora vaatimus jonkin asian tekemisestä (-- käy täällä minuakin, entistä toverias katsomassa) ja sitä kautta sosiaalisen velvoitteen toteuttamisesta. Liisi nosti esille yhteydenpidon tiellä normaalisti olevat resurssit, kuten etäisyyden ja teiden kunnon, jotta hän voisi todistaa ne pätemättömiksi esteiksi. Näin kirjoittajan ei tarvinnut suoraan sanoa, että haluaisi Heikin käyvän luonaan ihan varta vasten – olosuhteet nyt vain sattuvat olemaan sopivat.

Kirjeen kirjoittamisen aikaan Liisi oli juuri lopettanut kansanopistokurssin ja saapunut takaisin kotitalalleen Utajärvelle. Muutos kirjallisesta yhteisöstä suulliseen oli iso, mutta lisäksi kotipaikalla ei ollut vastaavia mahdollisuuksia tutustua muihin nuoriin. Maaseudun tilalliselle väelle ja maatyöläisille paras tapa tavata muita naimaikäisiä ihmisiä olivat sadonkorjuupäiviin liittyvät yhteiset illanvietot²⁷¹. Kirjoittaminen kansanopistosta peräisin olevalle ystävälle ja kirjeissä tuttujen ihmisten mainitseminen²⁷² olivat tapa pitää yllä yhteyksiä ja käsitellä eräänlaisen perheen hajoamista ja kauas siitä joutumista.

Liisi totesi nuorten huvittelumahdollisuuksista hyvin luovaan tapaan: ”—*täsä kylässä ei ole mitään nuorin pyrinnoita vaan aina olla yksin, kun nunna kammiossa*”. Hänen tapansa kuvailla omia tunteitaan ja käyttää kielikuvia kertoo kirjallistumisen vaikutuksista. Suoran puhemaisen²⁷³ kirjoittamisen sijaan Liisin kynä vyörytti ulos kertomusta. Samanlaista vaikutelmaa luovat tekstiä rytmittävät kappalejaot ja välimerkit.²⁷⁴ Kirje käsittelee tilallisen nuorelle tyttäreille tyypillisiä aiheita, sillä yhteydenpito ystäviin ja mahdollisiin avio-
liittoehdokkaisiin oli tärkeää. Hän käsitteli myös maaseutuväestölle aina tärkeää aihetta, säättä, mutta liitti siihen omia tuntemuksiaan aiheeseen liittyen. Maalaisrahvaan

²⁷⁰ Nordlund 2012, 125–126.

²⁷¹ Waris 2003, 113.

²⁷² Liisin R:n kirje 8.8.1900, HKA.

²⁷³ Leino-Kaukiainen 2011, 205.

²⁷⁴ Nordlund 2012, 57–58.

kirjoittamista tutkinut Laura Stark on todennut omaelämäkerrallisten tekstien olevan ”—*sekä kulttuurisia tuotteita että sosiaalisia tekoja, koska ne eivät ainoastaan kuvaile vaan myös konstruoivat kirjoittajien minäkuva*”.²⁷⁵ Pyrkimys pitää yhteyttä tuttuun mieheen oli samalla osa sitä prosessia²⁷⁶, joka yhdisti Liisin ja kirjoittamisen. Kirjoittaminen on oman minän muovaamista sanojen keinoin.

Liisin muista kirjeistä välittyvät halu pitää yllä ja syventää jo muodostettua suhdetta Henrik Kauppilaan. Hän kirjoitti mahdollisuuksista tavata markkinoilla, jakoi unelmoivia muistivärssyjä ja ehdotti valokuvien vaihtamista. Fyysisen läheisyyden hakemisen lisäksi Liisi käytti hyväkseen ajalle tyypillisiä tapoja osoittaa läheisyyttä ja sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Hänen kirjoittamansa muistorunot²⁷⁷ viestivät vastaanottajalle hänen erityistä asemaansa suhteessa kirjoittajaan, sillä niitä ei lähetetä kenelle tahansa kirjeenvaihtotoverille.²⁷⁸ Valokuvilla oli tärkeä merkitys muistamisen kannalta, sillä tapaamisten välillä saattoi vierähtää pitkäkin tovi. Valokuvien vaihtaminen tarkoitti, että kaksi henkilöä tulisivat muistamaan toisiaan kuvien kautta.²⁷⁹

Liisi kirjoitti myöhemmässä kirjeessään viivästyttäneensä vastaustaan saadakseen valokuvansa mukaan. Valokuvan vaihtaminen on ollut paitsi osoitus luottamuksesta myös lämpimistä tunteista toista henkilöä kohtaan. Liisin kirjeistä käy ilmi myös luokkakuvien merkitys muistojen säilyttäjinä²⁸⁰, sillä hän mainitsi opistolaisten ottaneen yhteiskuvan markkinoilla. Liisin ja Heikin välisen kirjeenvaihdon leimaavana piirteenä on pyrkimys yhteisten muistojen ja muodostetun suhteen vaalimiseen. Kirjeet ovat voineet loppua avioliiton aikoihin sen takia, että yhteinen motivoiva tekijä oli poistunut. Nuoren elämän kannalta tärkeä osa, aviopuoliso, löytyi ja elämässä siirryttiin toiseen vaiheeseen, johon kirjeenvaihto tuttavan kanssa ei enää kuulunut. Toisaalta on otettava huomioon, että kirjeitä ei välttämättä ole säilynyt myöhemmiltä vuosilta.

---

²⁷⁵ Stark 2008, 50.

²⁷⁶ Foley 2015, 216–217.

²⁷⁷ Liisi R:n kirje 22.10.1900, HKA.

²⁷⁸ Ollila 2000, 65–68.

²⁷⁹ Ollila 2000, 64.

²⁸⁰ Ollila 2000, 65.

Luku 3. Tunteet elämän kantajina, tunteet välineinä

3.1. Tunteiden teoriaa: yhteiskunnasta yhteisöön ja yksilöön

Tunteiden historia on aikojen saatossa usein ohitettu täysin. Monet historioitsijat kyllä kuvailevat tutkimuksissaan tunteita, mutta eivät ole oikeastaan tutkineet niitä siinä määrin, että voisivat väittää niiden olleen oikeasti läsnä kuvailemassaan tilanteessa. Tunteet sijoittuvat samalle irrationaalisuuden ja subjektiivisuuden alueelle kuin omaelämäkerralliset lähteet, joita pidettiin pitkään epäsovinnaisina ja epäluotettavina lähteinä historian tutkimukselle.²⁸¹ Tunteet eivät ole rationaalisia päätöksenteon välineitä, joten ne on usein ohitettu ja painettu historian hämäriin.²⁸² 1940-luvulta lähtevä kehityskulku on johtanut siihen, että tunteiden historia on nostettu yhdeksi historian tutkimuksen kukoistavista osa-alueista. Monet alan tutkijoista ovat sitä mieltä, että tunteiden historian tulisi olla osa kaikkea historian tutkimusta eikä pelkästään erillinen osa-alue. Tunteilla on osansa jokaisessa ihmiselämän hetkessä.

Edellisessä käsittelyluvussa erittelin kirjeiden kirjoittajien erilaisia piirteitä maaseutuväestön edustajina. Sivusin niissä jo osittain tunteita, joita kirjoittajat kuvasivat vaihtelevissa määrin niillä tavoilla, joilla itse osasivat. Tässä käsittelyluvussa nostan esille myönteiset tunteet rakkauden ja kielteiset tunteet menetyksen muodossa. Kirjeiden sisältämät tunteiden kuvaukset ovat kuitenkin läsnä työssäni jo sen ensimmäisestä luvusta alkaen, sillä sentimentaaliset ilmaisut saavat arkistonjärjestäjän kiinnittämään niihin huomiota. Näin tunteiden näkökulma päättyy osaksi myös arkistokuvailua, joka puolestaan muotoilee arkistoa käyttävien näkökulmaa aineistoon. Edellisessä käsittelyluvussa haasteena oli olla sortumatta kieliopin moittimiseen nykyajan näkökulmasta, tässä luvussa puolestaan haasteellista on vähäeleisten ja kömpelästi ilmaistujen tunteiden tunnistaminen. Kirjeet ovat täynnä tunneilmaisuja, joten olisi helppoa valita vain hyvin selkeitä ja näennäisen helposti tunnistettavissa olevia tunnepurkauksia. Tunteellisuus ei kuitenkaan edellytä suurielisyttä. Itseoppineiden maaseutuväestön kirjoittajien kirjeitä tutkiessa on myös otettava huomioon kirjoittajien mahdollisesti rajalliset kielivarannot.

---

²⁸¹ Keravuori 2015, 15.

²⁸² Boddice 2017, 11.

Kielivarannot eivät ole ainoa asia, joka askarruttaa tunteiden historian tutkijaa. Kysymys historian tutkimuksen, psykologian ja myöhemmin neurotieteiden suhteesta on ollut alan keskeisiä vedenjakajia jo siitä lähtien, kun historioitsija Lucian Febvre vuonna 1938 kirjoitti historioitsijoiden ja uuden psykologian suhteesta. Hän päätyi tekstissään siihen lopputulokseen, ettei 1900-luvun ihmistä tutkivaa psykologiaa voinut soveltaa menneisyyden ihmiseen, joten oli historioitsijan tehtävä tutkia menneiden aikakausien tunnemaista. Annalistiseen koulukuntaan kuulunut Febvre halusi muiden annalistien tapaan luoda uutta historiaa, joka keskittyisi sodan ja politiikan tutkimuksen sijaan arjen kokemuksen tutkimukseen. Annalistien toive ei ottanut siipiä alleen ennen kuin 1960-luvulla, jolloin amerikkalaiset tutkijat ryhtyivät toteuttamaan pyrkimystä kirjoittaa historiaa alhaalta käsin. Heidän aloittamastaan tutkimuksesta päädytään 1980-luvulle, jonka aikana tehty tutkimus mahdollisti lopullisesti alan nousun ja historian ”emotionaalisen käänteen” synnyn.²⁸³

Vuonna 1985 Peter ja Carol Stearns lanseerasivat tunteiden historian tutkimukseen uuden käsitteen, ”emotionologian”. Tiivistetysti käsite tarkoittaa, että jokaisella aikakaudella on säännöistä, normeista ja standardeista koostuva emotionaalista elämää säätelevä säännöstö. Säännöstöä ylläpidetään sekä yhteisön että yhteiskunnan tasolta, jolloin syntyy erilaisia arvotettuja tapoja toimia sosiaalisessa kanssakäymisessä. Tunteita säätelevät normit muuttuvat ajan kanssa, joten myös tunteiden ilmaisu on muuttunut.²⁸⁴ Myöhemmin Peter Stearns on tehnyt paljon tutkimusta esimerkiksi tottelevaisuuden ja pelon historiasta tekstianalyysin kautta.²⁸⁵ Emotionologia on tunteiden historian tutkijalle tärkeä peruskäsite, sillä sen päälle on rakennettu myös myöhempiä tunteiden historian tutkimuksen teorioita.

Stearnsien tutkimuksessa ei kuitenkaan vielä päästy pohtimaan historian ja psykologian suhdetta uudelleen. Tunnehistorian tutkimus käsittää tunteet ennen kaikkea kulttuurisina rakennelmina. Aivan kuten emotionologian käsite kertoo, tunteita säätelevät säännöt ovat ajasta riippuvaisia. 1800-luvun kateuden tunne ei siis ole sama kuin 2010-luvun, vaikka se tuntuukin arkijärjen vastaiselta ajatukselta. Nykypäivän ihminen ei kuitenkaan elä samassa todellisuudessa, joten hän ei ole oppinut samanlaisia kateuden tunnetta mahdollisesti rajoittavia odotuksia tai sen ilmaisemiseen kannustavia tekijöitä. Psykologian ja neurologian tutkimuksen alalla on esitetty näkemyksiä siitä, että tunteet ovat helposti

---

²⁸³ Matt 2011a, 117–118.

²⁸⁴ Plamper 2010, 262.

²⁸⁵ Matt 2011a, 121; Cross 2018.

määriteltävissä muutamiksi, jokaisessa ajassa läsnäoleviksi perustunteiksi. Vuonna 1981 tehty perusmääritelmä käsittelee tunteita lavasti, sillä se määrittelee ne sekä hormonien ja neurosysteemin synnyttämiksi reaktioiksi että arvioinnin, luokittelun ja visuaalisen tarkkailun synnyttämiksi kognitiivisiksi prosesseiksi. Todellisuudessa pelkästään psykologian alalla on useita erilaisia tapoja käsittää tunteet ja tutkia niitä.²⁸⁶

Kaikista eniten ristiriidassa historioitsijoiden näkökulman kanssa on Paul Ekmanin tunnettu tutkimus perustunteista. Tutkimuksessa väitettiin ihmisten ilmaisevan kuutta perustunnetta samalla tavalla taustastaan riippumatta, sillä tutkimuksessa aivan eri kulttuuri-taustoista peräisin olleet testihenkilöt kykenivät tunnistamaan ilmeet oikein. Sittemmin tutkimuksen tuloksia ei ole pystytty tuottamaan sellaisinaan uudelleen.²⁸⁷ Historioitsijoiden väite tunteiden muuttuvasta luonteesta ei yksinkertaisesti istu yhteen sen ajatuksen kanssa, että olisi olemassa kaikille ihmisille ajasta, paikasta, taustasta ja kulttuurista riippumattomia perustunteita. Paul Ekman ja hänen tutkijatoverinsa Wallace Friesen kokevat erojen olevan kiinni ilmaisusäännöistä, mutta tunteiden neurologisen taustan olevan kuitenkin kaikilla samanlainen.²⁸⁸ Tunteiden historian tutkijan kannalta tämä ei käy laatuun, sillä se asettaisi koko tutkimuksen lähtökohdaksi anakronistisen oletuksen. Psykologian ja neurotieteiden tutkimus on sitten 1970-luvulla tehdyn Ekmanin ja Friesenin tutkimuksen jälkeen edennyt siihen oletukseen, että emotionaalisen kontekstin muuttuessa myös tunteiden biologinen muoto kokee muutoksia.²⁸⁹

Historioitsija ei kuitenkaan voi sivuuttaa neurologian ja psykologian saavutuksia. Tunteiden historiaa on käsiteltävä kehon ja mielen kokonaisuutena, niin kutsuttuna ”biokulttuurisena tarinana ihmisyydestä.” Tällainen käsitys tunnustaa tunteiden taustan biologisina toimintoina, mutta ottaa myös huomioon kulttuurisen kontekstin vaikutukset tunteiden muodostumisessa.²⁹⁰ Voidakseen tutkia myös tunteiden kehollista ulottuvuutta historiassa tutkijan on oltava valmis ottamaan huomioon neurotieteiden uusia näkökulmia. Esimerkiksi kulttuuriskonstruktiivinen näkökulma on lähellä historioitsijoiden ajatuksia, sillä näkökulman mukaan tunteita ilmaistessaan ihminen osallistuu eräänlaisten kulttuuristen roolien näyttelemiseen.²⁹¹ Kognitiivista psykologiaa ja neurotieteitä tunnehistorian

²⁸⁶ Rosenwein & Cristiani 2018, 9–10.

²⁸⁷ Rosenwein & Cristiani 2018, 12–13.

²⁸⁸ Rosenwein & Cristiani 2018, 12–13.

²⁸⁹ Boddice 2017, 12.

²⁹⁰ Boddice 2017, 12–13.

²⁹¹ Rosenwein & Cistiani 2018, 20.

tutkimuksessa käyttävä William Reddy toteaa, että tunnehistorian tutkija hyötyisi poikkitieteellisten tulosten hyödyntämisestä. Historioitsijoiden ei tule kuitenkaan olettaa, että olisi olemassa mitään yleispätevää mallia tunteiden tulkitsemiseksi. Reddy huomauttaa, että psykologian ja neurotieteiden alalla on monia kilpailevia teorioita ja diskursseja.²⁹² Siinä suhteessa luonnontieteet ja historian tutkimus eivät lopulta ole kovin erilaisia.

Perustan tutkimukseni sille ajatukselle, että tunteilla on sekä biologinen että kulttuurinen pohja. Historiantutkijana en käsittele työssäni neurotieteitä tai kognitiivisia malleja, mutta nostan esille tunteiden keholliset ulottuvuudet. Tunteita ilmaistaan sanojen lisäksi eleiden ja ilmeiden avulla. Monimutkaiseksi eleiden tunnistamisen tekee lähdeaineiston tekstuaalinen muoto, mutta usein kirjoittajat kuvaavat omia ruumiillisia prosessejaan. Jo terveyden kuvaamiseen sisältyy tunteellinen ulottuvuus, sillä tunteet ajavat ihmistä kirjoittamaan oman ruumiin tuntemuksista. Perustan kolmannen käsittelyluvun kahden modernin tunnehistorian teorian varaan: Barbara Rosenweinin emotionaalisten yhteisöjen teorialle ja William Reddyn teorialle emotionaalisista valtajärjestelmistä ja turvapaikoista. Mielestäni nämä teoriat soveltuvat hyvin käytettäväksi yhdessä, sillä niitä voidaan soveltaa käytettäväksi pienten ja alueellisten yhteisöjen tutkimuksessa.

Barbara Rosenwein on erityisesti keskiaikaan erikoistunut tutkija, joka kirjoitti emotionaalisista yhteisöistä ensimmäisen kerran vuonna 2002.²⁹³ Hänen mukaansa ei ole olemassa vain yhtä emotionaalisten sääntöjen kokoelmaa, vaan yhteiskunta koostuu useista päällekkäisistä ja erillisistä tunneyhteisöistä. Yksi ihminen voi kuulua kirkon, killan ja perheen muodostamiin yhteisöihin, joista jokainen odottaa jäseneltään erilaisia tunneilmaisun muotoja ja asettaa ilmaisulle vaihtelevia tavoitteita. Rosenweinin mallissa kaikki aikakaudet ovat keskenään samanarvoisia, eikä ihmiskunnan historiaa käsitellä tasaisesti etenevänä edistyksen janana. Jokaisena aikakautena vain vallitsevat erilaiset tunnemallit.²⁹⁴

Rosenweinin teorian mukaan yhteiskunnassa voi olla useita keskenään ristiriitaisia tunnemalleja. Juuri sen takia William Reddyn teoria valtajärjestelmistä soveltuu hyvin yhteen Rosenweinin teorian kanssa, sillä se ottaa huomioon myös valtaapitävän järjestelmän luoman paineen yksilölle tai yhteisölle. Osa yhteisöistä saavuttaa väistämättä enemmän valtaa yksilön elämässä joko yhteiskunnallisten painotusten tai henkilökohtaisten

---

²⁹² Plamper 2010, 248.

²⁹³ Rosenwein 2002.

²⁹⁴ Rosenwein 2012, 12.

mieltymyksien takia. Reddyn mukaan toiset kulttuurit käsittelevät vaihtelevia tunteita tiukemmin kuin toiset. Joutuessaan rajoitetuksi ihminen tuntee kärsimystä, jolloin syntyy emotionaalisen kärsimyksen tila.²⁹⁵ Hän voi paeta tällaista tilannetta emotionaaliseen turvapaikkaan, joka voi yksilöstä riippuen olla perhepiiri, työpaikka tai sosiaalinen piiri. Reddy on tutkinut vallankumousajan Ranskaa ja esittänyt, että sen ajan hovikulttuuri aiheutti ihmisille emotionaalista kärsimystä. Turvapaikan sivistyneistö löysi kulttuuriin ja tieteeseen keskittyneistä saleista, joissa tunneilmaisu oli vapaampaa. Erotuksena Reddyn alkuperäiseen teoriaan noudatan Rosenweinin sovellusta siitä: yhdessäkään maassa ei ole olemassa vain yhtä ainutta tunnejärjestelmää, vaan useita sellaisia.²⁹⁶

Tutkin kirjeiden tunneilmaisuja rakkauden ja menetyksen saralla sillä oletuksella, että jokainen kirjoittaja kuuluu useampaan tunneyhteisöön. Yksittäisten sanojen tarkkoja merkityksiä on hankala tulkita jälkikäteen sanojen monitulkintaisuuden ja merkitysmuutosten takia, mutta ilmaisutavat voidaan asettaa kontekstiinsa suhteessa laajempaan tehtyyn sosiaalihistorialliseen tutkimukseen. Henrik Kauppinen arkiston kirjeaineisto on riittävän laaja, jotta sen sisällöstä voi löytää toistuvia puheenaiheita ja tunneilmaisun muotoja. Toisinaan kirjeissä on nähtävillä vain yksi tunneyhteisö, joka on suhteessa henkilön elämään kaikista vallitsevin. Kirjoittajat voivat tuntea emotionaalista kärsimystä joutuessaan rajoittamaan tunneilmaisuun sosiaalisen paineen pelossa, mutta toisaalta kirjeiden kirjoittaminen itsessään on muodostanut monille turvapaikan tunnesäätelyltä. Kirjeet ovat olleet oma salainen ulottuvuutensa, tapa rikkoa sovinnaisuuden rajoja.

3.2. Rakkaus ja avioliitto: ihanteellisen kumppanin ominaisuudet

Henrik Kauppinen vastaanottamat kirjeet sijoittuvat suurien murrosten aikakaudelle, sillä monella tapaa ihmisten elämä asenteista ja normeista konkreettisiin työtehtäviin oli muuttumassa. Suomessa oli yhä enemmän ihmisiä, joista entistä useampi päätyi elämään elämänsä aivan toisella tapaa kuin oli totuttu. Maaseudulta osa muutti kaupunkeihin ja päätyi tehdastyöläisiksi, mutta toiset muuttivat kokonaan pois Suomesta jäädessä loppuiäkseen vieraaseen maahan. Samaan aikaan kirjallistuminen vaikutti suomalaisten käsitykseen itsestään lukevina ja kirjoittavina ihmisinä, millä oli vaikutuksensa myös ajatuksiin miehen

²⁹⁵ Rosenwein 2012, 10–11.

²⁹⁶ Plamper 2015, 243–244, 255–256.

ja naisen roolista yhteiskunnassa. Pohjanmaalla käsitys patriarkaalisesta perhekunnasta kuitenkin eli vielä voimakkaana 1800-1900-lukujen vaihteessa.²⁹⁷

Agraaritaloudessa perheenpää oli yleensä vanhin, työkykyinen mies. Vanhin poika ja hänen vaimonsa saattoivat asuttaa tilaa yhdessä vanhemman pariskunnan kanssa, mutta heidän oli alistuttava perhekuntaa hallinnoivan miehen tahtoon.²⁹⁸ Hierarkioihin ja valtasuhteisiin perustuneessa todellisuudessa tulevalta puolisolta vaaditut ominaisuudet korostuivat. Erityisesti naisiin kohdistettiin paljon odotuksia, sillä heidän roolinaan perinteisesti oli muuttaa pois lapsuudenkodistaan miehen synnyinkotiin miniäksi. Vaimon luonne ja työteliäisyys terveyden ohella ratkaisivat tulevana vuosina tilan menestyksen lisäksi myös sen, millaisiksi ihmissuhteet perhekunnan sisällä muodostuivat.²⁹⁹ Toimiva perhekunta oli ympäröivän yhteisön kannalta tärkeä asia, sillä normien avulla ylläpidettiin yhteiskuntajärjestystä.

Henrik Kauppilan arkiston kirjeissä on selkeitä viitteitä puolison valintaan vaikuttaneisiin tekijöihin. Naisten kirjeet ovat yleensä avoimen kuvauksellisia tunteiden suhteen ja pyrkivät muodostamaan tunnesiteen vastaanottajaan, siinä missä miesten kirjeissä käsitellään usein kumppanilta haluttuja ominaisuuksia. Henrikillä oli 1900-luvun ensimmäisinä vuosina ainakin viisi eri heilaa: Anna Akola, Liisi R., Liisi Juustila ja sukunimettömiksi jäävät Hilja ja Hilma. Näistä Liisi Juustilan kanssa seurustelu eteni kihlautumiseen ja lopulta avioliittoon asti, mutta mitenkään ilmeistä heilastelun muovautuminen sitoutumiseksi ei siis ollut.³⁰⁰

Kaikissa tapauksissa ei ole selvää miksi suhde ei lopulta kestänyt ja vakavoitunut, mutta Henrik Kauppila on nuorena hyväosaisena talollisena ilmiselvästi kiinnostanut alueen nuoria naisia. Vilkkaan siirtolaisuuden vuoksi Pohjanmaan alueella oli vuosisadan vaihteessa pulaa nuorista naimaikäisistä miehistä, sillä heitä saattoi olla 155 naista vastaan vain 100 kappaletta.³⁰¹ Naimaikäisinä pidettiin useimmiten 20–30-vuotiaita miehiä, ja ihanteellisessa tilanteessa nainen oli miestänsä 5–10 vuotta nuorempi.³⁰² Ikä ei korostu kirjeissä merkittävänä tekijänä, mutta henkikirjoista löytyy tieto siitä, etteivät Henrik ja

---

²⁹⁷ Östman 2005, 171.

²⁹⁸ Waris 2003, 110.

²⁹⁹ Waris 2003, 110; Heikinmäki 1981, 34.

³⁰⁰ Liisi R:n kirje 00.11.1900; L.J:n kirje 3.11.1900; Johan P. Sassin kirje 25.2.1900, 15.2.1900 & 27.9.1901, HKA.

³⁰¹ Östman 2005, 159.

³⁰² Heikinmäkin 1981, 39–40.

hänen ystävänsä Janne avioituneet itseään huomattavasti nuorempien naisten kanssa. Ikäeroa oli vain muutamia vuosia.³⁰³

Henrikin lähipiiriin kuuluneiden miesten tapauksessa heidän suhteensa kirjoittamiseen ja oppineisuuteen vaikutti ajatuksiin sopivasta naiseudesta. 1800-luvun lopun patriarkaalista perhekuntaa yhden miehen kirjoittamien muistelmien ja kirjeenvaihdon kautta tutkinut Ann-Catrin Östman kertoo tutkimusartikkelissaan, että oppinutta nuorempaa sukupolvea edustanut poika suhtautui naisen asemaan perheessä eri tavalla kuin vanhaa patriarkaalista, ankaraa valtaa edustanut isä.³⁰⁴ Kepeämpi suhtautuminen naiseuteen salli arvostaa myös työhön liittymättömiä tekijöitä, kuten sivistyneisyyttä ja ulkonäköä. Ulkonäkö onkin asia, johon Henrikille kirjoittavat miehet kiinnittivät usein huomiota. Kemin rautatien konttorilla työskennellyt Edvard kirjoitti naisten koristaneen hattunsa hienoiksi ja kuvaili kaupungin täyttyneen joka ilmansuunnasta saapuneista tytöistä.³⁰⁵ Kirjoittaja vakuutti mielessään olevan ihan muut asiat kuin seurustelu, mutta hänen omista arvoistaan kertoo silti tarve kuvailla useassa kirjeessä naisten ulkonäköä ja kysellä myös Henrikiltä tietoja hänen asuinpaikkakunnallaan olevista ”kauniista neitosista.” Varautuneesti seurusteluun suhtautuva Edvard oli varpaillaan mahdollisten avioliittoehdokkaiden varalta – oppineessa konttoristin ammatissa työskennelleelle nuorukaiselle vaimon edukseen näyttäytyvä ulkonäkö oli hyödyllisempää kuin kyky tehdä raskaita peltotöitä. Poikamiehen asuntoetuksista nauttivalla Edvardilla ei välttämättä ollut edes mahdollisuutta mennä naimisiin, toisin kuin suurehkon tila perillisellä Henrikillä.

Kaikista ahkerimmin rakkausasioista kirjoitti Janne, jonka seurusteluelämä oli myrskyistä. Kehnosti päättyneen kihlauksen lisäksi hänen mielenkiinnon kohteensa vaihtelivat ajoittain sen perusteella, miten ihastuksen kohde sattui käyttäytymään. Jannella ja Henrikillä oli samaan aikaan heilastelua kahden keskenään ystäviä olevan tytön, Hannan ja Hiljan, kanssa. Kummastakaan suhteesta ei lopulta tullut mitään, minkä ainakin Janne pani täysin naisten sopimattomuuden piikkiin.³⁰⁶ Agraarisessa perheyhteisössä mies ja nainen olivat työpari, joka täydensi toisiaan erilaisissa tilan töissä. Naiselle katsottiin usein kuuluvaksi tarkkuutta ja hienovaraisuutta vaativat työt, siinä missä mies teki

³⁰³ Oulun läänin henkikirjat 1902 Haukipudas & Ii, Henkikirjat, Digitaaliarkisto, Ou: 160.

³⁰⁴ Östman 2005, 168–169.

³⁰⁵ Edvard Kunnarin kirje 4.12.1899 & 18.5.1900, HKA.

³⁰⁶ Johan P. Sassin kirje 26.3.1900, HKA.

voimakkaat ja karkeammat työt. Tällaisia paritöitä olivat esimerkiksi pellavan muokkaamiseen liittyneet lihtaaminen ja loukutus.³⁰⁷

Maatalon tulevaksi emännäksi soveltui nainen, joka kykeni ottamaan vastaan moninaisen roolinsa suhteessa perheenpäähän ja aviomieheen sekä tekemään vaihtelevan raskaita töitä niin sisällä kuin ulkona.³⁰⁸ Janne moittii naisia sopimattomiksi sanoilla ”hulivili”, ”pellavapää”, ”liian häävi” ja ”fiini”. Kaikki näistä sanoista kuvastavat jollain tavalla naisen persoonallisuuteen liitettyjä epämiellyttäviä piirteitä. Liian villi ja iloluontoinen nainen ei osannut suhtautua riittävän vakavasti miehen valtaan talossa, eikä välttämättä siis toimisi ihanteellisesti osana avioparin muodostamaa työnjakoa. Ihanteellinen nainen oli nöyrä, auttavainen ja työteliäs. Henrikin ja Hiljan orastanut seurustelusuhde päättyi kirjeen mukaan lopullisesti, kun Hilja solmi avioliiton paikallisen vallesmannin kanssa. Asioiden saamaa käännettä Janne piti juuri sopivana, sillä olihan oikeuden valvoja myös ihanteellinen valvomaan villinä pellavapäänä pidettyä Hiljaa. Maatalon emännäksi hän ei olisi soveltunut, joten Janne piti Heikin pelastumisesta epäsuotuisalta avioliitolta onnekaana.³⁰⁹ Henrikin ja Hiljan välillä oli kuitenkin vallinnut jo jonkinlainen vakavampi rakkaussuhde, sillä muutamia vuosia aiemmin saapuneessa tuttavien kirjeessä Henrikiä kehoitetaan antamaan mielitietylleen ”pitkä, ikuinen hellä suudelma.”³¹⁰ Kirjeessä ei viitata seksuaaliseen suhteeseen parin välillä, mutta yhtä kaikki maaseudun paikallisyhteisö toimi rajoittavana ja tarkkailevana verkkona nuorten ympärillä. Moraalikontrolli esti liian kevytmielisen tunteiden osoittamisen.³¹¹

Hiljan ystävänä kirjeissä kuvailtu Hanna taas paljastui Jannen kuvauksissa liian vaativaksi ja koppavaksi naiseksi. Aiemmin häntä kuvailtiin kirjeissä sopivan vakavaluonteisena ja järkevänä suhteessa ystävättäreensä.³¹² Janne oli tilallisen poika, jolla oli mahdollisuus periä aikanaan osa maista viljeltäväksi. Nirsoilu työn ja aviomiehen suhteen eivät näyttäneet hänelle positiivisina ominaisuuksina. Liika kaunistautuminen ja ulkonäöstä välittäminen eivät olleet maalaisseudun naiselle positiivisia ominaisuuksia, mutta Jannenkin osasi antaa arvoa ulkonäölle: ”-- Hilma on niin nätti tyttö tiian vissiin että ei koskaan kadu jos vain hänen kanssaan yksi olette”.³¹³ Mielenkiintoista kyllä, myös ulkonäkö

³⁰⁷ Markkola 2003, 134.

³⁰⁸ Östman 2005, 163, 166.

³⁰⁹ Johan P. Sassin kirje 25.2.1900, 26.3.1900, HKA.

³¹⁰ Jaakko Eerolan kirje 4.11.1898, HKA.

³¹¹ Saarimäki 2020, 17.

³¹² Johan P. Sassin kirje 1.2.1900, HKA.

³¹³ Johan P. Sassin kirje 15.2.1900, HKA.

luettiin naisen eduksi, jos ulkoinen viehättävyys yhdistyi sisäisesti suotuisiin ominaisuuksiin. Toisaalta on mahdollista, että ”nätti” ei adjektiivina kuvaa pelkästään ulkonäköä, vaan juurikin sopivien ominaisuuksien summaa. Kirjeiden perusteella voi päätellä, että Jannen ja Henrikin seurustelukuvioissa ensimmäiselle sijalle pääsivät sopiva luonne sekä kyky tehdä töitä, vaikka sitä ei suoraan mainitakaan. Vasta näiden asioiden täytyttyä saattoi kiinnittää huomiota ulkonäköön. Kauneus oli ihastusta aiheuttava tekijä, sillä vielä 1990-luvulla vallinneesta harhaluulosta huolimatta agraariyhteiskunnissa eläneiden ihmisten kyky tunkea rakkautta ei ollut millään tavalla alikehittynyttä.³¹⁴ Päinvastoin Jannen kirjoittamissa kirjeissä korostui 1800-luvun lopulla auennut uusi mahdollisuus valita itse oma puolisonsa antamatta painoarvoa pelkästään sukulaisten mielipiteille.³¹⁵

Agraariyhteiskunnassa avioliitto nähtiin pitkään sukujen välisenä sopimuksena, jonka muodostamista puolsivat lähinnä hyötynäkökulmat. Perheyhteisön tarkoituksena oli luoda tukiverkosto siihen kuuluneille alisteiseksi ja heikoiksi katsotuille henkilöille, kuten naisille, lapsille ja vanhuksille.³¹⁶ Hiljalleen nuorten omista tunnemieltymyksistä tuli tärkeämpi osa kumppanin valintaprosessia, vaikka omien vanhempien mielipiteillä sekä järkisyillä oli edelleen suuri merkitys. Aiemmin annetuissa esimerkeissä naisen luonteenpiirteet koettiin onnistuneen avioliiton estävänä tekijänä. Tosiseikkojen tiedostaminen ei kuitenkaan tarkoita, etteikö suhteen epäonnistuminen olisi tuottanut kielteisiä tunteita ja surua 1800–1900-lukujen vaihteen maalaisseudulla eläneelle ihmiselle.

Kirjeiden sisältämien tunnekuvausten perusteella Haukipudas lähialueineen sijoittui kahden erilaisen tunnekulttuurin väliin: toisaalta tunteita määrittelivät voimakkaasti yhteiskunnan hierarkkiset tekijät sukupuolesta yhteiskuntaluokkaan, mutta myös yksilön tunteet korostuivat. Ajatus rakkaudesta yksilölle kuuluvana henkilökohtaisena kokemuksena edustaa modernia ajattelua, jota edelsi ajatus rakkaudesta osana yhteiskunnallista ja yhteisöllistä kontrollijärjestelmää. Avioliiton ei tällaisessa ajattelussa tarvinnut syntyä rakkauden pohjalle, sillä avioliittoon sisältyvä toista täydentävä kumppanuus oli rakkautta itsessään.³¹⁷ Henrik, Janne, Edvard ja muut kirjoittajat kamppailivat useiden erilaisten tunneyhteisöjen vaikutusten ristipaineissa etsiessään tasapainoa henkilökohtaisen rakkauden ja yhteisöllisen kumppanuuden tarpeiden välillä.

---

³¹⁴ Kietäväinen-Sirén 2015, 17.

³¹⁵ Waris 2003, 119.

³¹⁶ Saarimäki 2010, 15.

³¹⁷ Korhonen 2015, 65, 68.

Toisinaan seurustelu päättyi ikävään pettymykseen, kuten Oulusta kirjoittanut Anna Akola kuvaili: ” -- tänä sunnuntai Iltana kello 6 vihitään mun vanha sydänpäpyseni Hän mennee siis Ristilliseen avio liittoon. Ethän sääli? mun kovaa kohtaloani”. Kirje ei kerro mille tasolle Annan ja vanhan sydänpäpysen suhde oli ehtinyt edetä, mutta sen päätös oli herättänyt kirjeen kirjoittajassa tarpeen hakea emotionaalista tukea kirjeen välityksellä. Hän kertoi oman kohtalonsa sääliittävän itseäänkin, mutta aikovansa mennä tanssimaan ”vanhat kenkensä uusiksi.”³¹⁸ Anna Akola toivoi saavansa hiukan sääliä kirjeenvaihtotoveriltaan, mutta suhtautui samalla hyvin käytännönläheisesti tilanteeseen. Erilaiset tanssitapahtumat joko häiden, sadonkorjuun tai nuorten itse järjestämien iltamien muodossa olivat suosittuja tapoja viettää iltaisin aikaa ja tavata muita. Avointa seurustelua ennen selkeitä avioliittoaikeita ei pidetty suotavana, mutta iltamat muodostivat normeiltaan ja sosiaalisilta säännöiltään normaalitilanteesta eroavan tunneyhteisön. Tansseissa nuoret olivat poissa vanhempien valvovien silmien alta, mikä mahdollisti vapaamman tunteiden tuomisen julki tapaamisten sopimisen ja yhdessä syrjään pujahtamisen myötä.³¹⁹ Annalle tansseissa juhliminen vertautui vanhan rakastetun viettämiin häihin siinä mielessä, että hän otti tunteensa hallintaan fyysisen tanssimisen toiminnan kautta ja etsi uusia mahdollisuuksia kumppanuuden solmimiseen.

Elämän suuntaa määrittävänä tapahtumana avioliitto oli tärkeä, ja sen juhlimiseen suunnatulle häjäjuhlalle annettiin paljon arvoa. Kirjeissä kehoitettiin useaan otteeseen laittamaan kutsua häihin tai pyytämään jotakuta toista kutsumaan mukaan omiinsa. Häät olivat hieno ja juhlava tapahtuma, mutta kenties nuorilla oli eniten mielessä yhteiset tanssit saman alueen muiden naimattomien nuorten kanssa. 1800-luvun puolella mentiin yleensä naimisiin joko oman kylän tai pitäjän sisällä, vaikka talollisperheiden pojat saattoivat löytää mielitiettynsä kauempaakin. Eri puolilla Suomea oli vaihtelevia käytäntöjä vieraiden kutsumisen suhteen, mutta pääasiallisesti häihin kutsuttiin sukulaiset, naapurit ja oman kylän asukkaat. Tilallisten vieraslistalta löytyivät usein myös oman talon torpparit. Myöhemmin yleistyi nuoren parin tapa kutsua omia ystäviään tanssimaan ja tutustumaan toisiinsa.³²⁰ Kehotus lähettää kutsu sisälsi paitsi romanttisia toiveita myös vaatimuksen ystävyyden velvollisuuksien täyttämisestä.

³¹⁸ Anna Akolan kirje 21.10.1900, HKA.

³¹⁹ Heikinmäki 1981, 59–64.

³²⁰ Heikinmäki 1981, 24–25, 204–205.

Toisinaan ystävät yrittivät ohjailla toistensa rakkaussuhteita, kuten aiemmin esitetyissä Hiljan ja Hilman tapauksissa käy ilmi. Samankaltaiset nimet ovat puhdasta sattumaa, mutta heidän päätymisensä romanttissävytteiseen suhteeseen Henrik Kauppilan kanssa ei ollut. Molempien naisten kohdalla Henrikin ystävä Janne suositteli naisia ystävälleen ja toisinpäin. Janne vaikuttaa toimineen useampaankin otteeseen puhemiehenä Hilman ja Henrikin välillä, sillä kirjeissä hän totesi kertoneensa Henrikin puolesta terveisiä ja huomanneensa Hilman olleen kiinnostunut Henrikistä. Tulipa hän myös suorasukaisesti luvanneeksi tekevänsä naisesta ystävälleen heilan.³²¹ Naisia ylistettiin luonteen vakavuudesta ja sievästä ulkonäöstä, mutta Henrikin tapauksessa maininnan arvoisiksi kehuiksi nousivat raittius ja siisti luonteenlaatu.³²² Raittius on erityisesti Jannen kirjeissä korostuva ominaisuus, joka kertoo enemmän henkilökohtaisista arvotuksista kuin aikakaudella vallinneista laajemmista normeista. Tutkimuksissa on kuitenkin arveltu, että 1800-luvun loppupuolella alkoholikeskeinen miehisyysskuva oli hiljalleen väistymässä.³²³ Toisin kuin Janne, raittiusliikkeestä myös kiinnostunut Edvard liittää alkoholin juomisen lopettamisen rakkauden ja seurustelun lopettamiseen.³²⁴

Muissa kirjeissä mainitaan miehen koulutustausta tai taloudellinen asema. Kansanopistoaikainen tuttu kirjoitti paikallisesta Paavosta, joka oli kyllä rikas, mutta luonteeltaan liian ylpeä naisten makuun. Kirjeen sävy kertoi Paavon joutuneen suorastaan naisten pilkan kohteeksi, sillä miehen kihlattu Sofia piti kihlasormusta vain näön vuoksi.³²⁵ Naispuolista näkökulmaa edustava Liisi R. taas kertoi hänen ja Henrikin yhteisten tuttujen naima-aikeista mainiten erityisesti miesten koulutustaustan. Artturi Laitisen nuoruus ja kouluttamattomuus korostuivat hänen lemmensuhteessaan kansakoulun opettajattareen neiti Ruotsalaiseen, ja Betty Kujanpäällä oli vuonna 1901 meneillään romanssi peräti kauppakoululaisen kanssa.³²⁶ Pienen otannan takia on mahdotonta tehdä yleistyksiä ajan asenteista, mutta Henrikin lähipiirissä naisilta odotettiin yleistä hyväluonteisuutta ja viehättävyyttä, kun taas miesten suhteen sosiaalinen asema nousi tärkeimmäksi. Suurimpana vaikuttimena toimi perinteinen perheyhteisön malli, jossa miehen oli oltava tukiverkko itselleen alisteisille perheenjäsenille. Vastineeksi tästä hän katsoi itselleen kuuluvan lähes

³²¹ Johan P. Sassin kirje 1.2.1900, 15.2.1900, HKA.

³²² Johan P. Sassin kirje 10.2.1900, HKA.

³²³ Stark 2008, 61.

³²⁴ Edvard Kunnarin kirje 18.5.1900, HKA.

³²⁵ Aappo Mikkolan kirje 30.3.1900, HKA.

³²⁶ Liisi R:n kirje 10.4.1901, HKA.

kyseenalaistamattoman kunnioituksen ja oikeuden määrätä perheen asioista.³²⁷ Koulutumpi ja siten sosiaalisesti korkeammalle puolalle noussut vaimo muodosti tällaisessa kotitaloudessa uhan isännän patriarkaaliselle vallalle. Mallia eivät ylläpitäneet pelkästään isännät, vaan kaikki siihen kasvatetut ja tottuneet henkilöt. Maalaisyhteiskunta huolehti arvojen toteutumisesta huhujen ja sosiaalisen valvonnan kautta.³²⁸

Henrik Kauppilán kanssa kirjeenvaihdossa olleet naiset eivät välittäneet patriarkaalisista rakenteista vuodattaessaan tunteitaan paperille. Erityisesti Henrikin tuleva vaimo Liisu Juustila käytti mustasukkaisuutta ja haavoittuvaisuutta hyväkseen herättääkseen kirjeen vastaanottajassa jonkinlaista vastakaikua. L.J. nimimerkillä kirjoitellut Liisu vähätteli itseään kirjeissä seuraavaan tyyliin: *”minä sinusta aina niin paljon pijin vain kun sinä et näyttänyt minua millää muulla kun aina vain niin että muut on parenpia ja jos se niin onki vain minkäpä sille voipi.”* Kirjeen sanoma ei ollut ainoa laatuaan, sillä Liisu totesi myös toisessa samana vuonna lähettämässään kirjeessä tunteidensa olevan toivottomia.³²⁹ Todellisuudessa Liisu tuskin on ollut toivoton rakkauden kohteensa suhteen, sillä hän toi tunteensa hyvin avoimesti esiin. Niiden vähättely ja muiden mahdollisten naisten tuominen esiin ovat olleet tapaa alistaa suhteen jatkuminen miehen tuomiovallan alle. Rohkeutta vaadittiin harvalukuisten nuorten miesten nappaamiseksi, mutta samalla oli osoitettava maatalon naiselle soveliaita hyveitä nöyryydestä kuuliaisuuteen³³⁰.

Itseään vähättelevillä ja Henrikin tunteita esiin nostavilla ilmaisuilla Liisu pyrki luomaan itsestään soveliaan kuvaan. Aviomiehen valtaan alistumista ja luontaiseksi katsotun työnjaon kannattelua omalla työllä on pidetty myös rakkauden osoituksena, joten omalla tavallaan Liisu osoitti tunteidensa syvyyttä ottamalla vastaan hänelle asetetun nöyrän roolin.³³¹ Erään vähättelevän kirjeen loppuun hän kirjoitti kaikkea muuta kuin luovuttamista ilmaisseen muistovärssyn: *”Ihana on illan kuutamo, kun katson ulos ikkunasta niin aatos lentää luoksesi.”*³³² Muistovärssyn kirjoittaminen oli itsessään osoitus läheisestä ihmissuhteesta³³³, mutta sen sisältämä viesti oli myös tulkittavissa romanttiseksi. Liisu ajatteli Henrikiä, hän oli tehnyt aloitteen – nyt oli miehen vuoro toimia.

³²⁷ Östman 2005, 161.

³²⁸ Saarimäki 2010, 16–17.

³²⁹ L.J:n lähettämä kirje Henrik Kauppilalle 0.0.1900 & 1.12.1900, HKA. A:10.

³³⁰ Heikinmäki 1981, 36.

³³¹ Östman 2005, 163, 166.

³³² L.J:n lähettämä kirje Henrik Kauppilalle 0.0.1900, HKA. A:10.

³³³ Ollila 2000, 68.

3.3. Ikävä, suru ja kaipuu: siirtolaisuuden herättämät kielteiset tunteet

”-- onko sielä mejän paikalla niin kovin huono aika että nälkään kuolee ihmisijä kun täälä ameriikasa niin kovin huuvetaan että suomessa kualee nälkään ja täällä on ynpäri ameriikkaa kkovottu rahhaa ja lähetetty sinne suoameen”

- Ote Emma Inkilän kirjeestä veljelleen Henrik Kauppilalle 18.01.1903

Siirtolaisuudessa on aina kyse menetyksen kokemisesta, kirjoittaa kuoleman ilmaisu siirtolaisten kirjeissä tutkinut Samira Saramo³³⁴. Ei kuitenkaan vaadittu edes ihmiselämän menettämistä, jotta menetys olisi tuntunut konkreettiselta. Matkustaminen kauas pois kotiseuduilta ja siellä asuvien läheisten luota rikkoi elämän tutuksi käyneen kulun ja muokkasi siirtolaisten identiteetin uusiksi³³⁵. Ei siis ole mikään ihme, että kaukaa meren takaa Pohjois-Amerikasta ja Kanadasta saapuneiden kirjeiden sisältö on ristiriitaista. Läheisten odotuksiin oli jollain tapaa vastattava, täytettävä lupaukset paremmasta elämästä uudessa maassa. Samalla kirjeiden kirjoittamisessa oli kyse menetyksen työstämisestä ja sitä kautta oman elämän kirjoittamisesta auki paperille³³⁶. Ne sisältävät paljon erilaisia tunneilmaisuja, joiden avulla on pyritty kirjoittamaan auki elämän suruja, iloja ja arkipäiväisiä hetkiä.

Alun ote on peräisin Henrik Kauppilan sisareltaan Emma Inkilältä Washingtonin Ilwacosta saamastaan kirjeestä. Kauppila sai sisareltaan ja hänen mieheltään yhteensä 25 kirjettä vuosina 1895–1903. Oulun läänin henkikirjojen mukaan Emma asui Kauppilan perheessä ainakin vuoteen 1893 saakka³³⁷. Hän oli sisarusparven vanhimpia lapsia eli Kauppilan vanhempi isosisko. Mentyyään naimisiin Johan Inkilän kanssa Emma matkusti töiden perässä Pohjois-Amerikkaan, josta kirjoitti ensimmäiset säilyneet kirjeensä. Tuolloin 27-vuotias Emma oli juuri saanut ensimmäisen lapsensa kaukana kotoa ja tutuista ihmisistä³³⁸. Hänen elämäntarinansa hahmottuu kirjeiden kautta hyvin, sillä tunteet muuttuivat alun varovaisen myönteisistä hiljalleen kielteisiksi, jolloin myös kirjeiden aiheet alkoivat liikkua yhä enemmän kuoleman ja hengellisyyden ympärillä.

³³⁴ Saramo 2018a, 54.

³³⁵ Saramo 2018a, 57–58.

³³⁶ Gerber 2005, 318.

³³⁷ Henkikirja 1893, Oulun läänin henkikirjat Ou:124, KA Oulu.

³³⁸ Emma Inkilän kirje Heikki Kauppilalle 15.9.1895, Henrik Kauppilan arkisto (HKA).

Inkilät kuvasivat kirjeissään siirtolaisille tyypillisiä asioita, kuten säätä, työtilannetta, politiikkaa ja ympärillä asuvia ihmisiä. Siirtolaisten kirjeet ovat usein tarkkoja kuvauksia ajan elämästä, koska he arvelivat kotimaahan jääneiden läheisten olevan kiinnostuneita arkielämän eroavista seikoista³³⁹. Emma oli varhaisimmissa kirjeissään kiinnostunein kotipaikkakunnan juoruista, eikä juurikaan kuvaillut uutta kotipaikkaansa. Hän kyseli toistuvasti, ketkä kylän tytöistä ovat naimisissa, onko joku aikeissa jäädä vanhaksippiaksi ja onko joku tuttu kuollut. Erityisesti ”Häyrysen tytöt” askarruttavat hänen mieltään³⁴⁰. Emman kiinnostus rakkausjuttuja kohtaan ei varmastikaan johtunut pelkästä rakkaudesta juoruja kohtaan, vaan siitä, että hänelle ne edustivat yhteyttä kotiin.

Ennen puhelinyhteyksiä kirjeet olivat ainoa tapa saavuttaa kaukana asuvat sukulaiset ja ystävät. Kirje on keskustelua ihmisten välillä, sillä vaikka kirjoittaja kuvaa jollain tasolla omaa elämäänsä ja ajatuksiaan, hän tekee sen ajatellen vastaanottajiaan³⁴¹. Emma tiesi varmasti, että hänen kirjeitään eivät lukisi vain pikkuveli Heikki, vaan myös kotona asustava vanha isä ja isovelji vaimoineen. Hän varoi ilmaisemasta minkäänlaista katumusta muuton suhteen, vaikka useiden vuosien poissaolon jälkeen englannin kieli tuntui edelleen vieraalta³⁴². Kirjeessään hän kuvasi puhutun kielen aiheuttamaa haikeutta, koska tuttu suomen kielen kieli ei enää kaikunut ympärillä³⁴³.

Haikeuden ja nostalgian ilmaiseminen ovat eri asioita kuin katumuksen ja surun tuominen esille kirjeissä. Vuonna 1898 Inkilöiden tilalla oli ollut poikkeuksellisen huono kalakesä, mutta Emma vakuutteli edelleen viihtyvänsä paremmin Amerikassa, koska talvet Suomessa olivat liian kylmiä³⁴⁴. Monet siirtolaiset kärsivät nostalgiaa, jota aikalaiset pitivät sairautena. Sen katsottiin aiheuttavan uniongelmiä, ruokahalun puutetta, kipuja ja hermoheikkoutta. Fyysisistä oireista huolimatta varsinaisesta koti-ikävän tunteesta puhumista pidettiin merkinä mielen heikkoudesta ja sopimattomuudesta etenemään elämässä³⁴⁵. Tästä juontuu Inkilöiden haluttomuus myöntää valinnan virheellisyyttä ankarista elinolosuhteista huolimatta. Olisi paitsi itsekästä myös heikkoa myöntää kotimaassa uutisia

---

³³⁹ Gerber 2005, 317.

³⁴⁰ Emma Inkilän kirje Henrik Kauppilalle 3.8.1895, 15.9.1895, 30.11.1896, 20.3.1897, HKA. A:8.

³⁴¹ Saramo 2018b, 166.

³⁴² Emma Inkilän kirje Heikki Kauppilalle 29.5.1898, HKA.

³⁴³ Emma Inkilän kirje Heikki Kauppilalle 1.2.1897, HKA.

³⁴⁴ Emma Inkilän kirje Heikki Kauppilalle 14.9.1898, HKA.

³⁴⁵ Matt 2011b, 170.

odottaville olevansa pettynyt siihen, mitä on saanut. Sukulaisten odotusten pettämisen lisäksi Emma saattoi tuntea syyllisyyttä kotimaansa jättämisestä.

Kirjeitä ei koskaan pidä lukea suorana kuvauksena todellisuudesta, sillä kyse on aina yhden tai useamman ihmisen yleisölle luomasta näkökulmasta. Useat siirtolaiskirjeitä ja kirjeitä ylipäättään tutkineet historioitsijat ovat päätyneet siihen lopputulokseen, että on syytä olettaa kirjoittajalta parasta – hän on kertonut oman totuutensa.³⁴⁶ Totuus ei tässä tapauksessa tarkoita suoraa kuvausta tapahtumista, vaan henkilön narratiivista totuutta omasta elämästään.³⁴⁷ Kirjoittaja käsittelee asioita siitä näkökulmasta kuin haluaa eikä välttämättä tuo esille kaikkia seikkoja arjestaan. Emmen sinnikäs halu kuulla tuttujen kuulumi-
sia voi johtua siitä, että hän ei yksinkertaisesti halunnut kertoa omasta elämästään Amerikassa. Kirjeiden tyhjyys olisi leimaavaa, joten on parempi kirjoittaa kotiin jotakin.

Emma vältti valehtelun luoman moraalisen ristiriidan yksinkertaisesti kieltäytymällä puhumasta itselleen epämiellyttävästä aiheesta.³⁴⁸ Samalla kirjeiden kirjoittamatta jättäminen olisi tarkoittanut siteiden katkaisemista ja sitä kautta oman identiteetin rikkomista. Monet siirtolaiset joutuivat tasapainottelemaan vanhan suomalaisen identiteettinsä ja uuden, ylikansallisen minänsä välillä.³⁴⁹ Sukupuolten välisistä eroista kertoo paljon Emmen tapa kirjoittaa sisarelleen Jennille suoremmin kuin veljelleen Heikille. Ainoassa sisarten välisestä kirjeenvaihdosta säilyneessä kirjeessä Emma kirjoitti suorapuheisesti ajastaan Amerikassa: ”mulla ollu vähän ikävä Suomeenki kyllä sielä on paljo lystimpi olla kun täällä en minä usko että mekkään oomma hyviin kauvan”.³⁵⁰ Naistenvälisessä kirjeenvaihdossa kielteisten tunteiden ilmaiseminen oli helpompaa, koska niitä eivät rajoita samanaikaiset odotukset. Miehen näkökulmasta nainen oli mukana siirtolaisena tukemassa miestä ja muodostamassa perhettä, mutta toinen nainen saattoi samaistua ikävän tunteisiin. Erityisesti perheonnea korostaneella 1800-luvulla naiset kasvatettiin pitämään perhesuhteita ja omia juuria tärkeinä, joten heille lähteminen kotiseuduilta oli eri tavalla tuskallista kuin miehille.³⁵¹ Naisen valtakuntana toiminut koti ja siellä vaikuttanut turvaverkko vietiin heidän käsistään. Emmen kirje sijoittuu ajalle ennen hänen ensimmäistä synnytystään vuonna 1895, joten tilanne muuttui lasten synnyttyä varmasti vielä raskaammaksi

³⁴⁶ Gerber 2005, 318–319; Keravuori 2015, 33–34; Leskelä-Kärki & al. 2011, 20–21.

³⁴⁷ Saramo 2018b, 166.

³⁴⁸ Gerber 2005, 325.

³⁴⁹ Saramo 2018b, 166.

³⁵⁰ Emma Inkilän kirje Jenni Kauppilalle 10.12.1893, Jenni Kauppilan arkisto. A:1.

³⁵¹ Matt 2011b, 41–42.

läheisten naisten turvaverkoston puuttuessa. Veljelleen lähettämässään kirjeissä Emma mainitsi synnyttämisen ohimennen kuin helppona asiana, mutta ratkaisu ei ole epätavallinen, sillä esimerkiksi monet keskiluokkaiset naiset eivät halunneet kirjoittaa aiheesta edes päiväkirjoihinsa.³⁵²

Jos uusi kieli ei ottanut taipuakseen, paikkaa uudessa yhteisössä saattoi olla hankala löytää. Toisaalta monet suomalaiset siirtolaiset hakivat turvaa tutusta kielestä ja muista suomalaisista, jolloin jaetusta etnisyydestä muodostui turvaa luova tekijä. Amerikkalaisten ja Amerikan siirtolaisten nostalgiaa tutkinut Susan J. Matt kuvailee suomalaisen Eleanor Rantasen tuntemuksia tutkimuksessaan. Rantanen kertoi, että: ”—There were even five sauna’s run by Finns. We did not need any other language.” Asuttuaan yli 65 vuotta Amerikassa Rantanen ei vielääkään osannut Englantia.³⁵³ Inkilät asuivat omalla tilallaan kaukana varsinaisista suomalaiskeskittymistä³⁵⁴, mutta heidän yhteytensä muihin ihmisiin muodostuivat siitä huolimatta pääasiassa suomalaisista siirtolaisista. Emma kertoo kirjeissään uusista työmiehistä, raittiusseurasta ja lähimmässä isossa kaupungissa vierailevasta suomalaisesta papista.³⁵⁵ Tällaiset kohtaamiset muodostivat hänen todellisuutensa uudessa kotimaassa.

Siirtolaiset olivat usein kouluttamatonta väestöä, joka lähti liikkeelle paremman tulevaisuuden toivossa. Joukossa tosin oli myös niitä, jotka tavoittelivat kokonaan uutta elintäsoa.³⁵⁶ Inkilöillä oli selkeästi toiveita paremmasta, sillä aluksi he puhuivat usein rahan lähettamisestä Suomeen ja siellä vierailemisesta. Lopun kirjeissä kävi ikävän selväksi, että useiden huonojen kalavuosien ja pariskunnan sairastelun jälkeen raha oli tiukassa.³⁵⁷ Paluuta tai matkaa Suomeen ei tullut. Näissä viimeisissä säilyneissä kirjeissään Emma joutui käsittelemään ajatusta siitä, ettei tule ennen kuolemaansa tapaamaan läheisiään. Kirjeiden kirjoittaminen oli kipeä muistutus siitä, että rakkaat ihmiset ovat kaukana poissa. Viimeisissä kirjeissään Emma kuvailee usein uskonnon valon löytämisen luomaa onnea ja sitä kautta saadun pelastuksen suomaa lohtua.³⁵⁸ Hän jakoi useille Amerikan

---

³⁵² Wood 2014, 190.

³⁵³ Matt 2011b, 154.

³⁵⁴ Emma Inkilän kirje Heikki Kauppilalle 29.5.1898, HKA. A:8.

³⁵⁵ Emma Inkilän kirje Heikki Kauppilalle 20.3.1897, 3.9. 1901, 4.8.1902, HKA. A:8.

³⁵⁶ Saramo 2018b, s. 168; Gerber 2005, 315–316.

³⁵⁷ Emma Inkilän kirje Heikki Kauppilalle 3.9.1901, 4.12.1901, HKA. A:8.

³⁵⁸ Emma Inkilän kirje Heikki Kauppilalle 28.4.1901, 15.11.1902, HKA. A:8.

siirtolaisille tyypillisen ajatuksen siitä, että läheiset nähdään ainakin taivaassa, jos ei enää maan päällä.³⁵⁹

Menetyksen, kivun ja surun käsittely kirjeissä vaati sosiaalista taitoa. Emmen kirjeet ovat siirtolaiskirjeille tyypilliseen tapaan suoraa, joskus hieman jaarittelevaa tekstiä³⁶⁰. Hänellä ei ollut käsitystä siitä, miten tarinaa voisi johdatella kiinnostavasti tai kirjeeseen luoda tietynlaista rakennetta. Sen sijaan hän osoitti sosiaalista tietoutta siitä, miten hankalia asioita kannatti käsitellä. Monen siirtolaisen tapaan³⁶¹ Emma sai tiedon isänsä kuolemasta kirjeitse. Hän kertoi olleensa tuolloin lapsivuoteella, mutta ohitti kivuliaan ja terveyttään heikentäneen tapahtuman yhdellä huomautuksella. Siirtolaisten kirjeiden surun kuvausta tutkinut Samira Samaro kertoo siirtolaisten suhtautuneen uutisiin menetyksistä usein etäännyttämällä tunteet toiseen henkilöön tai käsittelemällä asiaa ohimennen³⁶².

Suru muistuttaa fyysisestä etäisyydestä, koska kirjeen vastaanottanut henkilö ei voinut olla läheisten tukena esimerkiksi hautajaisjärjestelyissä³⁶³. Emma lähestyy uutista isänsä kuolemasta rationaalistamalla sen. Hän etsi merkityksiä ja syitä³⁶⁴ isänsä kuolemalle toteamalla, että isän aika maan päällä olikin jo tullut loppuunsa. Kirjettä jälkikäteen lukevalle vaikutelma on kylmä ja etäinen, sillä uutinen oman vanhemman kuolemasta sivuutettiin muutamalla virkkeellä. Sen jälkeen kirje eteni Amerikan työtilanteesta puhumiseen.

Kirjeen äkillistä siirtymää pois kuolemasta arkielämän asioihin voi käsitellä myös ihmissuhteiden ylläpidon näkökulmasta. Emma pyrki houkuttelemaan Heikkiä luokseen Amerikkaan puhumalla hyvistä palkkasummista ja valmiina olevista vaatevarastoista. Sukulaisen saaminen takaisin perhepiiriin olisi vähentänyt eristäytymistä muista ja kenties helpottanut surun käsittelyä. Aiemmin aihetta oli käsitelty muutamalla virkkeellä tai epäsuorasti esimerkiksi amerikansuomalaisia sanomalehtiä lähettämällä, mutta nyt Emma käyttää houkutteluun käytännössä koko kirjeen. Isän kuolema muistutti Emmaa elämän lyhykkäisyydestä ja siitä, että hän ei välttämättä enää koskaan tapaa läheisiään.

---

³⁵⁹ Matt 2011b, 37.

³⁶⁰ Gerber 2005, 317.

³⁶¹ Saramo 2018b, 171.

³⁶² Saramo 2018b, 172.

³⁶³ Saramo 2018a, 61–62.

³⁶⁴ Saramo 2018a, 65–66.

Kirjeiden kirjoittaminen itsessään voi toimia lohtua toimivana tekijänä, sillä niitä kirjoittaessaan kynäilijä astuu tietyllä tapaa eri maailmaan³⁶⁵. Aloittaessaan kirjeen Emma otti kynän käteensä ja kirjoitti aloitussanoikseen esimerkiksi ottavansa kynän käteensä tai tulevansa kirjeen avulla tervehtimään, koska ei muuta voi.³⁶⁶ Kirjoittaessaan hän oli hetkelisesti tarinankertojan roolissa ja osana vanhaa yhteisöään. Kirjeen päätössanat sulki kirjeen paitsi kuoreen myös Emman ulos sen kuvailemasta maailmasta. Siirtolaiskirjeiden kielellisiä keinoja analysoinut Taru Norlund havainnoi, että usein kirjeiden ilmaukset sisältävät viittauksen fyysiseen eleeseen, kuten kädenpuristukseen³⁶⁷. Näin kirjeen kirjoittaja voi ikään kuin olla fyysisessä vuorovaikutuksessa vastaanottajan kanssa.

Siirtolaiskirjeitä on helppo tarkastella kielteisten tunteiden valossa, vaikka ne sisältävät myös iloa, onnea ja sinänsä positiivisia pyrkimyksiä pitää yllä suhteita ihmisten välillä. Emma kirjoitti kirjeissään ensimmäisestä tyttärestään ylpeänä, sillä lapsi kasvoi hyvin ja oli luonteeltaan reipas.³⁶⁸ Tällaiset uutiset yhdistivät ihmisiä, sillä niiden herättämiä tunteita ymmärtääkseen ei tarvinnut asua samassa maassa ja jakaa yhteisiä kokemuksia. Menetys saattoi muodostua myös suhteita ja yhteyksiä luovaksi tekijäksi. Siirtolaishistorian tutkija Saramo kertoo tutkimuksessaan Frankista, joka kirjoitti vuonna 1959 vaimonsa kuolemasta kälylleen Lyydialle. Kaksikko ei ollut ennen ikävää uutista ollut keskenään kirjeenvaihdossa, mutta nyt kuolema avasi yllättäen uuden mahdollisuuden kirjeenvaihdolle ja sukulaisuussuhteen lujittamiselle.³⁶⁹

Kaukana kotoa jokainen suomalainen alkoi tuntua ystävältä ja sukulaiselta, mikä johti kuulumisten jakamiseen laajalti muiden siirtolaisten keskuudessa. Joskus uudet yhteydet löysivät tiensä myös kotimaahan jääneiden elämään. Kauppila sai loppukesästä 1901 kirjeen tuttavaltaan Heikki Eillekseltä, joka ei kirjeen sävystä päätellen ollut mitenkään erityisen läheinen ihminen entuudestaan. Hän oli kuitenkin saanut kuulumisia Kauppilan elämästä Haukiputaalla ja päättänyt lähestyä kirjeitse. Myös Heikki koki tärkeäksi kuulla elämää työn ja muiden siirtolaisten parissa Yhdysvalloissa. Hän mainitsi seurassaan olevan ”kuusi väinölän miestä vieraskielisten joukossa.” Saman kirjeen lopuksi kirjoittaja pyysi Kauppilaa etsimään häntä varten tutun perheen osoitteen ja välittämään

³⁶⁵ Norlund 2016, 123.

³⁶⁶ Emma Inkilän kirje Henrik Kauppilalle, 3.8.1895, 4.12.1901, HKA. A:8.

³⁶⁷ Norlund 2016, 124.

³⁶⁸ Emma Inkilän kirje Henrik Kauppilalle 15.10.1895, 30.11.1896, HKA. A:8.

³⁶⁹ Saramo 2018a, 62.

terveisiä kotipaikkakunnan tuttaville.³⁷⁰ Jäljelle jääneiden kirjeiden pohjalta ei synny kuvaa siitä, että kirjeenvaihto olisi jatkunut. Yhtä kaikki kaksi nimikaimaa kohtasivat niin pienen yhteyden kuin saman kansalaisuuden perusteella.

---

³⁷⁰ Heikki Eilleksen kirje Henrik Kauppilalle 1.8.1901, HKA. A:4.

Loppulause

Henrik Kauppilan kirjearkisto on luonteeltaan tärkeää kotiseutuaineistoa. Se edustaa Haukiputaan talonpoikaiston historiaa, mutta kertoo myös laajemmassa mittakaavassa Pohjois-Pohjanmaan maaseutuväestön elämästä 1800–1900-lukujen vaihteessa. Sellaisenaan kirjearkisto on säilyttämisen arvoinen, sillä sen kulttuuriperinnöllinen arvo yhteisön kannalta sekä sisällöllinen arvo tutkimuksen näkökulmasta ovat selkeästi nähtävissä. Suomessa alempien yhteiskuntaluokkien omaelämäkerrallisia tekstejä on säilynyt huomattavasti vähemmän kuin ylempien luokkien, joten Henrik Kauppilan arkisto muodostaa olennaisen täyteen muutoin harvalukuiselle talonpoikaiskirjearkistojen kentälle. Aloitin arkiston käsittelyn rajaamalla arkistoon kuuluvat asiakirjat, mistä etenin luonnollisesti arvomääritykseen eli arkiston asiakirjojen säilyttämistä puoltaviin tekijöihin. Lopuksi tein arkistokuvailun, joka muodostaa yhdessä arkistoluettelon kanssa arkistohakemiston.

Henrik Kauppilan järjestelemättömästä kirjearkistosta löytyi muille henkilöille osoitettuja kirjeitä, jotka eivät suomalaisen arkistoperinteen mukaan kuulu samaan arkistoon. Muutaman toiselle henkilölle osoitetun kirjeen vuoksi ei ollut mielekasta tehdä Henrik Kauppilan arkistosta Kauppilan sukuarkistoa, joten lopputuloksena muodostui kaksi henkilöarkistoa sekä yksi suurempi ylätasen sukuarkisto. Kirjeet on selkeästi osoitettu Henrik Kauppilalle, minkä lisäksi niiden sisältö on yksityistä ja yhdelle henkilölle tarkoitettua. Toisinaan kirjoittajat kehottavat hävittämään kirjeen sen lukemisen jälkeen. Kyseessä on hyvin selvästi yksityisluontoinen henkilöarkisto, ei niinkään koko suvun kirjearkisto, jota on vain kartutettu yhden henkilön kautta.

Henrik Kauppilan arkisto oli jo valmiiksi rajautunut ja olemukseltaan selkeä, minkä takia oli ainoastaan tarpeellista seuloa pois muille arkistonmuodostajille kuuluva aineisto. Kirjemateriaali on luotu ennen vuotta 1921, joten myös niiden ikä puolsi säilyttämistä. Arkisto hahmotetaan kerroksellisena ja moniäänisenä kokonaisuutena, johon vaikuttavat arkistonmuodostaja, sen säilyttäjät ja arkistoalan ammattilaiset sekä arkistonjärjestäjä.

Henrik Kauppilan kirjearkistoa ei ollut aiemmin järjestetty, luetteloitu tai kuvailtu, joten minulle arkistonjärjestäjänä lankesi suuri vastuu siihen liittyvien päätösten tekemisessä. Osana arkistoalan uusia suuntauksia arvioin rooliani vallankäyttäjänä ja eettisenä toimijana. Tutkielmani nostaa esille arkistonhoitajan roolin yhteiskunnallisena vaikuttajana vastapainona perinteiselle käsitykselle historian puolueettomasta ja suorastaan

pyyteettömästä suojelijasta. Arkistonhoitaja ei vain säilytä arkistoja, vaan muokkaa niitä oman näkemyksensä mukaan parhaaksi mahdolliseksi todisteeksi menneisyydestä. Henrik Kauppilan arkiston myöhemmän käyttäjän ja sitä käsittelevän ammattilaisen tulee tiedostaa, ettei sen järjestelyn periaatteita ole voitu pohjata alkuperäiseen järjestykseen tai organisaation seulontapäätöksiin ja toiminnan analyysiin.

Kulttuuriperinnöllinen merkittävyys sekä asiakirjojen ikä olisivat jo itsessään riittäneet perusteiksi asiakirjojen järjestämiselle ja pysyväälle säilyttämiselle, mutta kirjeiden vaihtelevan luonteen vuoksi arvioin myös niiden sisältöä arvonmäärittämisensä kriteerien kautta. Henkilöarkiston tapauksessa arkiston säilyttämisen syyt eivät kumpua yhteiskunnan ja yksilön oikeudellisista tarpeista vaan kyseessä on puhtaasti sisältöön perustuva arvo. Kirjeet käsittelevät elämään kuuluvia tekijöitä arjen töistä kuolemaan ja sairauteen. Henrik Kauppilan elämän kuvaamisen lisäksi kirjeet kertovat hänen elinympäristöstään, Pohjois-Suomesta. Arkistonmuodostajan oman äänen säilyttämiseksi myös normaalisti vähämerkityksisiksi katsotut muistiinpanot säilytettiin. Tällaiset lappuset tarjoavat ainoan tavan päästä käsiksi kirjeiden vastaanottajan ajatusmaailmaan.

Järjestetty Henrik Kauppilan arkisto on hyvä esimerkki arkistonhoitajasta vallankäyttäjänä, sillä siihen luodussa järjestyksessä ei ole enää millään tavalla kyse kirjeiden alkuperäisen vastaanottajan tarkoittamasta järjestyksestä. Virallisten ohjeiden tai edes dokumentaation puute tarkoitti sitä, että järjestäjänä tein paljon yksilöllisiä valintoja arkiston käytettävyyden ja selkeyden näkökulmasta. Arkiston näkökulmasta siihen ovat voineet vaikuttaa myös monet muut henkilöt Henrikin jälkeen: ystävät, sukulaiset ja muut läheiset. Kenties arkistosta puuttuu monia tulkinnan kannalta tärkeitä kirjeitä, mutta sitä järjestäjä ei voi enää tietää. Ne ovat voineet aikojen saatossa hävitä tai tulla hävitetyiksi, mutta ehkä joitain kirjeitä ei yksinkertaisesti ole koskaan ollutkaan.

Valitsin arkiston kuvailurakenteeksi Kansallisarkiston tarjoaman pohja, sillä se tarjosi yleisesti käytetyn ja toimivan rungon muokattavaksi. Kaikkia osia ei kuitenkaan hyödynnetty siltä osin kuin ne eivät olleet tarpeellisia. Arkiston kuvailun vallankäytölliset ja eettiset ulottuvuudet otettiin huomioon kuvailua tehdessä, sillä kuvailumalliin kirjoitettiin avoimuuden edistämiseksi kirjoitettu auki sellaisiakin asioita, joita pidetään arkistoalalla yleistietona. Esimerkiksi kirjeiden käsittelemisen prosessia voisi pitää niin selkeänä asiana, ettei sen kirjoittamiseen olisi kannattanut käyttää aikaa. Voi kuitenkin olla, ettei asia ole käyttäjille niin selvä tai että käytännöt muuttuvat vuosien kuluessa merkittävästi.

Dokumentoin arkiston elämäkertaa arkistonmuodostusprosessia käsittelevään kohtaan saadakseni esille sekä Henrik Kauppilan roolin ”arkistoivana minänä” että myöhempien sukupolvien tekemät ratkaisut, kuten kirjeiden poistamisen arkistosta omaan käyttöön.

Henrik Kauppilan kirjearkistosta löytyy vain muutamia suoria viittauksia lukemiseen ja kirjoittamiseen, mutta ne kertovat itsessään riittävästi kirjallistumisprosessin etenemisestä maaseudulla. Kirjeiden kirjoittajat ylläpitivät jonkinlaista kirjoittamisen standardia, sillä kirjoittaessaan sekavasti tai kieliopillisesti huonosti he pahoittelivat sitä. Maaseudun väestölle auenneet uudet koulutusmahdollisuudet esimerkiksi kansanopiston muodossa tarjosivat mahdollisuuden harjoittaa kirjoitustaitoa ja laajentaa lukuharrastusta entisestään. Kirjeiden kirjoittamisen tiellä oli myös muita esteitä kuin koulutustaso, sillä aineellisia ja henkisiä resursseja vaadittiin ennen kuin kirje saatiin postin matkaan. Huonot kirjoitusolosuhteet ja fyysisen työn aiheuttama väsymys tekivät ajoittain kirjeen kirjoittamisesta mahdotonta.

Kirjeille asetettiin useita erilaisia välineellisiä arvoja, jotka kumpusivat kirjoittajan oman elämän lähtökohdista. Käsittelin kirjeiden lähettämisen muodostamia verkostoja kulttuurihistoriallisen toiminnan teorian kaavion kautta jäsentelemällä Henrik Kauppilan arkistoa. Arkistosta ovat erotettavissa kirjoittajat, väline, kohde ja tahdottu lopputulos. Tässä tapauksessa lopputulokset liittyvät kirjeiden välinearvoon eli funktioon, joka niille asetettiin kirjoittajan ja jossain määrin myös vastaanottajan toimesta. Kirjeet olivat aina vastavuoroista toimintaa, sillä ne vaikuttivat kantamiensa viestien kautta sekä yksilöön että yhteiskuntaan. Kirjeiden kirjoittajista erottelin alempiin alakategorioihin sukupuolen, iän, siviilisäädyn, yhteiskuntaluokan sekä suhteen kohteeseen. Kaikki näistä tekijöistä vaikuttivat siihen, millaisia kirjeitä kirjoitettiin ja mitä niillä yritettiin saavuttaa. Kohteena toimi tietysti Henrik Kauppila, jonka omat ominaisuudet vaikuttivat saatuihin kirjeisiin. Nuori, naimaton talokkaan poika sai paljon rakkausaiheista postia.

Erottelin kulttuurihistoriallisen toiminnan kaavioon neljä erilaista haluttua lopputulosta, jotka pohjautuvat tutkija Britt Liljewallin perhekirjeenvaihdon viiteen funktioon. Kirjeiden kirjoittajien funktioista voidaan erottaa halu ylläpitää suhdetta, muodostaa suhde tai muuttaa jo olemassa olevaa suhdetta Henrikiin, välittää arvoja ja asenteita sekä ylläpitää omaa identiteettiä ja työstää sitä. Toin välinearvot tarkemmin esille käsittelemällä kirjoittajia ja kirjeaineistoa viiden esimerkkikirjoittajan kautta. En kuitenkaan voinut tulkita kirjeitä täysin sellaisenaan kuin ne ovat, sillä kirjoittajat eivät aina halunneet tuoda esille

todellisia aikeitaan tai voineet kertoa niistä sellaisinaan. Toisaalta tutkija on aina myös oman aikansa vanki, eikä hän koskaan pysty tulkitsemaan kirjeitä sillä tavalla kuin kirjoittaja on ne tarkoittanut. Kirjeet alkavat elää omaa elämäänsä heti kirjoittamisen loputtua.

Kirjoittaja-analyysin kautta tutkin myös maaseudun kirjallistumisprosessia. Kaikki viisi kirjoittajaa olivat hyvin eri tasoisia, vaikka jokainen kykeni kirjoittamaan monipuolisesti itselleen tärkeistä aiheista. He kaikki olivat jossain määrin itseoppineita kirjeiden kirjoittajia, sillä vaikka kansakoulussa opetettiin kirjoittamista, kirjeiden kirjoittaminen oli oma lajinsa sosiaalisine sääntöineen ja kirjekaavoineen. Kirjoittajat noudattivat tarkkaan kirjemallia, vaikka heille ei välttämättä ollut sellaista opetettu. Kaikki merkitsivät ylös päivämäärän, paikan, kirjoittajan ja vastaanottajan täyttäen näin kirjeen universaalin määritelmän. Muut kaavamaisuudet ovat pikemminkin alueellisia eikä niitä välttämättä ole löydettyävissä sellaisinaan edes muualta Suomesta.

Yleensä kirjoittajat aloittivat kirjeensä astumalla tekstin maailmaan eli kirjoittamalla kirjoittamisen prosessista kynän käteen ottamisesta kirjaimien piirtämiseen. Kaavamaisuutta rikkoivat ne henkilöt, joilla oli taustallaan enemmän virallista koulutusta. Oman elämän tarinallistaminen ja sitä kautta etäännyttäminen kertovat kirjallisten tehokeinojen taitamisesta sekä kyvystä käsitellä omaa elämää eri näkökulmasta. Kirjeet muodostivat kirjoittajan ja vastaanottajan välille oman maailman, jossa vallitsivat arkimaailmasta eroavat käytännöt, normit ja periaatteet. Toisaalta ulkomaailma tihkui myös tarinalliseen maailmaan, sillä kirjoittajien tärkeiksi katsomat asiat, esimerkiksi raittiusliike, terveys ja avioliitto, saivat paljon tilaa rajatuilta riveiltä.

Tutkin rakkauden ja menetyksen tunneilmaisuja emotionaalisten yhteisöjen käsitteen sekä emotionaalisen kärsimyksen kautta. Tunteiden esittämistä ja tulkintaa rajoittivat monet erilaiset sosiaaliset normit, kuten käsitykset rakkauden merkityksestä ja tarkoituksesta sekä surun roolista elämässä. Rakkauden tunne kirjeissä kietoutui voimakkaasti agraarisen yhteiskunnan perusyksikkönä toimineen kotitalouden käsitteen ympärille, sillä isännän johtaman talouden säännöt vaikuttivat myös kumppaninvalintaan. Käytännöllisistä lähtökohdista katsottuna paras mahdollinen kumppani kykeni turvaamaan elannon sekä aviopuolisolle että vanhalle pariskunnalle. Henrik Kauppilan arkiston kirjeistä näkyy aikakauden murros, sillä kirjoittajat olivat uudenlaisen yksilöllisen rakkauden ja

yhteisöllisen, työkumppanuuteen perustuvan rakkauden välissä. Ulkoisten ominaisuuksien lisäksi luonnetta pidettiin tärkeänä tekijänä.

Miehillä ja naisilla oli erilainen tapa suhtautua tunteisiin. Siinä missä naiset kirjoittivat kirjeissään avoimesti ihastuksestaan, miehet yleensä keskustelivat niistä hillittyyn ja jopa arvostelemaan sävyyn toistensa kanssa. Vääränlaista naiseutta edustaneet heilat saivat lopulta lähteä, eikä heitä jääty suremaan kovinkaan pitkäksi aikaa. Pohjois-Pohjanmaan alueen runsaan siirtolaisuuden takia alueella oli vähän työikäistä ja naimaikäistä miespuolista väestöä, joten halukkaita vaimoja löytyi nuorille talon periville miehille. Maatalon emännäksi tähtäävä nainen ei saanut olla luonteeltaan liian hienosteleva ja nirso, sillä sellainen ei istunut muottiin, jossa naisen tehtävänä oli toimia miehen roolia täydentävänä työparina. Alistuva ja auttavainen vaimo oli patriarkaalisen isännän vallan tuki.

Naiset eivät juuri kirjoittaneet Henrikille omista mieltymyksistään, mutta muutamasta kirjeestä on luettavissa koulutukseen ja yhteiskunnalliseen asemaan liittyvä painotus. Avioliittouutisten yhteydessä mainittiin tärkeinä seikkoina miesten koulutustausta. Mies oli oppilaan asemassa siinä missä nainen on oppineempi ja opettaa muita. Miesten sosiaalisen aseman painotus juonsi juurensa perinteisen perheyhteisön mallista, jossa perheenpää tarjosi siihen kuuluville suojaa ja turvaa vastineeksi kunnioituksesta. Koulutettu nainen haastoi patriarkaalisen vallan, mutta myös yhteisön oppiman tavan toimia.

Henrik Kauppihan vanhempi isosisko Emma Inkilä muutti vuoden 1894 tienoilla Pohjois-Amerikan Ilwacoon yhdessä miehensä Johan Inkilän kanssa. Emma kuvasi kirjeissään elämää vieraassa maassa kaukana kotoa, minkä takia ne olivat sävyltään alakuloisia. Kirjeiden kirjoittaminen kotimaahan oli samaan aikaan ikävä muistutus kaikesta menetyksestä sekä lohtua tarjoavaa toimintaa, sillä läheiset ihmiset elivät edelleen kaukana Suomessa. Kielteisten tunteiden ilmaiseminen ei ollut siirtolaisille helppoa, sillä usein kallis ja raskas matka haluttiin nähdä kaiken vaivan arvoisena. Koti-ikävään vellomaan jääviä pidettiin heikkoina ja kykenemättöminä etenemään elämässä. Emma kirjoitti sisarelleen Jennylle avoimesti ikävöivänsä Suomeen. Naisten ja miesten tapa suhtautua perheen menettämiseen etäisyydelle oli erilainen, sillä Suomessa heidän roolinsa erosivat toisistaan. Naisen valtakunta olivat koti ja siihen kuuluva sukulaisten turvaverkko, mutta talollinen mies saattoi hyvin matkustella ympäriinsä. Muuttaminen pois Suomesta tarkoitti Emmalle sukulaisten luoman turvan menettämistä.

Kipua ja surua Emma käsitteli tavoilla, jotka myös muut siirtolaiskirjeitä tulkinneet tutkijat ovat tunnistaneeet. Kirjoittaessaan isänsä kuolemasta hän suhtautui aiheeseen hätkähdyttävän rauhallisesti, vaikkei ollut huonon taloudellisen tilanteen takia saanut vuosiin nähdä isäänsä. Kirjeessään Henrikille hän ei ilmaise surua, vaan esittää merkityksiä ja syitä tilanteelle käyttäen uskonnollisävytteistä viittausta isänsä ajan loppumisesta maan päällä. Suru-uutisesta saatiin helpommin käsitettävä ja käsiteltävä, kun se arkipäiväistettiin. Isän kuolemaa kappaleen verran sivuttuaan Emma siirtyy jo aivan muihin aiheisiin. Kirjeen kirjoittaminen toimi tapana lohduttaa itseään, sillä sitä kirjoittaessaan kertoja on hetkellisesti osa vanhaa yhteisöään sen tarinankertojana. Suru-uutiset muistuttivat murskaavasta välimatkasta sukulaisten välillä, mutta ikävää tunnetta lievitti fyysisen läsnäolon korvike, kirje.

Tutkielman lähdeaineistosta riittäisi tutkittavaa ja analysoitavaa erityisesti suhteessa muihin samankaltaisiin arkistoihin. Suomalaisen kirjallisuuden seuran arkistoista löytyy keräyksen tuloksena saatuja kansanihmisten arkistoja, joiden näkökulmaa täydentämään Henrik Kauppilan arkisto sopisi hyvin. Minusta olisi erityisen mielenkiintoista tutkia tarkemmin kirjoittajien kielellisiä tehokeinoja ja tapaa kuvata itseään kirjeiden kautta. Tutkimuskysymyksinä voisivat olla esimerkiksi: ”Miten kirjoittaja kirjoittaja kuvailee itseään kirjeiden kautta? Mitä merkitystä tällä toiminnalla on kirjoittavan identiteetin muodostumisen kannalta?”. Yhtä mielenkiintoisia olisivat tunneyhteisöihin liittyvät jatkokeskustelut, sillä maaseudulla oli selkeästi havaittavissa vähintään kahta rinnakkaista käsitystä seurustelusta ja avioliitosta. Molemmat aihealueet ovat tärkeitä ja ajankohtaisia, sillä kertoessaan päälle 100 vuoden takaisesta murroskaudesta ne tarjoavat ajateltavaa ja käsitteellisen välineitä oman aikamme murrokseen. Ajatus avioliitosta ja perheestä on muuttumassa.

Arkistollisen jatkotutkimuksen kannalta vertailu olisi mielekäs lähtökohta, sillä jo järjestetty keskikokoinen kirjearkisto ei tarjoa yksinään riittävästi erilaisia näkökulmia. Osana useiden henkilöarkistojen kartoitusta se toimisi hyvänä esimerkkinä Pohjois-Pohjanmaan alueen kirjeaineistosta. Minusta olisi mielenkiintoista nähdä tutkimusta siitä, kuinka uudenlaisen ontologisen kuvailun kautta voidaan linkittää toisiinsa saman alueen henkilöarkistoja. Miltä näyttäisi esimerkiksi toimijoiden, teemojen ja paikkojen kautta toisiinsa yhdistetty arkistollinen kuva Haukiputaasta?

Arkistonjärjestäminen osana tutkielmaani toi mielenkiintoisen näkökulman historian tutkimukseen. Olin jo ennen varsinaisen analyysityön aloittamista käynyt kaikki kirjeet ainakin pinnallisesti läpi, joten tiesin suunnilleen kirjeiden kirjoittajat sekä kirjeissä käsitellyt aiheet. Jos olisin käsitellyt itselleni tuntematonta arkistoa, olisin aloittanut tilaamalla mielestäni sopivalta vaikuttavia arkistoyksiköitä. Nyt minun ei kuitenkaan tarvinnut tehdä niin, sillä tiedostin jo valmiiksi, mitkä kirjeistä voisivat olla kiinnostavia tarkemman käsittelyn kannalta. Järjestämisprosessi ohjasi historiallisen tutkimusosioni kulkua, minkä lisäksi koin jo osittain työstäneeni käsitystäni kirjeistä kuvailun kirjoittamisen kautta. Kirjeiden vastaanottaja ja kirjoittajat olivat minulle jo kuin vanhoja ystäviä.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

I Painamattomat lähteet

HENRIK KAUPPILAN ARKISTO, yksityinen omistaja (HKA)

Henrik Kauppilalle saapuneet kirjeet 1898–1903.

JENNI KAUPPILAN ARKISTO, yksityinen omistaja

Jenni Kauppilalle saapuneet kirjeet 1893

KANSALLISARKISTO OULU (KA OULU)

Johanna Elisabet Heikelin arkisto

Jacob Wegeliuksen arkisto

II Tutkimuskirjallisuus

Arkistolaitos 1997: *Arkistojen kuvailu- ja luettelointisäännöt*. Arkistolaitos, Helsinki.

<http://www.arkisto.fi/fi/arkistojen-kuvailu--ja-luettelointisaaennot/> (Luettu 14.11.2018.)

Boddice, Rob 2017: *The History of Emotions: Past, Present, Future*. *Revista de Estudios Sociales* 62, 10–15.

Cross, Gary 2018: *Peter Stearns on the History of Childhood and the Family*. *Journal of Social History* 51/3, 465–475.

Douglas, Jennifer 2016, *Toward More Honest Description*. *The American Archivist* 2016. Vol. 79. <http://americanarchivist.org/doi/10.17723/0360-9081.79.1.26>. (Luettu 14.11.2018.)

Foley, Susan 2014: *Becoming a Woman: self-fashioning and emotion in a nineteenth-century family correspondence*. *Women's History Review* 24:2 2014, s. 215–233.

- Gerber, David A. 2005: "Acts of Deceiving and Withholding in Immigrant Letters: Personal Identity and Self-Presentation in Personal Correspondence", *Journal of Social History*. s. 315–330. Oxford University Press.
- Harvard College Writing Center, *How to Do a Close Reading*. <https://writingcenter.fas.harvard.edu/pages/how-do-close-reading>. (Luettu 3.5.2019)
- Henttonen, Pekka 2015: *Johdatus asiakirjahallinnan tutkimukseen*. Avain, Helsinki.
- Heikinmäki, Maija-Liisa 1981: *Häätavat – Talonpoikaiset avioliiton solmintaperinteet*. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki.
- International Council on Archives 1996: *Code of Ethics*. https://www.ica.org/sites/default/files/ICA_1996-09-06_code%20of%20ethics_EN.pdf. (Luettu 18.10.2018.)
- Joki, Vuokko 2007: "Järjestäminen ja luettelointi", *Kotiseutuarkisto-opas*. Toimittaneet Samuli Onnela & Vuokko Joki. SKS, Tampere.
- Kansallisarkiston siirto-opas. <http://extranet.narc.fi/siirto-opas/index.php>. (Avattu 25.10.2018.)
- Kansallisarkisto 2012, *Arkistolaitoksen seulontastrategia*. <https://www.arkisto.fi/uploads/Koulutus/SEULONTASTRATEGIA-17-12-2012.pdf> (Avattu 1.5.2019.)
- Kansallisarkisto 2018, *Kansallisarkiston arvottamisen kategoriat ja kriteerit analogisten asiakirjojen säilytysmuodosta päättämiseksi*. https://www.arkisto.fi/uploads/Kansallisarkisto/Hankkeet/Massadigitointi/Kategoriat%20ja%20kriteerit_pilottiversio.pdf (Luettu 1.5.2019)
- Kauranen, Kaisa 2013: "Mitä ja miksi kansa kirjoitti?" *Kynällä kyntäjät: Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Toimittaneet Lea Laitinen & Kati Mikkola. s. 19–54. SKS, Helsinki.
- Keravuori, Kirsi 2011: "ITSEOPPINEET IHMISET KIRJEENKIRJOITTAJINA: Perhekirjeenvaihtoa 1860-luvun saaristossa." *Kirjeet ja historiantutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. s. 164–187.

- Keravuori, Kirsi 2011: ”Perhekirjeenvaihtoa 1860-luvun saaristossa”. Kirjeet ja historiantutkimus. SKS, Helsinki. s. 164–187.
- Keravuori, Kirsi 2015: ”Rakkaat poikaiset!”. Simon ja Wilhelmina Janssonin perhekirjeet egodokumentteina (1858-1887). Turun yliopiston väitöskirja. Turku.
- Kietäväinen-Sirén, Hanna 2015: *Erityinen ystävyys: miehen ja naisen välinen rakkaus uuden ajan lussa (n. 1650 –1700)*. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- Koppa, Jyväskylän yliopisto: Menetelmäpolkuja humanisteille, lähiluku.
<https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/aineiston-analyysimenetelmat/lahiluku> (Luettu 3.5.2019)
- Korhonen, Anu 2015: ”Constructing Emotion in a Culture of Hierarchies: A Love Story”. *Time Frames: Negotiating Cultural History*. Cultural History/Kulttuurihistoria 1. s. 57–73. Toimittaneet Anu Korhonen & Kirsi Tuohela. Turun yliopisto, Turku.
- Lampela, Anssi 2016: *Johdatus suomalaisen arkistokuvailun historiaan*. Tampereen yliopisto, Tampere. <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/98693/978-952-03-0152-1.pdf?sequence=3>. (Luettu 14.11.2018.)
- Leino-Kaukiainen, Pirkko 2007: ”Suomalaisten kirjalliset taidot autonomian kaudella”. Historiallinen aikakauskirja 105/4, s. 421–438.
- Leskelä-Kärki, Maarit, Lahtinen Anu & Vainio-Korhonen Kirsi 2011: *Kirjeet ja historiantutkimus*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Leskelä-Kärki, Maarit; Lahtinen, Anu; Vainio-Korhonen Kirsi (toim.) 2011: ”Johdanto”. Kirjeet ja historiantutkimus. SKS, Helsinki.
- Luukkanen, Tarja-Liisa 2016: *Mitä maalaiskansa luki? Kirjastot, kirjat ja kirjoja lukeva yhteisö Karstulassa 1861–1918*. SKS, Helsinki.
- Lybeck & al. 2006: *Arkistot yhteiskunnan toimiva muisti: Asiakirjahallinnon ja arkistotoimen oppikirja*. Arkistolaitos 2006. https://www.arkisto.fi/uploads/Julkaisut/oppaat/asiakirjahallinnon_oppikirja.pdf. (Luettu 14.11.2018.)

- MacNeil, Heather 2008: *Archivaltery: Rethinking Original Order*. Archivaria 2008. Vol. 66. <https://archivaria.ca/archivar/index.php/archivaria/article/view/13190/14459>. (Luettu 14.11.2018.)
- MacNeil, Heather 2009: *Trusting Description: Authenticity, Accountability, And Archival Description Standards*. Journal of Archival Organization 2009. 7:3. <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15332740903117693>. (Luettu 14.11.2018.)
- Makkonen, Anna 2002, toim.: *Karheita kertomuksia: itseoppineiden omaelämäkertoja 1800-luvun Suomesta*. SKS, Helsinki.
- Markkola, Pirjo 2003: ”Moninainen maalaisnuoriso”. *Nuoruuden vuosisata: suomalaisen nuorison historia*. s. 129–160. Toimittaneet Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen. SKS, Helsinki.
- Matt, J. Susan 2011a: *Current Emotion Research in History: Or, Doing History from the Inside Out*. Emotion Review 3/1, 117–124.
- Matt, J. Susan 2011b: *Homesickness: an American history*. Oxford University Press.
- Meinander, Henrik 2006: *Suomen historia: linjat rakenteet käännekohdat*. WSOY, Helsinki. Toinen painos.
- Nevalainen, Terttu 2007: *Introduction*. Letter Writing, toimittaneet Nevalainen Terttu & Tanskanen Sanna-Kaisa. John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia.
- Nordlund, Taru 2012: *1800-luvun itseoppineet kirjoittajat kielellisillä markkinoilla*. Viiritäjä 1/2012, s. 33–66.
- Nordlund, Taru 2013: ”Kirjeet keskustelua yli ajan ja paikan”. *Kynällä kyntäjät: Kansan kirjallistuminen 1800-luvun Suomessa*. Toimittaneet Lea Laitinen & Kati Mikkola. s. 107–138. SKS, Helsinki.
- Ollila, Anne 2000: *Aika ja elämä: aikakäsitys 1800-luvun lopussa*. SKS, Helsinki.
- Onnela, Samuli 2007: ”Suomalaiset kotiseutuarkistot”, *Kotiseutuarkisto-opas*. Toimittaneet Samuli Onnela & Vuokko Joki. SKS, Tampere.

- Plamper, Jan 2010: *The History of Emotions: An Interview with William Reddy, Barbara Rosenwein, and Peter Stearns*. *History and Theory* 49, 237–265.
- Randolph, John 2005: "On the Biography of the Bakunin Family Archive" *Archive Stories: Facts, Fictions, and the Writing of History*. s. 210–231.
- Ridener, John 2009: *From Polders to Postmodernism: A Concise History of Archival Theory*. Litwin Books, Sacramento.
- Rosenwein, Barbara 2012: "Theories of Change in the History of Emotions." *A History of Emotions 1200–1800*. Toimittanut Liliequist Jonas. Pickerin & Chatto cop.
- Rosenwein, H. Barbara & Cristiani, Riccardo 2018: *What is the History of Emotions?* Polity Press, Medford.
- Rosenwein, H. Barbara 2002: *Worrying about Emotions in History*. *American Historical Review* 3/2002, 821–845.
- Saarimäki, Pasi 2010: "Naimisen normit, käytännöt ja konfliktit: Esiaviollinen ja aviollinen seksuaalisuus 1800-luvun lopun keskisuomalaisella maaseudulla" Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. Avattu 23.4.2019. <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/23241/9789513938307.pdf?sequence=1>
- Saramo, Samira 2018a: "'I have such sad news': Loss in Finnish North American Letters", *European Journal of Life Writing* Vol 6/18, s. 53–71.
- Saramo, Samira 2018b: "Terveisiä: a Century of Finnish Immigrant Letters from Canada", *Hard Work Conquers All: Building the Finnish Community in Canada*. Toimittanut Michel S. Bealiue, David K. Ratx & Ronald N. Harpelle, 165–183. UBC Press, Kanada.
- Schwartz, Joan & Cook, Terry 2002: *Archives, Records, and Power: The Making of Modern Memory*. *Archival Science* 2002, vol. 2. <https://link.springer.com/article/10.1007/BF02435628>. (Luettu 14.11.2018.)
- Stanley, Liz 2008: *The Epistolarium: On Theorizing Letters and Correspondences*. *Auto Biography* 2008, vol. 12, s. 201–235.

https://www.researchgate.net/publication/250263857_The_Epistolarium_On_Theorizing_Letters_and_Correspondences. (Luettu 11.4.2019)

Stark, Laura 2008: *Maalaisrahaan kirjoitusmotivaatio ja asenteet kirjoitustaitoa kohtaan 1840–1890-luvun Suomessa*. *Kasvatus & Aika* 3 (2) 2008, s. 49–66.

Suomen Kotiseutuliitto 2000: *Suositus kotiseutuarkistoista*. <https://kotiseutuliitto.fi/tietopankki/kotiseutuarkistot/suositus-kotiseutuarkistoista/>. (Luettu 15.11.2018).

Suomen standardoimisliitto 1978: *Asiakirjojen säilytysvälineet*. Suomen standardoimisliitto SFS ry, Suomi.

Taavetti, Salla 1986: *SOTILAISTEN KIRJASTOSTA HAUKIPUTAAN KIRJASTOON – Haukiputaan kirjaston 125-vuotishistoriikki*.

Vainio-Korhonen, Kirsi & Anu Lahtinen 2015: *Lemmen ilot ja sydämen salat – suomalaisen rakkauden historiaa*. WSOY.

Waris, Elina 2003: ”Tytöt, pojat ja yhteisö – Perhe ja nuori 1800-luvun talonpoikaisessa Suomessa”. *Nuorison vuosisata: suomalaisen nuorison historia*. s. 109 – 128. Toimittaneet Sinikka Aapola ja Mervi Kaarninen. SKS, Helsinki.

Wood, Whitney 2014: ”’When I Think of What is Before Me, I Feel Afraid’: Narratives of Fear, Pain and Childbirth in Late Victorian Canada”. *Pain and Emotion in Modern History*. s. 187–203. Toimittanut Rob Boddice. Palgrave Macmillan.

Östman, Ann-Catrin 2005: ”Working together? Different understandings of marital relations in late nineteenth-century Finland” *The Marital Economy in Scandinavia and Britain 1400–1900*. s. 157–190. Toimittaneet Maria Ågren & Amy Louise Erickson. Ashgate, Kent.

Liitteet

Liite 1. Henrik Kauppilan arkiston arkistoluettelo

Henrik Kauppilan arkisto

A HENRIK KAUPPILALLE SAAPUNEET KIRJEET JA ARKISTON MUUT ASIAKIRJAT

Arkistotunnus	Muoto	Kirjeiden lähettäjä	Rajavuodet	Huomautukset	Kappalemäärä
A:1	nippu	Nimettömät	1897–1900	Nimettöminä lähetetty tai sellaiset nimimerkillä allekirjoitetut kirjeet, joita ei voida yhdistää tiettyyn henkilöön.	14
A:2	nippu	Akola, Anna	1900		1
A:3	nippu	Eerola, Jaakko	1898		1
A:4	nippu	Eilles, Heikki	1800-luvun loppu		1
A:5	nippu	Heikki	1900		1
A:6	nippu	Hilda/H.M.J.K.	1899		1
A:7	nippu	Häyrynen, Liisu	1904		2
A:8	nippu	Inkilä, Emma	1895–1903		17
A:9	nippu	Inkilä, Johan	1899–1900		9
A:10	nippu	J.,L.	1900		3

A:11	nippu	Kansallis- Osake-Pankki	1899-1900	Sisältää vek- seleit.	3
A:12	nippu	Kerkkonen, Kaarlo	1899		1
A:13	nippu	Kunnari, Ed- vard J.	1899–1900		9
A:14	nippu	Mikkola, Aappo	1900		1
A:15	nippu	Otava, Kutoma- ja Ompeluko- nekauppa	1900		1
A:16	nippu	R., Liisi	1900–1901		13
A:17	nippu	Sassi, Johan P.	1899–1902		19
A:18	nippu	Seljanperä, Jenni	1898	Useita ajoit- tamattomia kirjeitä	4
A:19	nippu	Töhlberg, Karl	1899	Ruotsinkie- linen	1
A:20	nippu	Ylönen, Mina	1899		1
A:21	nippu	Wuornos, Katri	1800-luvun loppu		1
A:22	nippu	W. Wäinö	1899		1

Arkistotunnus	Muoto	Arkistoyksikön nimi	Huomautuksia	Kappalemäärä
A:23	nippu	Henrik Kauppi- lan omat muis- tiinpanot	Henrik Kaup- pilan teke- miksi muis- tiinpanoiksi ja keskeneräi- siksi kirjeiksi tulkitut asia- kirjat.	

Liite 2. Jenny Seljanperän arkiston arkistoluettelo

Jenny Seljanperän arkisto

A JENNY SELJANPERÄLLE SAAPUNEET KIRJEET

Arkistotunnus	Muoto	Kirjeiden lähettäjä	Rajavuodet	Huomautukset	Kappalemäärä
A:1	nippu	Emma Inkilä	1893		1